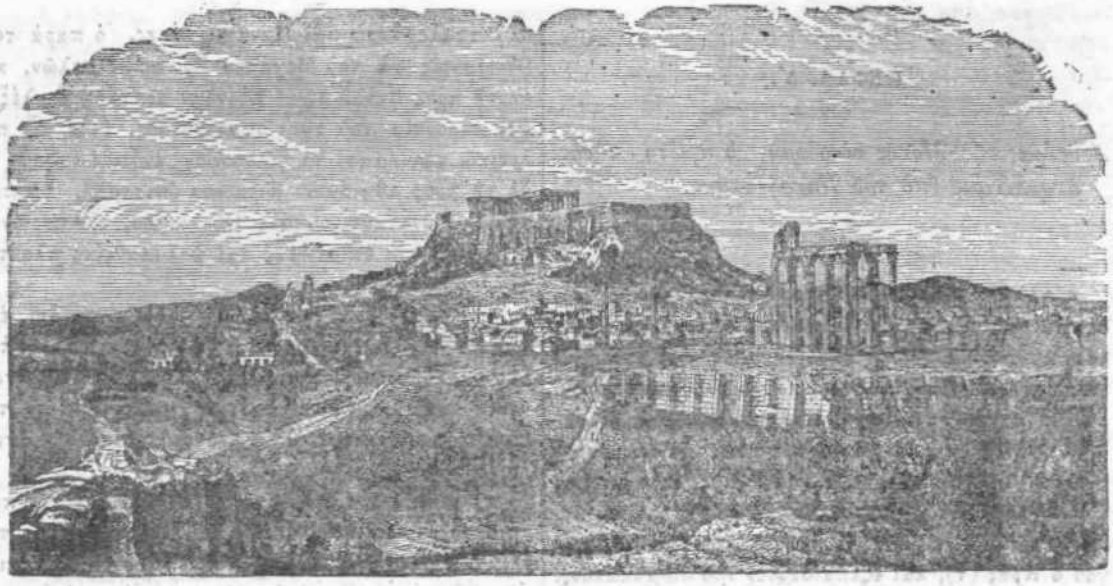

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 254.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΥΣΗΣ.

Διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις τοῦ βίου αὐτοῦ,

τοῦ ἐν ἐν τοῖς φυλλαδίοις τῆς Πανδώρας

ὑπ' ἀριθ. 246, 247 *καὶ* 248 *καταχωρισθέντος.*

—ooo—

Ὁ Κ. Ἄνθιμος Μαζαράκης, πρόεδρος Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὁ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ γένους διευθύνων τὸ ἐν Χάλκῃ ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον, ἀναγνοὺς τὸν βίον τοῦ Παναγιώτου Νικούση θν ἐσχεδιογράφησα ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ συγγράμματι, καὶ παρατηρήσας τινὰ τὰ ἡμαρτημένως ἢ ἐλλιπῶς ἐκτεθέντα, εὑηρεστήθη νὰ μὲ ὑποδείξῃ ταῦτα δι' ἐπιστολῆς του, ἐπισυνάψας καὶ ἐκτενεστέρας τινὰς σημειώσεις πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν. Ὅθεν σπεύδω νὰ δημοσιεύσω ὅσα γράφει, ἐκφράζων συνάμα τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν καλὸν κἀγαθὸν ἄνδρα, τὸν μὴ ὀκνήσαντα νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διευκρίνησιν περιστάσεών τινων, ἐκ τῶν μάλιστα λόγου ἀξίων τῆς τοῦ ἔθνους ἱστορίας.

Κ. Π.

Ἰδοὺ τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς του, τὸ περὶ τῶν περιστάσεων τούτων πραγματευόμενον.

« Ὄντος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου, ὅπερ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθύνω, εἰς τὸ εὐαγὲς Μοναστήριον τῆς Θεομήτορος ἐν Χάλκῃ, ὅπερ ἡ θεοφιλὴς ἐκείνου ψυχὴ ἀνήγειρεν ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου, καὶ ἐκόσμησεν ἰδίοις ἀναλώμασι τὸν ἐν αὐτῷ Ναόν, ἔχω ὑπ' ὄψιν καθ' ὥραν τὸν τάφον του καὶ τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ, ὅπερ θέλετε εὑρεῖ ἐν ταῖς ἐπισυνημμέναις σημειώσεσι. Ταύτην λοιπὸν τὴν Μονὴν ἐκόσμησεν ὁ περιφανὴς Νικόσιος καὶ εἰς ταύτην παρήγγειλε νὰ ταφῇ, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Διὸ ἔσωσε τοὺς ἁγίους τόπους τῶν Ἱεροσολύμων, κατὰ τὸν Δοσίθεον, καὶ ἐπροστάτευσε τὰ ἐν αὐτοῖς δικαιώματα τοῦ ἔθνους· δηλαδὴ τὸ 1656, ἁρπαγέντας ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, καὶ τὸ 1672, ἐπιβουλευομένους ὑπὸ τῶν Δυτικῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν τὸ 1662, μετέφρασεν ἐκ τοῦ Ῥωσσικοῦ καὶ ἐκδώσας ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἰδίᾳ δαπάνῃ, διένειμε δωρεὰν τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Περὶ τῆς ἀγαθοεργίας του ταύτης καὶ περὶ ἄλλων ἀναφέρει καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος. Ἐπειδὴ δὲ περὶ ἁπάντων τούτων καὶ ἄλλων ἀξιοσημειώτων πραγματεύεται ὁ ἀοίδιμος προκάτοχός μου ἐλλογιμώτατος Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανός εἰς τὸ ἱστορικὸν ὑπόμνημά του « Περὶ τῆς κατὰ Χάλκην Μονῆς τῆς Θεοτόκου » κέμπω τῇ Ὑμετέρᾳ σεβαστῇ μοι ἐλλογιμότητι, ἐν ταῖς ἐπισυνημμέναις σημειώσεσιν, ὅσα ἐκθέτει περὶ τοῦ περικλεοῦς Παναγιώτου. »

Ἰδοὺ καὶ αἱ ἀναφερόμεναι ἐν τῇ ἐπιστολῇ σημειώσεις.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Δευτέρα τῆς Μονῆς οἰκοδομή, ἡ πρώτη αὐτῆς ἀνακαίνισις ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάκη.

—ooo—

« Ἀλλά, μετ' οὐ πολλοῦ χρόνου παρέλευσιν, (νεύσει πάντως τῆς ἄνωθεν Προνοίας;) ἐφάνη καὶ αὖθις νέος κτίτωρ αὐτῆς, ὁ εὐκλεέστατος καὶ ἐπισημότατος ἀνήρ, Παναγιώτης, καὶ καθ' ὑποκορισμόν, συνήθη καὶ τότε καὶ νῦν, Παναγιωτάκης ὁ Νικούσιος. Οὗτος ὑπῆρχε γουνάρεως υἱός, ἐν Κωνσταντινουπόλει γεννηθεὶς τῷ 1613 ἔτει, τὸν ὁποῖον, κομιδῇ νέον ὄντα, παρέλαβεν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Διδάσκαλος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, Μελέτιος Συρίγου ὁ Κρὴς (1), καὶ ἐξεπαίδευσεν ὑπὸ διδασκάλους. Ἀγχίνους δὲ ὤν, ἐγένετο ἐγκρατὴς τῆς Ἑλληνικῆς, Ἀραβικῆς, Περσικῆς καὶ Τουρκικῆς διαλέκτου· εἶτα, ἐν Πατανΐῳ, καὶ τῆς Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης, καὶ δι' αὐτῆς, τῶν Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τῆς Ἀστρονομίας. Ἐπανακάμψας εἰς βασιλεύουσαν, ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς μὲν Διερμηνεὺς τοῦ πρέσβεως τῶν Γερμανῶν 25 ἔτη· μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, καὶ τῆς Πόρτας ἐν ταὐτῷ· καὶ τέλος, ὑπατεύσαντος τοῦ περιφήμου Κιοπρουλῆ Ἀχμὲτ πασᾶ, προεχειρίσθη καθ' αὐτὸ μέγας Διερμηνεὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Καὶ ἔκτοτε, ἀφοσιωθεὶς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δούλευσιν αὐτοῦ, συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ ὑπάτου τούτου Κιοπρουλῆ κατὰ τῆς Κρήτης, καὶ διέμεινε μετ' αὐτοῦ ἕως τῆς ἁλώσεως ταύτης. Ἐκτελῶν δὲ τὰ τοῦ Διερμηνέως ἔργα, ἐπὶ τῶν Σουλτάνων Ἰβραχὶμ τοῦ Α' καὶ Μεχμὲτ τοῦ Δ', ἔλαβε παρ' Ὀθωμανοῖς, διά τε τὴν ἑαυτοῦ πολυμάθειαν καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ φρονήσεως τὸ βάθος τοσαύτην ὑπόληψιν, ὅσην ποτὲ παρ' Ἑβραίοις ὁ Ἀχιτόφελ, καὶ παρ' Ἕλλησιν ὁ Ὀδυσσεύς.

» Περὶ τοῦ Διερμηνέως τούτου Παναγιωτάκη ὁ κλεινὸς Εὐγένιος, ἐν ἀρχῇ τῆς λογικῆς αὐτοῦ, ἐν τῷ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐπὶ σπουδῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων, λέγει ταῦτα· « Τούτοις ἅπασι συγκαταλεχθήτω καὶ Παναγιωτάκης, ὁ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὰ τοῦ Μεγάλου Ἑρμηνέως τελῶν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Βανλῆ τινα Ἐφένδην συστάσῃ διαλέξει, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τότε ὑπατεύοντος, ἴσον τῷ πολιτικῷ φρονήματι τὸ φιλόσοφον ἐνδειξάμενος. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀθανάσιον Κιρκέρον ἐπιστολῇ, τῇ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὀβελίσκου, τὸν περιόντα οἱ (αὐτῷ) τῆς ἐπιστήμης καὶ πολυμαθείας πλοῦτον στήσας κατάδηλον. »

» Ὁ δὲ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1) λέγει, ὅτι, ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχείας Παρθενίου τοῦ Δ' τοῦ ἐπονομαζομένου Μογγιλάλου, περὶ τὸ 1658 ἔτος, « διὰ δαπάνης καὶ ἐπιμελείας Παναγιωτάκη τοῦ Ἑρμηνέως ἔψησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἅγιον Μύρον. »

» Ὁ αὐτὸς Δοσίθεος ἱστορεῖ (2) ὅτι, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Μεθοδίου, (ὀρθότερον ἴσως Διονυσίου τοῦ Γ'), ἐν ἔτει 1662, ὁ μέγας Ἑρμηνεὺς τῆς κραταιᾶς τῶν Ὀθωμανῶν βασιλείας Παναγιωτάκης ἐνήργησε, καὶ ἐτυπώθη ἐν τῇ Ὀλλάνδᾳ τὸ βιβλίον, τὸ καλούμενον Ὀρθόδοξος Ὁμολογία (3). Οὐ μόνον δὲ τὴν τύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου ἐνήργησεν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ δωρεὰν προέθηκεν αὐτὸ εἰς τοὺς εὐσεβεῖς, ὡς ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐντευξομένους ὀρθοδόξους ἐπιστολῇ αὐτοῦ πλατύτερον διηγεῖται, λέγων· « Ἀλλὰ ταύτην (τὴν βίβλον) τύπῳ μὲν πρὸ πολλοῦ οἱ Ῥῶσσοι τῇ σφῶν διαλέκτῳ ἐξέδωκαν, παρὰ δὲ Γραικοῖς, ἐν χειρογράφοις καὶ μόναις δέλτοις τέως ἀνεγινώσκετο. Ὁ δὲ σοφώτατος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ θεοσεβέστατος, καὶ ὀρθοδοξότατος Ἑρμηνεὺς τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ κράτους τῶν Αὐτοκρατόρων, Κύριος Παναγιώτης, οἷα τοῦ ἡμετέρου τῶν Γραικῶν γένους, εἰς ἄκρον ζηλωτής, καὶ τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν δόγματος διάπυρος ὑπερασπιστής, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ μεγαλοπρεπέσιν ἔργοις, καὶ τοὔργου τούτου γενέσθαι προστάτης οὐκ ὤκνησε, τοῦ τύπῳ δηλαδή, καὶ κατὰ τὴν ἡμῖν τε καὶ τῶν Λατίνων φωνὴν (καίπερ πολιτικαῖς φροντίσιν ὅσαι ὧραι ἐνειλούμενος) οἰκείοις ἀναλώμασι ταύτην ἐκδοῦναι, ἵν' ἕκαστος τῶν εὐσεβῶν βουλομένων δίχα δαπάνης, (ἀμισθὶ γὰρ πᾶσι τὰς βίβλους δίδοσθαι παρεσκεύασε) κτᾶσθαι ταύτην δύναιτο, . . . Ὀφείλομεν δὲ ἅπαντες μεγάλας καὶ ἀθανάτους τὰς χάριτας εἰδέναι τῷ ἀνδρί, προξένῳ ἡμῖν γενομένῳ τοῦ τοιούτου καλοῦ, ἐκλιπαρεῖν τε τὸ θεῖον, ἀνταποδοῦναι

(1) Ὁ Μελέτιος οὗτος εἷς ἦν τῶν παρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀποσταλέντων εἰς τὴν κατὰ τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον, ἐν ἔτει 1642, ὃν ἐκθειάζων Νεκτάριος ὁ Ἱεροσολύμων λέγει. « Καὶ δὴ λοιπὸν πέμπονται παρὰ τῆς Ἱερᾶς »Συνόδου ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Νικαίας Πορφύριος, καὶ »Μελέτιος ὁ Συρίγος, διδάσκαλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὃς καὶ »ἐπ' εὐσεβέσι καὶ ὀρθοῖς δόγμασι παιδιόθεν ἀνατραφεὶς τε καὶ »παιδευθείς, καὶ πρὸς τελειότητα βίου καὶ λόγου ἀχθείς, κή»ρυξ, διερμηνεύς, καὶ στάθμη τῶν ὀρθῶν τῆς πίστεως δογμάτων, »καὶ ἔστι καὶ λέγεται. Τὸ πατριαρχικὸν δὲ τότε ἐπιφερόμενος »πρόσωπον, σὺν πληρεστάτῃ ἐξουσίᾳ καὶ τῆς ἱερᾶς ἁπάσης »Συνόδου, εἰς Μολδαυΐαν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, σὺν τῷ Πορφυ»ρίῳ παρεγένετο. » (Ὀρθόδ. Ὁμολογ. ἐν Μόσχᾳ αωλθ' σελ. 3). Ὁ δὲ ἐνταῦθα ἀναφερόμενος Πορφύριος Νικαίας, ἣν ὁ προῤῥηθεὶς (§ 24 Β').

(1) Βιβλ. ΙΒ'. Κεφ. Δ'. § Β'.
(2) Βιβλ. ΙΑ'. Κεφ. ΙΑ'. § Δ'.
(3) Τὸ βιβλίον τοῦτο συνεγράφη μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Πέτρου Μογίλα, μητροπολίτου Κιέβου, φέρον ὄνομα κατ' ἀρχάς, « Ἔκθεσις τῆς πίστεως τῶν Ῥώσσων » ὕστερον δὲ ἀνακριθὲν ἐν τῇ προῤῥηθείσῃ κατὰ τὸ Ἰάσιον γενομένῃ Συνόδῳ, καὶ ὑπὸ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δοκιμασθὲν καὶ βεβαιωθέν, ἐπεγράφη· Ὀρθόδοξος ὁμολογία τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐτυπώθη, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, μετὰ ταῦτα δὲ ἀνετυπώθη ἐν Μόσχᾳ, ἔτει αωλθ'.

πλουσίως αὐτῷ, καὶ ἀθανάτους τὰς ἀμοιβάς, ἐν τῇ τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέρᾳ » (1).

» Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ὁ πολυμαθὴς Γερμανὸς Ἅμμερ, ὁ τὴν ἱστορίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας συγγραψάμενος, τοιαῦτα ἐγκώμια πλέκει εἰς τὸν Παναγιωτάκην τοῦτον, λέγων περὶ αὐτοῦ ὅτι ὑπῆρχεν, « Ἐκπληρωτὴς διαπραγματεύσεων δεξιώτατος, πολιτικὸς ὀξυδερκέστατος, ἀνὴρ εὐθύτατος, καὶ τῶν στασιωδῶν ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁ τρόμος. Ὑπερασπιστὴς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐνεργητικώτατος, χάριν τῆς ὁποίας συνῆψε πρὸς Βανλῆ Ἐφένδην, (Καθηγητὴν τοῦ τότε σουλτανεύοντος Μεχμὲτ τοῦ Δ') συνδιαλέξεις, σοφίας καὶ συνέσεως μεστάς. Αὐτὸς κατώρθωσε τὴν ἀπόδοσιν (εἰς τοὺς ἡμετέρους δηλ.) τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις (ἁρπαγέντων) ἁγίων τόπων· καὶ τέλος ἂν οἱ Γραικοὶ ἔχαιρον ἐπιῤῥοήν τινα παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πόρτᾳ, εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ὤφειλον αὐτήν. » (2)

» Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν καὶ τηλικοῦτος ἀνήρ, Παναγιωτάκης ὁ Νικόσιος, ὁ διὰ τὰ προτερήματα αὐτοῦ ταῦτα πρῶτος ἐκ χριστιανῶν Μέγας Διερμηνεὺς χρηματίσας παρ' Ὀθωμανοῖς, καί, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ θέσεως, μεγάλως εὐεργετήσας τὸ γένος ἡμῶν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολικὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· οὗτος, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ εὐεργετήμασιν, ἀνήγειρε πάλιν ταύτην τὴν Μονήν, καὶ πᾶσαν σχεδὸν ἐκ νέου ἐποίησε. Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς πυρπολήσεως αὐτῆς, τινὲς μὲν εἰκάζουσιν ὅτι τὸ δυστύχημα τοῦτο συνέβη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὅτε (λέγουσιν οἱ αὐτοὶ) ἐνηργήθη καὶ ἡ ἀνακαίνισις αὐτῆς. Ἀλλ' εἰς χειρόγραφον τῆς Μονῆς ἀπαντᾶται σημείωσις, λέγουσα ῥητῶς οὕτω· « 1672, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ 6, ἐκάη τὸ Μοναστήριον, ἡ Παναγία, καὶ τὸ ἀνεκαίνισεν ὁ Παναγιωτάκης » (3).

» Ἀνακαινιζομένης λοιπὸν τῆς Μονῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὁ νέος Κτίτωρ αὐτῆς, τὸν μὲν καθ' αὑτὸ Ναὸν τοῦ Προδρόμου, δι' αἰτίας ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς, κατέλιπεν εἰς τὰ ἐρείπια αὐτοῦ κεχωσμένον· εἰς δὲ τὸ περισωθὲν εἰρημένον παρεκκλήσιον τῆς Θεοτόκου, ἐνέφραξε μὲν τὴν πρὸς βοῤῥᾶν ἀρχαίαν αὐτοῦ εἴσοδον, ἤνοιξε δὲ ἑτέραν πρὸς δυσμάς, ὑποτεμὼν καμαροειδῶς τὴν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο προῤῥηθεῖσαν χηδάδα. Ὡσαύτως καὶ ἄλλην μικροτέραν ἀριστερόθεν, ἐγγὺς μὲν τῆς ἀρχαίας εἰσόδου, πρὸ δυσμὰς δὲ καὶ καὶ αὐτήν. Εἶτα, παρεκτείνας τὸ τοίχισμα, προσέθηκε, κατὰ συνέχειαν τοῦ ἐξ ἀρχῆς λιθοκτίστου Προνάου, καὶ τὸν εἰσέτι καὶ νῦν ὁρώμενον Νάρθηκα· δεξιόθεν δὲ αὐτοῦ, καὶ τὸ Γυναικεῖον, ξυλοστεγῆ ἀμφότερα, πρὸς ἀπαρτισμὸν καὶ αὔξησιν τοῦ θείου τούτου Ναοῦ, ἐπέχοντος τὴν σήμερον Καθολικοῦ Ναοῦ τόπον, ὃν καὶ κοσμήσας ἔσωθεν ὅλον διὰ ζωγραφίας, κατέστησεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον σεβάσμιον. Ζωγραφηθείσης δὲ καὶ εἰκόνος τῆς Θεομήτορος ὑπὸ τὴν κατὰ μεσημβρίαν καμάραν, τὴν ἀποπερατοῦσαν κατά τε μῆκος καὶ πλάτος τὸν ἀρχαῖον Πρόναον, ἔλαβεν ἔπειτα ἐκ τούτου καὶ ἡ Μονὴ τὴν ἐπωνυμίαν, Καμαριώτισσα.

» Τὸν ἀπαρτισμὸν τοῦ σεβασμίου τούτου Ναοῦ, διὰ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν εἰς αὐτὸν ἐλλειπόντων καὶ ὅλην τῆς Μονῆς τὴν ἀνακαίνισιν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Παναγιωτάκη, ἐδείκνυε ποτὲ καὶ εἰκών, ἥτις ἐπὶ κεφαλῆς οὖσα τοῦ τότε ἑστιατορίου, ἐζωγραφημένου ὄντος καὶ αὐτοῦ, παρίστανε τὸν Κτίτορα τοῦτον, ἐνδεδυμένον τὴν τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως στολήν, ὑψηλὸν μὲν ἔχοντα τὸ ἀνάστημα, μικρὰν δὲ καὶ ὑπόξανθον τὴν ὑπήνην· εἰς δὲ τὰς χεῖρας κρατοῦντα τὸ σχῆμα τοῦ Ναοῦ, καὶ προσφέροντα τοῦτον τῇ Θεομήτορι, διὰ τῶν ἑξῆς στίχων·

» Πρὸς τοῖς ἄλλοις πέφυκε καὶ τοῦτο χρέος.
Δασμὸν Θεῷ Σωτῆρι Παναγιώτης τελεῖ,
Ὁ τῶν Σεκρέτων Ἑρμηνεὺς τοῦ Κρατοῦντος,
Κτίσας λαμπρῶς Μονὴν τὴν πυρποληθεῖσαν.

» Οἱ αὐτοὶ στίχοι ἀνεγινώσκοντο καὶ ἐπὶ μαρμάρου γεγλυμμένοι, κειμένου μὲν ἄνωθεν τοῦ παλαιοῦ πυλῶνος τῆς Μονῆς, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ καμαροειδοῦς τότε μέρους, ἀφανοῦς δὲ ὕστερον γενομένου ἐπὶ τῆς δευτέρος ἀνακαινίσεως.

» Προστεθήτω τελευταῖον εἰς τὰ ἔσω τῆς Μονῆς καὶ ἡ ἔξωθεν αὐτῆς, πρὸς τὸ βόρειον μέρος, λιθόστρωτος ὁδός, ἀπὸ τὰ προπύλαια τῆς Μονῆς ἕως τῆς θαλάσσης, τοῦ Παναγιωτάκη οὖσα καὶ αὐτὴ εὐεργέτημα οὐ μικρὸν διά τε τοῦ τόπου τὸ κατωφερές, καὶ τῆς γῆς τὸ γλίσχρον.

» Ἀλλὰ τὸν εὐσεβῆ τοῦτον ἄνδρα καὶ εὐεργετικόν, μόλις ἑξηκονταετῆ γεγονότα, ἁρπάσας ὁ θάνατος, ἀνέκοψε τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ διαθέσεως τὴν ὁρμήν. Καθότι, εὑρισκόμενος ἐν τῷ κατὰ τὴν Σάξαν ἢ Σάκτσαν (πόλιν παραδουνάβιον πρὸς τὸν Εὔξεινον πόντον) στρατοπέδῳ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας αὐτῶν κατὰ τῶν Πολωνῶν, ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος, τῷ 1673 ἔτει Σεπτεμβρίου 22 (1). Διὰ δὲ τὰς πολλὰς αὐτοῦ καὶ μεγάλας ἐκ-

(1) Ὀρθόδ. Ὁμολογ. σελ. 3—4.
(2) Τόμ. ΙΑ'. σελ. 362 τῆς εἰς τὸ Γαλλικὸν μεταφράσεως. Περὶ δὲ τῶν ἐν Ἱεροσολ. ἁγίων τόπων, τῶν ἁρπαγέντων παρὰ τῶν Ἀρμενίων καὶ πάλιν ἀποδοθέντων εἰς τοὺς ἡμετέρους, διηγεῖται περιστατικῶς ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (Βιβλ. ΙΒ'. Κεφ. Β'. § Δ'.) λέγων ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη συνέβη ἐν ἔτει 1656, καὶ ὅτι ἡ τῶν τόπων κατοχὴ ἠσφαλίσθη εἰς τοὺς ἡμετέρους, συμβουλῇ καὶ προστασίᾳ τοῦ Παναγιωτάκη. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἔτει 1672, ὅτε οἱ Φράγοι ἐκινήθησαν καθ' ἡμῶν, διὰ τοῦ Παναγιωτάκη πάλιν ἐματαιώθησαν αἱ ἐκείνων διαβολαί. (ὁ αὐτὸς αὐτόθι. Κεφ. Ε'. §. ς'.)
(3) Δαμασκηνοῦ Ἐπισκόπου περὶ Ζώων. Ἀριθμ. 61 τῶν χειρογράφων.

(1) Αἱ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ Ἰταλικὸν μεταφράσεις τῆς εἰρημένης Ἱστορίας τοῦ Ἅμμερ, τάττουσιν ἀμφότεραι τὸν θάνατον τοῦ Παναγιωτάκη τῇ 2 Ὀκτωβρίου· τουτέστι, δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἐποχήν, τὴν εἰς τὸ κατωτέρω ἐπιτύμβιον αὐτοῦ ἐγκεχαραγμένην. Ἀλλὰ τῆς φαινομένης ταύτης διαφωνίας αἴτιον εἶναι, ὅτι καὶ ὁ ἱστοριογράφος Ἅμμερ,

δουλεύσεις πρὸς τὴν βασιλείαν, ἐδόθη ἄδεια, δι' ἐντάλματος βασιλικοῦ, ἵνα, βαλσαμωθὲν αὐτοῦ τὸ σῶμα, (διὸ καὶ νομίζεται ἄλυτον τρόπον τινα) μετακομισθῇ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐνταφιασμόν. Ἐπὶ τούτῳ ἔδωκεν ἐπιταγὴν ὁ ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ὕπατος, Φαζὶλ πασᾶς υἱὸς τοῦ προρρηθέντος Κιοπρουλῆ, διὰ τοῦ ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ἀνθυπάτου, εἰς τὸν τότε Πατριάρχην, (ἦν δὲ οὗτος Διονύσιος ὁ Δ', ὁ ἐπωνυμούμενος Μουσελίμης) ἵνα, μετὰ πάσης μεγαλοπρεποῦς παρατάξεως, ἐνταφιασθῇ τοῦ Παναγιωτάκη ὁ νεκρὸς, ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι Μοναστηρίῳ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίαν θέλησιν.

» Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἐπιταγὴν, προσκληθέντες πάντες οἱ ὁμογενεῖς, καὶ αὐτοὶ προσέτι οἱ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων πρέσβεις, συνέδραμον εἰς τὴν μετὰ μεγάλης πομπικῆς ἐκφορᾶς διὰ θαλάσσης γενομένην κηδείαν, ἐν ταύτῃ τῇ Μονῇ, τοῦ ἀοιδίμου τούτου Κτίτορος αὐτῆς· καὶ δείκνυται ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ Νάρθηκος εὐθὺς εἰσελθόντων τὴν πύλην αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐπιτύμβιον ἔχει οὕτως αὐτολεξεί·

» *Τῷ Σρῖ Θεῷ*
Παναγιώτης.

Ἐνθάδε κεῖται Παναγιώτου δέμας,
Ἑρμηνέως Ἄνακτος ἀρίστου λίαν,
Μέγα διαπρέψαντος ἐν σοφῶν λόγοις,
Καὶ βασιλείας ἀξίαν εἰληφότος,
Λελοιπότος φῶς, πρὶν τὸ γῆρας προφθάσῃ.
Ψυχὴ δ' ἀπέπτη χῶρον ἐς μακαρίων.

αχογ'. Σεπτεμβρίου Κβ'.

» Ἄνωθεν δὲ τοῦ ἐπιτυμβίου τούτου, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου, κεῖται ἀνάγλυπτον καὶ τὸ παράσημον τοῦ Παναγιωτάκη· τοῦτο δὲ εἶναι, ὡς τὸ κηρύκειον τοῦ Ἑρμοῦ, τουτέστι, ῥάβδος, ἔχουσα ἑκατέρωθεν δύο ὄφεις πτερωτοὺς, περιπεπλεγμένους καὶ ἀντιπροσώπους πρὸς ἀλλήλους.

» Εἰδοποιοῦμεν ἐνταῦθα τὸν ἀναγνώστην μας, ὅτι τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα περί τε τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ Παναγιωτάκης ἐτελεύτησε, καὶ περὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ ἐνταφιασμοῦ, εἶναι γνώμη τοῦ Παναγιωτάτου πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κυρίου Κωνσταντίου τοῦ Α', ἀνδρὸς ἀρχαιολόγου καὶ πολυΐστορος, γνώμη ὅμως, βάσιν ἔχουσα τὰς μαρτυρίας, ὧν αὐτὸς ἤκουσε γηραιῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν, καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν ἱστορίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου αὐθέντου Μολδαυΐας, Δημητρίου τοῦ Καντεμίρου, συμφώνως λεγόντων τὰ αὐτά. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐν τῇ Μονῇ ἑτέρα τις σημείωσις, διαφωνοῦσα πρὸς ταῦτα ἐν μέρει, δὲν ἤθελεν εἶσθαι περιττὸν νὰ βάλωμεν καὶ ταύτην ὑπ' ὄψιν, πρὸς ἀνάκρισιν αὐτῆς, καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας.

Λέγει λοιπὸν ἡ σημείωσις οὕτω: « ἐν ἔτει αχοβ'. ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τῇ ς'. πυρίκαυστος ἐγένετο ἡ Μονὴ αὕτη· ἀνεκαίνισε δὲ αὐτὴν Παναγιωτάκης Μαμωνᾶς, καὶ πρῶτος Διερμηνεὺς καὶ ἐξ ἀπορρήτων τῆς ὑψηλῆς Πόρτας, ὃς καὶ ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ, συνεκστρατεύσας ἐκεῖσε μετὰ τοῦ ὑψηλοτάτου Κιοπρουλῆ Πασᾶ, ὅστις καὶ ἠχμαλώτευσεν αὐτὴν, καὶ ὑπηγάγετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ὀθωμανῶν, οὖσαν πρότερον ὑπὸ τὴν τῶν Βενετσάνων. Ἐκεῖθεν δὲ μετήγαγόν αὐτὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ Μονῇ, ὡς Κτίτορα, καὶ ἐνεταφίασαν ἐν τῷ Νάρθηκι. »

» Τῆς Σημειώσεως ταύτης τὸ μὲν, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τῇ ς', ἐμφαίνει πιθανωτάτην τὴν πυρπόλησιν τῆς Μονῆς κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ἐξ ἀπροσεξίας τυχὸν, εἰς ὁλονύκτιον πάντως ἀγρυπνίαν σχολαζόντων τῶν ἐν αὐτῇ Μοναχῶν. Σύμφωνος δὲ καὶ ἡ τοῦ ἔτους ἐποχὴ, 1672, μὲ τὴν προρρηθεῖσαν Σημείωσιν, εἴτε ἐκεῖθεν μεταγραφεῖσα καὶ ἐνταῦθα ἡ αὐτὴ, εἴτε ἐκ παραδόσεως ἀγράφου παραληφθεῖσα (1). Τὸ δὲ, ὅτι ὁ Παναγιωτάκης ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ, κατ' αὐτὴν δηλονότι τὴν ἐποχὴν, 1672, τοῦτο ἀντίκειται οὐ μόνον εἰς τὴν προφανῆ τοῦ ἐπιτυμβίου αὐτοῦ μαρτυρίαν,, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ περιστατικῶς ἱστορούμενα πράγματα· καθότι ἡ ἅλωσις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν προέλαβε τοῦ Παναγιωτάκη τὸν θάνατον 4 ἔτη, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἄμμερ, λέγοντα ῥητῶς ὅτι, « ἐν ἔτει 1669 κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 26, πρὸς τὸ ἑξημέρωμα τῆς 27 Σεπτεμβρίου, ἦραν (οἱ πολιορκούμενοι) τὸν μέγαν Σταυρὸν, τὸν ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος τῆς Κανδίας (Χάνδακος) ὑψούμενον· καὶ τῇ ἐπαύριον τῷ πρωΐ, περὶ ἐννάτην ὥραν, ἐδέχθη ὁ Κιοπρουλῆς, ἐπὶ δίσκου ἀργυροῦ, τὰ 83 κλειδία τῆς πόλεως, τῶν φρουρίων καὶ πασῶν τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν » (2). Ὥστε ἡ ἀνωτέρω χρονολογικὴ Σημείωσις περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Παναγιωτάκη δείκνυται σφαλερά. Σφαλερὰν ὡσαύτως δημοσιεύουσι καὶ οἱ Καλενδαρισταὶ τὴν ἀπὸ ἁλώσεως Κρήτης ἐποχὴν, ἀριθμοῦντες αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1671 ἔτους, ἀντὶ ἀπὸ τοῦ 1669 ἔθους, ὡς εἴρηται· καὶ διορθωτέον αὐτὴν, διὰ τῆς προσθήκης δύο ἐτῶν. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὴν σειρὰν τῆς Ἱστορίας.

» Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἀοιδίμου Παναγιωτάκη, ἤγουν τῷ 1675 ἔτει, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, ἐπεσκέφθησαν τὴν Μονὴν ταύτην δύο περιηγηταί· Ἰάκωβος Σπὼν, Γάλλος τὸ γένος, καὶ Γεώργιος Οὐήλερος (Wehler), Ἄγγλος εὐγενής· ὁ μὲν πολυμαθὴς ἀρχαιολόγος καὶ ἰατρὸς, ὁ δὲ Ἄγγλος, ἀρχαιολόγος καὶ βοτανικός. Οὗτοι ἀράξαντες εἰς τὴν νῆσον Χάλκην, κατέλυσαν εἰς τὴν Μονήν μας, νεωστὶ ἀνακαινισθεῖσαν. Οἱ Καλόγηροι, διηγεῖται ὁ Σπὼν (1), ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μὲ εὐγένειαν, καὶ ἐχορήγησαν εἰς αὐτοὺς ἱκανὰ στρώματα καὶ σκεπάσματα τὸ ἑσπέρας. Ὁ αὐτὸς Σπὼν (2) ἀναφέρει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Παναγιωτάκη προρρηθεῖσαν ἐπιγραφὴν, τὴν μεταξὺ τοῦ παρασήμου καὶ τοῦ ἐπιτυμβίου αὐτοῦ κειμένην, ἤγουν,

Τῷ Σρῖ Θεῷ
Παναγιώτης (3)

» Περιγράφων δὲ καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ λέγει ὅτι ἔχει ἄνωθεν ἐπικειμένην λεοπάρδου κεφαλὴν, τῆς ὁποίας μόλις διακρίνεται ἤδη ἡ περιφέρεια, ἐξίτηλος γινομένη καθ' ἑκάστην ἐκ τῆς τριβῆς τῶν ποδῶν, τῶν εἰς τὸν ναὸν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων. »

---

(1) Ἡ ἐποχὴ αὕτη περὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς Μονῆς, ἀκριβῶς ἐξεταζομένη, εὑρίσκεται ἀπίθανος πολύ. Καθότι ἡ ἑτοιμασία τοσαύτης ὕλης, ὅση ἀπαιτεῖται πρὸς ἀνακαίνισιν Μονῆς Βασιλικῆς, ἐξ ὁλοκλήρου ἀποτιφωθείσης, ἡ πανταχόθεν ἀνέγερσις τῶν τειχῶν αὐτῆς, διόλου λιθοκτίστων, εἰς ὕψος τρίστεγον, ἡ προσθήκη τοῦ Νάρθηκος καὶ τοῦ Γυναικείου εἰς τὸν θεῖον τῆς Θεοτόκου Ναὸν, ἡ ζωγράφησις τούτου καὶ τοῦ ἑστιατορίου, καὶ εἴτι ἄλλο ἀφορᾷ τὴν, ὅσον ἐνδέχεται, στερεωτέραν ἅμα καὶ λαμπροτέραν οἰκοδομὴν Ἱεροῦ καταγωγίου· ἁπάντων τούτων, λέγω, ἡ ἐκτέλεσις εἰς διάστημα ἑνὸς ἐνιαυτοῦ, φαίνεται τῷ ὄντι πρᾶγμα ἀπίθανον πάντη καὶ δυσπαράδεκτον. Ἀλλ' ὅμως, τοιαύτην εὑρόντες μαρτυρίαν ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Μονῆς, περὶ τοῦ πότε ἐπυρπολήθη, δὲν ἐκρίναμεν εὔλογον τὴν ἀποσιώπησιν αὐτῆς.

(2) Τομ. ΙΑ'. σελ. 327 τῆς Γαλλ. μετάφρ.

καὶ οἱ τούτου μεταφρασταί, Δυτικοὶ ὄντες, ἀριθμοῦσι τὸν χρόνον, κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν Καλενδάριον, τὸ ὁποῖον, ἐπὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, προέτρεχε τοῦ καθ' ἡμᾶς δέκα ἡμέρας.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 252, καὶ 253.)

—ooo—

Γ'.

Ἐνταῦθα δέον νὰ ἐκθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς πολιτείας τοῦ νῦν ἡγεμονεύοντος Δανιήλου Πέτροβιτς.

Αἱ κρίσεις ἡμῶν, ὅσας εἴχομεν σχηματίσαντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς περὶ τῆς πολιτείας ταύτης, ἦσαν ὅλως ἐναντίαι πρὸς τὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας πολλοὶ συνέλαβον, μὴ εἰδότες τὸν τόπον, καὶ ἀπολύτως ἐξετάζοντες τὰς ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ νέου Βλαδίκα ἐπενεχθείσας μεταρρυθμίσεις. Δυστυχῶς ὁ χρόνος ἐδικαίωσεν ἡμᾶς καὶ ἐπετύπωσε τῇ πολιτείᾳ τοῦ Δανιήλου Πέτροβιτς χαρακτῆρα τοιοῦτον, ὥστε, καὶ ἂν ἐξ ἀποφάσεως ἐπεχειροῦμεν νὰ καλύψωμεν τὴν γυμνότητα καὶ τὸ οἰκτρὸν θέαμα αὐτῆς, αἱ πληγαὶ ἦτον ἀδύνατον νὰ μένωσιν ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἤθελον διαφαίνεσθαι καὶ ὑπ' αὐτὸ τὸ παχύτατον κάλυμμα.

Ὁ Ὑψηλότατος Δανιὴλος Πέτροβιτς, ἀπεκδυθεὶς τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, περιεποίησε μὲν ἑαυτῷ χαρακτῆρα πρεπωδέστερον, ἀλλ' ἀπέβαλε τὴν γοητείαν ἣν περιέβαλλεν αὐτῷ ἡ ἐξουσία αὕτη, καὶ ἐγκαταλελειμένος ὡς ἔμεινεν εἰς τὰς μικρὰς αὐτοῦ δυνάμεις τὰς ἐπιγείους, κατέφυγεν ἐξ ἀνάγκης εἰς βίκια μέτρα διὰ νὰ περιστείλῃ καὶ χαλιναγωγήσῃ τὸν δυσήνιον ἐκεῖνον λαὸν, ὅστις ἄλλοτε, ἐν καιρῷ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ἂν οὐχὶ κατὰ πάντα, ἐν μέρει τοὐλάχιστον ὑπήκουε φοβούμενος τὰς πνευματικὰς ποινάς.

Ὁ νέος πρίγκηψ ἔγημε γυναῖκα ἐξ ἐπισήμου ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Τεργέστης· ὁ γάμος οὗτος κατέστησε γνωστὰ τῷ ἀρχαιτύπῳ καὶ πολεμικῷ ἐκείνῳ λαῷ ὅσα οὐδ' ἐξ ὀνόματος σχεδὸν ἤξευρεν· ἡ ἡγεμονὶς, σὺν τῇ αὐλῇ αὐτῆς, εἰσήγαγε τὰ θέλγητρα καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ· ἐπειδὴ δὲ οἱ πόροι, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἐτησίας ῥωσσικῆς ἐπιχορηγήσεως, δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς, ἐδέησε νὰ δημιουργηθῶσι νέοι· ἐντεῦθεν φόρος ἔγγειος καὶ φόρος ἐξαγωγῆς (!), τοκογλυφία τῶν δημοσίων χρεῶν, δήμευσις τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναστηρίων, καὶ τὸ πάντων χείριστον κόμματα καὶ φατρίαι, γνωσταὶ ἡ μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα *αὐλικὴ*, ἡ δὲ *ἐθνική*. Καὶ ἡ μὲν ἐθνικὴ, ἡ καὶ πολυαριθμοτέρα, ἧς ἀρχηγὸς θανόντος τοῦ Πέτρου Πέτροβιτς ἀνεδείχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ θεῖος τοῦ νῦν ἡγεμονεύοντος Γεώργιος Πέτροβιτς, πρόεδρος τῆς Γερουσίας, ἐμμένει αὐστηρῶς εἰς τὰ πατροπαράδοτα, καὶ προθύμως θύει τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος. Ἡ δ' αὐλικὴ εὐάριθμος μὲν τὸ ποσὸν, ἄφθονος δ' εἰς ἀφρόνους δαπάνας καὶ εἰς ἀναρμόστους πολυτελείας, δύναται ἀπερισκέπτως νὰ θύσῃ καὶ αὐτὴν τῆς πατρίδος τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀντὶ πενιχρᾶς τινος αὐξήσεως τῆς χώρας, καὶ μετέρχεται θεμιτά τε καὶ ἀθέμιτα, περιφρονεῖ τὸν νόμον, κατασπαταλᾷ καὶ λῃστεύει τὸ δημόσιον, πολλάκις δ' ἀνασπᾷ καὶ τὴν μάχαιραν τῆς δολοφονίας κατὰ παντὸς ἐναντίου ἀπολαύοντος τυχὸν τῆς τοῦ κοινοῦ ὑπολήψεως. Ἀλλ' ἀμφότεραι, μὴ τολμῶσαι νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν φανερὰν, καθόσον ἑκατέρωθεν φοβοῦνται τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ὅστις ἐπόμενον ἦν νὰ ἐκραγῇ πεισματώδης καὶ αἱματηρὸς, ἐζήτησαν ἐρείσματα ἔξωθεν, ἡ μὲν αὐλικὴ ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐκ τῆς Τουρκίας, ἡ δ' ἐθνικὴ ἐκ τῆς Ῥωσσίας, δυσμενῶς διακειμένης πρὸς τὸν πρίγκηπα καὶ ἀφελούσης αὐτῷ τὴν χορηγίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Αὐστρία, ἥτις θεωρεῖται ἐνεργήσασα τὸν χωρισμὸν τῶν δύο ἐξουσιῶν, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ ὑπερισχύσαι διὰ τοῦ κοσμικοῦ ἀρχηγοῦ, ἅπαξ ἀποτυχοῦσα διὰ τοῦ πνευματικοῦ, ἔτεινε τὴν χεῖρα ἀμφίῤῥοπον

---

(1) Περιήγ. ἐν τῷ Ἀνατολ. Τομ. Α'. σελ. 163.

(2) Αὐτ. Τόμ. Α'. σελ. 306. τῆς ἐκδ. τοῦ 1724.

(3) Ἡ δίστιχος αὕτη ἐπιγραφὴ χρεωστεῖται εἰς τὸν ἀκριβῆ τοῦτον ἀρχαιολόγον, Σπὼν, ὅστις διέσωσεν αὐτὴν εἰς τὸ σύγγραμμά του· εἰδεμὴ, ἤθελεν εἶσθαι ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς, ὡς ἐξαλειφθεῖσα τὴν σήμερον τοσοῦτον, ὥστε μετὰ βίας δύναταί τις νὰ μαντεύσῃ ἴχνη ἀμυδρὰ τοῦ δευτέρου στίχου, καὶ ταῦτα, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ ἐγγράφως περισωθέντα· ὁ δὲ πρῶτος στίχος ἐγένετο παντάπασιν ἀφανής.

εἰς τὸ μέσον ὅπως ὠφεληθῇ ἐκ τῶν παραπτωμάτων ἑκατέρων.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Βλαδίκας Δανιῆλος ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἑσπερίαν ἐπ' ἐλπίδι τοῦ πραγματιῶσαι τῇ ταύτης συνάρσει τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς αὐλικῆς φατρίας, ἧς τινος οὐ μόνον ἀρχηγὸς ἀλλὰ καὶ καταρτιστὴς ἐστίν. Ἀφ' οὗ ἐπὶ μακρὸν δίκην ἐπαίτου περιεφέρετο κρούων τὰς θύρας τῶν μεγάλων ἀποτυχὼν τοῦ ποθουμένου, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ὅπου εὗρε τὰ πράγματα εἰς χείρονα θέσιν ἢ ὅ,τι ἦσαν πρὸ τῆς ἀποδημίας του. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μίρκος, διαπιστευθεὶς ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος τὰς ἡνίας τῆς διοικήσεως, μετῆλθε τὰ αἴσχιστα, προγραφάς, δημεύσεις, καθείρξεις, δολοφονίας, τὰ πάντα ὅπως κορέσῃ τὰ προσωπικὰ πάθη τῆς οἰκογενείας του. Ὁ Γεώργιος Πέτροβιτς, φυγόπατρις ἑκούσιος, κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν μετὰ πάντων τῶν οἰκείων αὐτῷ ὅπως σώσῃ τὴν ζωήν· ὁ λαός, ἐξημμένος καὶ διῃρημένος, ἀπέπτυε πάντα χαλινὸν, διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον ὁ Γεώργιος Πέτροβιτς, ὅστις προεξάρχων τῆς ἐθνικῆς μερίδος καὶ συνέχων τὰ πρόσωπα, ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμὴν τῶν φιλοπατρίδων καὶ ἐκώλυε τὴν ῥῆξιν, ἣν ἐφαίνετο προκαλῶν ὁ Μίρκος διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ. Ὥστε τὰ δεινὰ πανταχόθεν περισφίγγουσι πλεονάσαντα, καὶ ἡ θεραπεία ἀπαιτεῖ σύντονα καὶ δραστήρια φάρμακα, τὰ ὁποῖα οὔτε ὁ πρίγκηψ Δανιῆλος δύναται νὰ χορηγήσῃ, μὴ ἔχων τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην δύναμιν· διότι σήμερον, ἐκτὸς ὅτι ἀπέβαλε καὶ τὰς ἐξωτερικὰς συμπαθείας, κακῶς προσενεχθεὶς πρῶτον μὲν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἣν περιεφρόνησε παριδὼν, εἶτα δὲ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἣν δυσηρέστησεν ἐπικαλεσθεὶς τῷ 1852 τὴν ἀρωγὴν τῆς Αὐστρίας, τελευταῖον δὲ πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἣν ἔθηκεν ἐν δευτέρῳ ἀποταθεὶς πρῶτον πρὸς τὴν Γαλλίαν· οὔτε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μίρκιος Πέτροβιτς, διότι ἡ ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα ἤθελεν εἶσθαι τὸ σημεῖον τῆς φανερᾶς ῥήξεως καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὃν φαίνονται ὑποθάλπουσαι καὶ αἱ ξενικαὶ ἐπεμβάσεις, τὰς ὁποίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκάλεσεν ἡ ἄσκοπος πολιτεία τοῦ ὑψηλοτάτου Δανιήλου· αἱ ξενικαὶ ἐπεμβάσεις, τὸ δηλητήριον τοῦτο ὅπερ ὡς σηπεδὼν ἕρπει κρύφα καὶ διαφθείρει ἐν πρώτοις τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ ὅστις ἠστόχησεν ἀνοίξας αὐταῖς ἀγκάλαις, εἶτα δὲ φθάνει μέχρι τοῦ κατορῦξαι αὐτὸν τοῦτον τὸν λαὸν ζῶντα!

Ποῦ λοιπὸν ζητητέον τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, ἀφ' οὗ τὰ πράγματα περιῆλθον εἰς τοιαύτην ἀκμήν;

Τὸ τοιοῦτον εἶναι ζήτημα πάντη ξένον τῇ ἡμετέρᾳ πραγματείᾳ, καὶ τὰ ἡμέτερα ὅρια δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ θίγωμεν τὴν χορδὴν ταύτην. Τὸ ἔργον εἶναι ἔργον περιηγητοῦ ἀφηγουμένου τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ, καὶ μόνον κατὰ παρέκβασιν διαλαβόντος ἐν ὀλίγοις τὰ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τοῦ Μαυροβουνίου, ὡς ἀνωτέρω ἐν ὀλίγοις διέλαβε τὰ κυριώτερα ἱστορικὰ γεγονότα.

Πλὴν δυστυχῶς αἱ σημεριναὶ εἰδήσεις ἐπικυροῦσι τὰ προαισθήματα ἡμῶν, καὶ γράφοντες πρὸ καιροῦ τὰς ἀνωτέρω γραμμὰς δὲν ἐφανταζόμεθα ὅτι ἠθέλομεν ἀποβῆ μάντεις κακῶν. Ὁ τοσοῦτον ἀλλοπρόσαλλος φανεὶς τὴν πολιτικὴν ἄλλως τε δὲ μεγάθυμος πρίγκηψ Δανιήλος δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν τοῖς ζῶσι· σφαῖρα πυροβόλου διευθυνομένη ὑπὸ ἀγνώστου χειρὸς, διασχίσασα τὸ νωτιαῖον αὐτοῦ ὀστοῦν, διήλασε τοῦ στήθους, καὶ μετὰ ὀλιγόωρον ἀγωνίαν κατέβαλε νεκρὸν τὸν κολοσσόν· σήμερον δὲ τὸ Μαυροβούνιον, τουτέστιν ἡ αὐλικὴ φατρία, θρηνεῖ τὴν στέρησιν τοῦ ἀνδρός (α).

ΙΑ'.

Μίαν ἡμέραν διετρίψαμεν εἰς Σετίγνην, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἀνεχωρήσαμεν λαβόντες τὴν πρὸς τὴν Σκόδραν ἄγουσαν· μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ὡρῶν περίπου, εὑρέθημεν ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ *Μοράκκα*, χειμάῤῥου ὁρμητικοῦ, εἰς τὴν κοίτην τοῦ ὁποίου συνέρχονται καταῤῥέοντα ἐκ τῶν πέριξ ἀκρωρειῶν τὰ ὕδατα τὰ εἰσβάλλοντα εἰς τὴν λίμνην τῆς Σκόδρας.

Κυριολεκτικῶς ὁ Μοράκκας δὲν εἶναι μὲν ῥύαξ, ἔτι δ' ὀλιγώτερον ποταμὸς, ἀλλὰ πολὺ πλέον ἢ χείμαῤῥος. Τὰ ὕδατα αὐτοῦ διαρκοῦσι καθ' ὅλον τὸ ἔτος, καὶ εἰσὶ κυαναυγῆ καὶ δροσερὰ μὲν τὸ θέρος, χλιαρὰ δὲ τὸν χειμῶνα· ἐν ὥρᾳ ἔαρος, διαλυομένων τῶν χιόνων, συμπαρασύρει ἐλάτας καὶ ὑπερμεγέθεις βράχους, μεταβάλλει χροιὰν καθιστάμενος βορβορώδης, καὶ κυλινδεῖται παταγῶν ἐπὶ τῆς ἀνωμάλου καὶ χαλικοστρώτου κοίτης του· ὑπερπηδᾷ τοὺς ἐπιπροσθοῦντας βράχους, μυκώμενος μυκηθμὸν καταχθόνιον, καὶ δίκην μαινομένου φέρεται ὁρμητικὸς πρὸς τὸ χάος τῆς Ἰωσαφάτ· ἀλλ' εἶτα τῶν χιόνων διαλυθεισῶν, γλυκυμόρμυρος ῥέει καὶ σαπφειρόεις καὶ ἀγάῤῥους, ὡς οἱ μαγικοὶ ἐκεῖνοι καταῤῥάκται, τῶν ὁποίων τὸ ἴνδαλμα ἀπαντᾶται εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς μύθους. Τίνος ἕνεκα ἡ μεταβολὴ αὕτη; Ἐρωτήσατε τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα ὄρη, ἀφ' ὧν λαμβάνει τὸ ζῆν! τὰ ὄρη ἐκεῖνα ὧν ἡ κορυφὴ ὁτὲ μὲν ὡς πολιόθριξ κεφαλὴ λευκάζει χιονοσκεπὴς, ὁτὲ δὲ χλοάζει ὡς τάπης μεταξόπτιλος, καὶ τὰ πλευρὰ τῶν ὁποίων ἐντὸς μυρίων ῥαγάδων, ἐντὸς φαράγγων καὶ κρημνῶν ποικιλομόρφων ἐγκρύπτουσι τὰ μεγάλα μυστήρια, ὅσα ὁ Θεὸς ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ καὶ μόνῳ, δίκην τεχνίτου τελειοτύπου, μὴ ἀξιοῦντος νὰ μυσταγωγήσῃ εἰς αὐτὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ ἥλιος ἤδη ἀνέτελλεν ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ Μοράκκα· τὰ νάματά του ὥριζον ἑκατέρωθεν ὄχθαι ἀνώμαλοι καὶ ἀνόμοιοι, προχωροῦσαι ἐντὸς κοιλάδος στενῆς, ἥτις πρὸς ἀνατολὰς ἐφαίνετο ἀτελεύτητος, ὡς ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν

(α) Κατὰ τὰς τελευταίας εἰδήσεις ἡ Γερουσία ἀνηγόρευσεν ἡγεμόνα τοῦ Μαυροβουνίου τὸν ἀνεψιὸν τοῦ ἡγεμόνος Δανιὴλ Νικήταν, καὶ υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μίρκου, χωρὶς ποσῶς, πρᾶγμα παράδοξον, νὰ διαταραχθῇ ἡ ἡσυχία τοῦ τόπου.

περιστροφῶν αὐτῆς. Τὰ λείψανα τῆς χιόνος διελύοντο, καὶ ὁ χείμαῤῥος πλημμυρήσας ἐκυλίετο μετὰ πατάγου τρομεροῦ. Ὁ ὁδηγὸς ἔδειξεν ἡμῖν πρὸς δεξιὰ τὰ ἀμυδρὰ ἴχνη ἀτραποῦ, δι' ἧς ἐμέλλομεν νὰ διευθυνθῶμεν εἰς Σκόδραν.

— Πῶς; ἀνέκραξεν ὁ συνοδοιπόρος μου, ὅστις εἶχε κακοσυνηθίσει εἰς τὰς ἀμαξητὰς ὁδοὺς τῆς Εὐρώπης· πῶς; τὸ μονοπάτι τοῦτο θ' ἀκολουθήσωμεν;

— Βέβαια, ἐκτὸς ἂν θέλετε ν' ἀναβῆτε τὸ βουνὸν ἐκεῖνο, ὡς ἐκάματε ὅταν ἤλθετε εἰς τὴν Σετίγνην.

— Ἂν μὲ ἐρωτήσῃς προτιμῶ τὸ βουνὸν, ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος, διότι ἐμὲ ὁ χείμαῤῥος αὐτὸς, οἱ ἀτελείωτοι ἐκεῖνοι βράχοι, οἱ ὁποῖοι τὸν περιορίζουσι, τὸ μονοπάτι τοῦτο τὸ ὁποῖον διέρχεται εἰς τὸ μέσον ὡς ὁ δικηγόρος ὁ βλαστάνων μεταξὺ ὑποδίκου καὶ νόμου, ὅλα αὐτὰ μὲ φοβίζουσιν.

Ἐγέλασα ἐπὶ τῇ παρομοιώσει τοῦ φίλου μου, ὅστις, εἰρήσθω ἐν παρενθέσει, ἀπεστρέφετο τοὺς δικηγόρους ὡς ὁ πατήρ μου τὰς ἁμαρτίας του.

Ἀφήσατε λοιπὸν τὰ χαλινάρια, καὶ τὰ ζῶα θὰ σᾶς φέρουν ἀβλαβεῖς, διότι γνωρίζουν καλὰ τὸν δρόμον, εἶπεν ὁ ὁδηγός.

Καὶ προέβη τριποδίζων· τὰ δὲ ζῶα εἴποντο συναμιλλώμενα.

Ἡ ἀτραπὸς εἶχε δύο ποδῶν πλάτος· πρὸς τὰ δεξιὰ ἐξετείνοντο κατὰ μῆκος κρημνοὶ ἀνυπολογίστου ὕψους, ἀριστερόθεν δ' εἰς βάθος ὄχι εὐκαταφρόνητον κατακυλινδούμενα τὰ κοχλάζοντα κύματα τοῦ Μοράκκα ἔφερον σροτοδινίασιν· καὶ ἐν τούτοις ἡμεῖς ἔφιπποι ἐτριποδίζομεν ἐκεῖ ὅπου πεζοὶ ἴσως δὲν ἐτολμῶμεν νὰ πατήσωμεν. Ἡ φάραγξ καθόσον ἐπροχωροῦμεν ἀπέβαινε στενωτέρα, καὶ νῦν μὲν ἐφαίνετο ὡς ἀπολήγουσα εἰς γωνίαν ὀξεῖαν, νῦν δὲ εἰς ἄβατον στενωτὸν, οὕτως ὥστε πολλάκις ἐνομίζομεν ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς ἀδιέξοδον σημεῖον, ὅταν αἴφνης χείμαῤῥος καὶ ἀτραπὸς περιελισσόμενοι περὶ ἑαυτοὺς, διήρχοντο ἀναμέσον βράχων ἀγριωπῶν, ὧν αἱ κορυφαὶ ἐφαίνοντο συμπεπλεγμέναι, καὶ ἤνοιγον ἑαυτοῖς νέαν πορείαν. Πρόσθες εἰς ταῦτα τὸν πάταγον τοῦ χειμάῤῥου, τοὺς μυκηθμοὺς τοῦ ἀνέμου φρίσσοντος εἰς τὰ βάθη τῆς κοιλάδος, τὸν ὀξὺν κρωγμὸν τοῦ γυπὸς ἱπταμένου ἐπὶ τῆς ἀβύσσου, καὶ τότε θέλεις ἐννοήσει τί ἐστι φρίκη μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐνταυτῷ καταχθονία.

Ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν προηγεῖτο ἀμέριμνος· ἀλλ' ἡμεῖς, τὸ ὁμολογῶ ἐν συνειδήσει, ἐτρέμομεν οἷον ἐπικρεμάμενοι τῆς ἀβύσσου, καὶ πολλάκις ἐκλείομεν τὰ ὄμματα, παραδίδοντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἔλεος τῶν χαλιβοπόδων ἡμιόνων μας· ἡ φαντασία μάλιστα συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ τοὺς ἡμετέρους τρόμους, διότι ὅλος ὁ παράδοξος κόσμος τῶν πνευμάτων, τῶν φασμάτων καὶ τῶν μοιρῶν, δι' ὧν αἱ παραδόσεις κατοικίζουσι τοὺς ἀγρίους ἐκείνους τόπους, ὅλος παρέστη εἰς τὴν διάνοιάν μου, συμπεπλεγμένος ἐν χορῷ ἐναερίῳ καὶ δίκην στροβίλου περιελισσόμενος, καὶ μικροῦ δεῖν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξελάμβανον ἀντὶ σκιᾶς πλάνητος ἢ φάσματος μαχητοῦ τινος ὀρεσιβίου.

Αἴφνης, ἐν ᾧ ἔτι ἐβαδίζομεν ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ βράχων πελωρίων, εὑρέθημεν εἰς τὴν εἴσοδον μικρᾶς πεδιάδος, ὁριζομένης ἑκατέρωθεν ὑπὸ βουνῶν τρομερῶν, δι' ἧς ὁ Μοράκκας, ἐλευθέραν εὑρίσκων ὁδὸν, ἔῤῥεεν ἀφρίζων καὶ ταχύς.

Δεξιόθεν, ἐπὶ γηλόφου, ἔκειτο τὸ ἀρχικὸν χωρίον τῆς ἀνατολικῆς ἐπαρχίας *Ῥιέσκα-ναῖα*, συγκείμενον ἐξ εἴκοσι περίπου καλυβῶν ξυλίνων, καὶ περιλαμβάνον μίαν ἐκκλησίαν, ἥτις δίκην πυραμίδος ἐγείρεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου, μὴ διακρινομένη εἰμὴ ἐκ τοῦ κώδωνος, καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Πλῆθος λαοῦ διεσπαρμένου τῇδε κἀκεῖσε περὶ τὴν ἐκκλησίαν, περιεφέρετο ἐν ἑορτασίμῳ στολῇ εἰς τὰ πρόθυρα τῶν καλυβῶν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Μοράκκα· αἱ γυναῖκες φαιδραὶ καὶ ἀνθοστόλιστοι συνωθοῦντο περὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰ παιδία, λάμποντα μᾶλλον ἐξ εὐρωστίας ἢ ἐκ πολυτελείας, εἰς ἣν ἐθίζομεν αὐτὰ ἡμεῖς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνατρέφοντες καὶ ἐκφαυλίζοντες ἐν τρυφηλότητι, τὰ παιδία, λέγω, ἔτρεχον ἔπαιζον καὶ ἐπήδων, ἐπικοσμοῦντα δι' ἀφελοῦς χάριτος τὸ τερπνὸν καὶ γραφικὸν ἐκεῖνο θέαμα.

Ἦτον 23 Ἀπριλίου, ἡμέρα ἐπέτειος τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἑορταζομένη, ὡς ἔμαθον παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ ἡμῶν, μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος ἐν τῷ χωρίῳ, διότι ὅτε τῷ 1714 ὁ Βεζύρης τῆς Βοσνίας Νουουμὰν μετὰ τῶν πασάδων τῆς Ἐρζεγοβίνης καὶ τῆς Σκόδρας, εἰσελθὼν κατεπυρπόλησε καὶ ἐδήωσε τὸν τόπον, μόνου τοῦ χωρίου ἐκείνου ἐφείσατο, κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγαλομάρτυρος Ἁγίου, ἐπιστάντος αὐτῷ κατ' ὄναρ. Χάριν τῆς ἑορτῆς λοιπὸν ἀπεφασίσαμεν νὰ διανύσωμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὸ χωρίον· διὸ πεζεύσαντες ἤλθομεν εἰς μικρὸν καφενεῖον (ἂν καφενεῖον δύναται νὰ κληθῇ ἐλεεινόν τι παράπηγμα πανταχόθεν καταῤῥέον, καὶ χρησιμεύον καὶ ἀντὶ κουρείου, καὶ σφαγείου, καὶ μαγειρείου), παρὰ τὴν ἐκκλησίαν κείμενον. Ἐκεῖ εὕρομεν καθημένους ἀμερίμνους καὶ ῥοφῶντας τὸ πικρὸν τῆς Μόκκας ποτὸν, ἐν μέσῳ τῶν νεφῶν τοῦ τσιμπουκίου των, τοὺς σερδάρας τοῦ χωρίου, γέροντας σεβασμίους καὶ πολιότριχας. Μᾶς ἐδόθη θέσις παρ' αὐτοῖς, καὶ μετὰ τὰς προοιμιώδεις προσαγορεύσεις τοῦ *καλῶς ἤλθατε, πόθεν ἔρχεσθε* καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἤρχισε συνερχόμενον καὶ συνωθούμενον πέριξ ἡμῶν πλῆθος πολὺ, μυρίας ἀποτεῖνον ἡμῖν ἐρωτήσεις ἀλβανιστὶ, ἰταλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ· ἡμεῖς δὲ ἀπεκρινόμεθα ὄχι ὡς ἠθέλομεν ἀλλ' ὡς ἠδυνάμεθα εἰς ὅ,τι ἐννοοῦμεν.

Τὸ πέριξ ἡμῶν σύμπλεγμα, ἦττον γραφικὸν τοῦ τῶν ὀρεσιβίων ὡς πρὸς τὸν ἱματισμὸν, εἶχέ τι ἀρχαϊκὸν καὶ ἀρήϊον, βρίθον χάριτος· οἱ ὀρεσίβιοι, εἰς ὧν τὰς χεῖρας ἐπέσαμεν, εἶχον πρόσωπον δαιμόνων καταχθονίων, φλογοβόλων τὸ ὄμμα καὶ αἱμοφύρτων τὰ ἐνδύματα· ἀλλ' οἱ πεδιαῖοι οὗτοι, ἐνδεδυμένοι λευκὰς καὶ πλατείας βράκας, χιτῶνας

φαιοὺς καὶ κεφαλοδέσμους μαύρους, περιεζωσμένοι ὅπλα σπινθηροβόλα, καὶ πραεῖς μὲν ὑπερήφανοι δὲ τὸ βλέμμα, ὡμοίαζον λέοντας μεγαθύμους ἠρεμοῦντας.

Αἴφνης τὸ πλῆθος διεσχίσθη, ὑποχωροῦν ἐνώπιον μεγαλοσχήμονος, βαθὺν καὶ λευκὸν τρέφοντος πώγωνα καὶ πλουσιωτέρου τῶν λοιπῶν Μαυροβουνιωτῶν κατὰ τὸν ἱματισμόν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ ἐφημέριος τοῦ χωρίου· ἐπιστολοφόρει καὶ ἐξιφηφόρει, βαρεῖα σπάθη ἐζήστραπτεν εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ τουφεκίου εἶχεν ἀνὰ χεῖρας ῥάβδον ἱερατικήν.

Οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες, οἱ ἁρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ πλανητόβιοι ἱππόται τοῦ μεσαιῶνος δὲν πιστεύω νὰ εἶχον βλέμμα φλογερώτερον ἢ ἦθος ἀρειμανέστερον· ἡ παρουσία μόνη τῆς *ἁγιωσύνης* του ἤρκει νὰ τρομάζῃ στρατὸν ὁλόκληρον.

Ἐρωτήσας τίνες καὶ πόθεν εἴμεθα καὶ μαθὼν, ἀντελάβετο τῆς χειρὸς ἡμῶν εὐνοϊκῶς καὶ εἶπε, τὴν φωνὴν ἡμῶν λαλῶν·

— Εἶσθε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἐγεννήθητε εἰς τὴν Ἑλλάδα; εἰπέτε με διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐγὼ τὴν γνωρίζω καὶ τὴν ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα· εἰς τὴν προσευχήν μου κάθε ἡμέραν εὔχομαι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν της καὶ παρακαλῶ διὰ τὸ καλόν της· ἐγὼ γνωρίζω καὶ τὸν βασιλέα σας καὶ ὡμίλησα μετ' αὐτοῦ.

— Ἦλθες λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα;

— Ἐπολέμησα μάλιστα καὶ ἔχυσα τὸ αἷμά μου δι' αὐτήν.

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ ἐφημερίου, διεσταύρωσα τοὺς βραχίονας, καὶ προσηλώσας ἐπ' αὐτοῦ τὸ βλέμμα, διετέλεσα ἐπὶ μακρὸν παρατηρῶν αὐτόν.

— Γνωρίζεις μὲ εἶπε γελῶν ὅτι φέρω εἰς τὴν ῥάχιν ὀγδοήκοντα δύο ἔτη;

— Ὦ! ἐξεφώνησα ἔκθαμβος, ἐγὼ δὲν σ' ἔδιδα πλέον τῶν ἑξήκοντα.

Τότε ἔλαβεν ἀμφοτέρους κατὰ μέρος, καὶ ἠρώτησε μυρία ὅσα περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Ὁ πανοσιώτατός μας, μὴ γνωρίσας ἄλλον νόμον ἢ τὸν τῆς σπάθης, δὲν ἐδίστασε καθαπτόμενος καὶ τοῦ κυβερνήτου καὶ τοῦ βασιλεύοντος, καὶ βαθμηδὸν, μεταστρέφων τὸν λόγον ἐκ τῶν πραγμάτων εἰς τὰ πρόσωπα, συνεπέρανεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς, διὰ νὰ εὐδαιμονήσῃ, ἔπρεπε ν' ἀσπασθῇ τὸ θαυμάσιον τοῦ Μαυροβουνίου πολίτευμα, τὸ μόνον συνάδον τῇ φύσει, καὶ κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὅμοιον τῷ τῶν Σπαρτιατῶν.

Ἐθαυμάσαμεν τὴν ἱστορικὴν καὶ νομολογικὴν πολυμάθειαν τοῦ ἀνδρός! ἐπειδὴ δὲ μὴ φειδόμενοι τῆς πολιᾶς του, ἀντελέξαμεν καὶ ἀπεκρούσαμεν τὰς ἰδέας αὐτοῦ, ἵνα μὴ δυσαρεστήσῃ φαίνεται δύο ξένους ἐπισκεπτομένους τὴν πατρίδα του, ὁ φιλόξενος Μαυροβουνιώτης ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶπεν·

— Ἂς ὁμιλήσωμεν λοιπὸν δι' ἄλλα πράγματα· θέλετε νὰ σᾶς διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν μου;

— Θὰ τὴν ἀκούσωμεν εὐχαρίστως.

ΙΒ'.

— Μὲ βλέπετε σήμερον ἐφημέριον τῆς Ῥιέσκαναΐας; πρὸ ἑξήκοντα χρόνων ἤμην Ὑσκὼκ καὶ μετηρχόμην τὴν Τζέτα (α)· καὶ τοῦτο διότι ὁ πατήρ μου ἀπηγχονίσθη καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν ὑπὸ τοῦ πασᾶ τῆς Ἐρζεγοβίνης. Νέος ἔτι ὅταν ταῦτα συνέβησαν, ὡρκίσθην μῖσος θανάσιμον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν κατέστην ὁ μᾶλλον περιβόητος καὶ μᾶλλον τρομερὸς Ὑσκὼκ τοῦ Μαυροβουνίου. Ἔκαιον, ἔθυον καὶ ἐλεηλάτουν τοὺς Τούρκους διηνεκῶς, μὴ πιστεύων ποτὲ ὅτι ἠδυνάμην νὰ χορτάσω τὴν λύσσαν μου διὰ τοῦ αἵματος τῶν φονέων τοῦ πατρός μου, οὕτινος ἡ σκιὰ αἰωνίως ἐφαίνετό μοι ἱπταμένη ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μου καὶ ζητοῦσα ἐκδίκησιν. Ἡμέραν τινὰ συνέλαβον ἕνα Αἰγύπτιον ἔμπορον, τὸν ὁποῖον ἐκλαβὼν ἀντὶ Ὀθωμανοῦ, ἡτοιμαζόμην ἰδίαις χερσὶ ν' ἀπαγχονίσω.

— Οἱ Τοῦρκοι, τὸν εἶπον, ἀπηγχόνισαν τὸν πατέρα μου· θ' ἀπαγχονίσω λοιπὸν κἀγὼ ὅσους δυνηθῶ ἐξ αὐτῶν!

— Πρὸς Θεοῦ! τί κάμνεις, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος· ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, ἐγὼ εἶμαι Αἰγύπτιος καὶ τὸ κατὰ Τούρκων μῖσός σου τὸ ἐννοῶ, διότι καὶ καὶ ἡμεῖς οἱ Αἰγύπτιοι εἴμεθα ἄσπονδοι ἐχθροὶ αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεστατήσαμεν λαβόντες τὰ ὅπλα ἐναντίον των.

— Ἀλήθειαν λέγεις; ἠρώτησα ἐγώ.

— Ναὶ, μὰ τὸν προφήτην, ναὶ, ἀλήθειαν λέγω, ἀπήντησεν ὁ Αἰγύπτιος.

— Τότε λοιπὸν, εἶπον ἐγὼ ἀπολύων τὸν δέσμιον, σὲ χαρίζω τὴν ζωὴν, ἀρκεῖ νὰ μὲ λάβῃς μετὰ σοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Καὶ ὄντως μετὰ δύο μῆνας ἔφθασα εἰς Καῖρον, ὡπλισμένος ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, καὶ ἐτάχθην ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μουράτ-μπεη.

— Γνωρίζεις τὸν νόμον τοῦ προφήτου; μὲ ἠρώτησε μίαν ἡμέραν ὁ μπέης.

— Ὄχι, εἶπον ἐγώ· ἀλλ' ἂν ὁ νόμος τοῦ προφήτου ἦνε καλήτερος τοῦ νόμου τοῦ Χριστοῦ, εὐχαρίστως ἀρνοῦμαι τοῦτον χάριν ἐκείνου.

Ὁ Μουράτ-μπεης ἀπεστειλέ με πρὸς τὸν μουρτῆ, ὅστις μὲ ἐδίδαξε τὸ Κοράνιον, καὶ ἠσπάσθην, φεῦ!

(α) Ἐνταῦθα δέον νὰ σημειώσωμεν τί ἐστιν Ὑσκὼκ καὶ τί Τζέτα· οἱ χριστιανοὶ τῶν περὶ τὸ Μαυροβούνιον Ὀθωμανικῶν ἐπαρχιῶν, εἴτε καταδιωκόμενοι ἐπὶ κακουργήμασιν, εἴτε διὰ νὰ ἀπολαύσωσιν ἐλευθερίας, δραπετεύουσιν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ δραπετεύουσιν εἰς τὴν ἀγρίαν γῆν τοῦ Μαυροβουνίου, διαμένοντες εἰς τὰ σύνορα, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιχειροῦντες ἐπιδρομὰς εἰς τὴν πατρῴαν γῆν. Οἱ μετανάσται οὗτοι καλοῦνται Ὑσκὼκ, ὅ ἐστι πηδήσαντες εἰς τὰ ἔσω, αἱ δὲ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν Τζέτα, τουτέστι λαφυραγωγίαι· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Μαυροβουνιωτῶν πολλάκις, ὅταν τις θεωρήσῃ ἑαυτὸν ἀδικηθέντα, μεταναστεύει πορὰ τοῖς γείτοσιν, οἵτινες προθύμως ἀνοίγουσιν αὐτῷ ἀγκάλας, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ μετέλθῃ τὴν Τζέτα κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος.

τὸν ἰσλαμισμόν· μετέπειτα κατετάχθην εἰς τὸ τάγμα τῶν Μαμελούκων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο τότε τις συνηλικιώτης μου, ὁ ἀποκτήσας ὕστερον τόσην φήμην Μεχμὲτ-Ἀλῆς.

Μετὰ μακρὰν πάλην, ἡ Αἴγυπτος ἠναγκάσθη, συνθηκολογοῦσα μετὰ τοῦ Σουλτάνου, νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Βοναπάρτου. Διὰ νυκτὸς κατέφυγα εὐθὺς εἰς τὸ γαλλικὸν στρατόπεδον.

— Τί θέλεις; μὲ εἶπεν ὑψηλός τις ἀξιωματικὸς, ἐμπροσθεν τοῦ ὁποίου προσήχθην.

— Ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μουράτ-μπεη, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐφόνευσαν τὸν πατέρα μου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μουράτ-μπεης εἶνε προδότης καὶ ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τοῦ σουλτάνου, θέλω νὰ ἐκδικηθῶ αὐτὸν καὶ διὰ τοῦτο ἦλθα νὰ πολεμήσω ὑπὸ τὰς διαταγάς σας.

— Καὶ πόθεν εἶσαι; μὲ ἠρώτησεν ὁ ἀξιωματικός.

— Ἀπὸ τὸ Μαυροβούνιον.

Ἐπειδὴ ἡ γαλλικὴ δημοκρατία δὲν ἐλάτρευε τότε ἄλλον Θεὸν παρὰ τὴν Φρόνησιν, οὐδεὶς λόγος ἐρρέθη περὶ τῆς θρησκείας μου.

Παρευρέθην εἰς τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, καὶ ὕστερον ἠκολούθησα τὸν Ναπολέοντα εἰς Παρισίους· ἀλλὰ μὴ βλέπων νὰ πίπτωσιν ὑπὸ τὴν σπάθην μου Τοῦρκοι, ἔφυγα κἀκεῖθεν καὶ ἐπανῆλθα εἰς τὴν πατρίδα μου, μέχρις οὗ οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὰ ὅπλα· εὐθὺς τότε ὡς ἀετὸς κατέβην εἰς τὴν φίλην Ἑλλάδα, καὶ ἐκεῖ ἐχόρτασα φονεύων Τούρκους· καὶ εἰς τὰ Δερβενάκια, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτσάν, καὶ εἰς τὸ Καρπενῆσι, καὶ εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς, καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ, παντοῦ παρευρέθην. Ἀλλ' ἅμα ὡς αἱ συνθῆκαι τῶν Φράγκων ἐψαλιδισαν τὰ πτερὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπανέφεραν τὴν σπάθην των εἰς τὴν θήκην, περιωρίσθην εἰς ἓν μοναστήριον καὶ ἐπανέλαβα τὴν πίστιν τῶν πατέρων μου, ἐξαγοράσας τὸ ἔγκλημά μου μὲ ποταμοὺς δακρύων καὶ μὲ βασανιστικωτατας μετανοίας. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως Ὀθωνος, ἰδὼν πλέον ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰ ὅπλα, ἦλθα εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ ἔγεινα ἱερεύς. — Ἰδοὺ ἡ ἱστορία μου.

ΙΓ'.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ κώδων τῆς ἐκκλησίας ἐσήμανεν.

— Ἤδη γνωρίζετε τὴν ἱστορίαν τοῦ στρατιώτου· ἔλθετε ν' ἀκούσετε καὶ τὸν ἱερέα μέλλοντα νὰ ἱερουργήσῃ, εἶπεν ὁ ἐφημέριος.

Καὶ ἠκολουθήσαμεν.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς ὃν εἰσήλθομεν ἦτον εὐτελέστατος· αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐπεῖχον τόπον διαχρύσων κοσμημάτων. Στασειδίων, πολυελαίων, λαμπάδων, εἰκόνων ὑπῆρχεν ἔλλειψις· ἑκατέρωθεν μόνον τῆς ἱερᾶς πύλης ὑπῆρχον δύο μικραὶ εἰκόνες, ἡ μὲν τῆς Θεομήτορος ἡ δὲ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἐνιαχοῦ χάρτιναί τινες ἁγιογραφίαι, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἐπὶ ἀθλιεστάτης τραπέζης λευκῷ καλύμματι κεκαλυμμένης ἡ τοῦ Μεγαλομάρτυρος, οὗτινος ἡ μνήμη ἐτελεῖτο, καὶ ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἑκαιόν τινα κηρία, εἰς τιμὴν μὲν τοῦ Ἁγίου ὑπὲρ σωτηρίας δὲ τῶν εὐσεβῶν. Ἀλλ' εἰς τοὺς τοίχους ἦσαν ἀνηρτημένα, δίκην ἀναθημάτων ἱερῶν, ῥάκη σημαιῶν τουρκικῶν, ὅπλα ἀγχέμαχα, οἷον ξίφη, μάχαιραι, σπάθαι, ὅπλα πυροβόλα, ἤτοι τουφέκια, πιστόλια, τρομβόνια, πάντα ταῦτα λάφυρα τῶν αἱματηρῶν ἀγώνων. Φυλὴ κατ' ἐξοχὴν πολεμικὴ οἱ Μαυροβουνιῶται, ἀναρτῶσιν ὡς ἀναθήματα εἰς τὸν ναὸν τὰ ὅπλα καὶ τὰ λάφυρά των, ἐκκλησιάζονται το τουφέκιον φέροντες ἐπ' ὤμου, καὶ ὁ ἱερεὺς κλῶν τὸν ἄρτον ἀντὶ τῆς ἱερᾶς λόγχης μεταχειρίζεται τὸ ξίφος αὐτοῦ.

Τελευταῖοι εἰσήλθομεν εἰς τὸν ναόν.

Ἡ *ναΐα* ὅλη, γυναῖκες, παῖδες, γέροντες, ἄνδρες, πᾶσα ἡλικία ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἦσαν συνηγμένοι, καὶ μετ' εὐσεβείας ἀνυποκρίτου ἀπεδέχοντο τὴν *Εἴσοδον*· ἔνθεν μὲν οἱ νέοι, ἔνθεν δ' αἱ νέαι, ἱστάμενοι χορηδὸν, ἔψαλλον ἀλβανιστὶ ᾄσμά τι ἀργὸν τὸ μελος καὶ μονότονον, ἀλλὰ πλῆρες γοητείας, καὶ ὅπερ νῦν μὲν ἀπεβαινεν ἐντονώτερον, νῦν δὲ γοργότερον καὶ ἐπιτεταμένον, παρεμφερὲς τοῖς μυρολογήμασιν ἐκείνοις, ἐφ' οἷς θρηνοῦμεν καὶ ἄκοντες.

Ὁ ἐφημέριος δείξας ἡμῖν τὸν τόπον ὅπου ἔδει νὰ σταθῶμεν, διῆλθε μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐν βήματι στρατηγοῦ διασχίζοντος τὴν φάλαγγά του μᾶλλον, ἢ ἐν βήματι πνευματικοῦ πατρὸς διερχομένου τὸ ποίμνιόν του, ἐν μέσῳ τῶν ἐκκλησιαζομένων, καὶ διασταυρώσας τὰς χεῖρας ἐστάθη πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος καὶ προσηυχήθη· εἶτα εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, ἀπεξεδύθη τὰ ὅπλα, περιεβλήθη τὰ ἄμφια, καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἤρχισε τὴν θείαν λειτουργίαν.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς μέχρι πόσου διήρκεσεν ἡ ἀφελὴς ἐκείνη τελετή· ἐνθυμοῦμαι μόνον ὅτι ἡ ἔμφυτος εὐλάβεια, αἱ δοξασίαι τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, τὰ ἐκκλησιαστικὰ μαθήματα, ὅσα παῖς ἔτι ὢν ἤκουσα παρὰ τῶν σεβαστῶν γονέων, πᾶν ὅ,τι ἀπαρτίζει τὴν χαρὰν καὶ τὸ σέμνωμα τῶν παίδων εἰσερχομένων εἰς ναὸν ἢ διδασκομένων τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἐξυπνίσθησαν εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας μου, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐλάλησάν μοι τὴν μυστηριώδη ἐκείνην γλῶσσαν, ἥτις θέλγει μὲν ἡμᾶς τότε καὶ ἐνσταλάζει εἰς τὴν ψυχὴν γάλα θείας παραμυθίας, ἀλλ' ἀκατάληπτος ἀποβαίνει καὶ ἐλαττοῦται ὅταν ἡλικιωθῶμεν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντα τόπον τε καὶ χρόνον ἐστὶ μεγάλη, κατ' ἐξοχὴν ὅμως ὑπὸ τὸ εὐτελὲς δῶμα ὀρεινοῦ ναϊδίου! Ὦ! τότε ἐκλείπει ἡ ἀνθρωπίνη ματαιότης, καὶ μόνον τὸ μεγαλεῖον Ἰεχωβὰ πληροῖ τὰ πάντα.

Μετὰ τὴν λειτουργίαν, τὸ πλῆθος ἀπεχώρησεν ἠρέμα, ὁδηγούντων τῶν μὲν πατέρων τοὺς υἱούς, τῶν δὲ μητέρων τὰς θυγατέρας εἰς τὰ ἴδια.

Ἡμεῖς δὲ ἐξήλθομεν τελευταῖοι ὡς τελευταῖοι καὶ εἰσήλθομεν, περιμένοντες τὸν ἐφημέριον. Ἀλλὰ

δὲν ἦτο πλέον ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς, οὗτινος ἡ λευκόθριξ καὶ δασεῖα κόμη κυμαινομένη ἐπὶ τῶν ὤμων, ηὔξανε τὴν ἀνδρικὴν καλλονὴν καὶ ἀνεδείκνυεν ἔτι μᾶλλον τὸν αἰδέσιμον χαρακτῆρα. Ὁ ἐφημέριός μας ἀνέλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ φαιδρὸς καὶ ἀρειμάνιος, ὡσανεὶ ἐξήρχετο νικητὴς ἐκ μάχης αἱματηρᾶς.

— Θὰ συμφάγωμεν, μᾶς εἶπεν.

Ἐπροφασίσθημεν τὴν ἀναχώρησίν μας, ἐπιθυμοῦντες ν' ἀποφύγωμεν τὴν πρόσκλησιν.

— Ὤ! τοῦτο δὲν σᾶς ἐμποδίζει, διότι καὶ ἐγὼ θὰ ἀνεχωρήσω εἰς τὸ μοναστήριόν μου, ἀπέχον τοῦ χωρίου ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας, ὡς ὑμεῖς θ' ἀπέλθετε εἰς Σκόδραν· καὶ λοιπὸν ἀφ' οὗ φάγωμεν καὶ πίωμεν, ἕκαστος δύναται ν' ἀπέλθῃ ὅπου θέλει. Ἔχω τόσα ἔτη νὰ συμφάγω μετὰ Ἑλλήνων, καὶ θέλετε ν' ἀφήσω τὴν περίστασιν νὰ μὲ διαφύγῃ ἄκαρπος; Ὁδοιπόροι πάντες, συντυχόντες εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ἂς συμφάγωμεν τῆς φιλίας τὸν ἄρτον.

Παρεγενόμεθα λοιπὸν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐφημερίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ σερδάρου· τὰ παρατιθέμενα ἦσαν λιτότητος αὐστηροτάτης· μέλι, γάλα, ὠά, βούτυρος, ξηραί τινες ὀπῶραι, οἶνος σκοδραῖος καὶ ἄρτος.

Ὁ οἶκος τοῦ σερδάρου, ὡς διακριτικὸν σημεῖον εἶχε προσηρτημένην εἰς τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας τὴν σημαίαν τῆς Ῥιέσκα-ναΐας· ἐσωτερικῶς ὅμως δὲν παρήλλασσε τῶν λοιπῶν κατοικιῶν τοῦ Μαυροβουνίου.

Διαρκοῦντος τοῦ γεύματος, ὁ ἐφημέριός μας ἐλεσχήνευσεν οὐκ ὀλίγον· ἐλάλησεν ἡμῖν ἐκτεταμενέστερον περὶ τῆς Αἰγύπτου, περὶ τῶν Γάλλων, περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τελευταῖον περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Τουρκίας, ἣν δὲν ἔπαυεν ἐλεεινολογῶν, μὴ λησμονῶν ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ τὸ μειλίχειον ποτήριον. Καθ' ἣν στιγμὴν δ' ἱππεύσαμεν, ἠσπάσθημεν ἀπερχόμενοι τὴν χεῖρά του, καὶ αὐτὸς ἀναλαβὼν τὸ ἱερατικὸν ἦθός του, ηὐλόγησε καὶ ηὐχήθη ἡμᾶς.

Μετὰ μίαν ὥραν ὁδοιπορίας, εὑρέθημεν ἐκ νέου μεταξὺ τῶν ὀρέων καὶ τοῦ Μοράκκα.

Περὶ τὸ ἑσπέρας πεδιὰς ἀνώμαλος καὶ ἀχανὴς ἐξετείνετο πρὸ ἡμῶν, εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁποίας διηύγαζε δίκην καθρέπτου ὑπὸ τὸ φέγγος τῶν τελευταίων ἀκτίνων τοῦ ἡλίου μεγάλη λίμνη· ἡ πεδιὰς καὶ ἡ λίμνη τῆς Σκόδρας.

Ἐκεῖ ἐτελεύτα τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἤρχιζεν ἡ ἄνω Ἀλβανία.

Ν. Ν.

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ.

Διήγησις ἱστορική.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλ. 252.)

—ooo—

Ὅτε ἀνεχώρησα ἦτο Ἰούλιος, ἡμέρα Κυριακή. Ἀναβὰς ἀπὸ πρωΐας τὸν ἵππον μου, εἶδον καθ' ὁδὸν ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον, τὴν δρόσον τῶν δένδρων σειομένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ καταπίπτουσαν, καὶ ἀναπτυσσομένην βαθμηδὸν ὁλόκληρον τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως. Τὴν βαθυτάτην γαλήνην μεταξὺ τῆς ὁποίας ἐκοιμῶντο πάντα, διεδέχετο δραστηριότης καὶ ἀνησυχία· τὰ φύλλα ἐκελάρυζον· ἡ Τάμεσα διεσχίζετο παταγοῦσα ὑπὸ τὰ ἀναβαίνοντα καὶ καταβαίνοντα πλοῖα, καὶ οἱ ἄνθρωποι παρεδίδοντο ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια ἔργα. Ὡραῖον τὸ θέαμα! Ἡ ἐξοχὴ τοῦ Σταφὸρ, ὡραία καὶ κομψοτάτη, κεῖται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ βασιλέως ποταμοῦ τῆς Μεγάλης Βρετανίας· ὅτε δὲ ἔφθασα εἰς αὐτὴν ὅλοι ἀνεπαύοντο εἰσέτι· ἐπεσκέφθην τοὺς κήπους, ἀνέπνευσα χαίρων ἀέρα καθαρὸν καὶ ἀρωματικόν· τὸ Λονδῖνον, συγκρινόμενον πρὸς τὴν χλόην καὶ τὰ ἄλση καὶ τὰ μελῳδοῦντα πτηνὰ, μοὶ ἐφαίνετο φυλακή. Ὅσοι κατοικεῖτε εἰς μεγάλας πόλεις καὶ καταθλίβεσθε ἐντὸς αὐτῶν, γνωρίζετε ὁποῖον αἴσθημα ἀνέκφραστον διεγείρεται εἰς ὑμᾶς ὁσάκις εὑρεθῆτε ἐκτὸς τῶν πόλεων, μεταξὺ ἀνθέων καὶ χλόης. Ἀπορεῖτε, μεθύσκεσθε, ἐνθουσιᾶτε, λυπεῖσθε ἐκ βάθους καρδίας διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Οὕτω καὶ ἐγὼ, σταθεὶς εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, καὶ παρατηρῶν καὶ τὸ ἐλάχιστον κῦμα συντριβόμενον πρὸ τῶν ποδῶν μου, ἔλεγον· πῶς ὁ Σταφὸρ, τοιαύτην ἔχων ὡραίαν ἐξοχὴν, εἰς τοιοῦτον τερπνὸν τόπον, περιουσίαν βεβαίαν, καὶ σύζυγον ἀξιέραστον, προτιμᾷ νὰ κατατρώγεται ἀπὸ τὰ σχέδια τῆς φιλοδοξίας του; Πῶς ἡ ἰδέα τῆς ἐξουσίας, ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ κυβερνήσῃ, ὑπερισχύουσι καὶ αὐτῆς τῆς ἀγάπης τῶν ἐαρινῶν καὶ φυσικῶν ἀπολαύσεων; Εἶναι δυνατὸν ν' ἀνταλλάσσῃ τοιαύτας γλυκείας καὶ διαρκεῖς τέρψεις πρὸς βίον πλήρη πικρίας;

Τοιαῦτα ἀνελογιζόμην ὅτε ἠσθάνθην χεῖρα, τὴν χεῖρα τοῦ Σταφὸρ, συνθλίβουσαν τὸν ὦμόν μου.

— Ἰατρέ.... εἶσαι πολλὰ ὑποχρεωτικὸς καὶ σ' εὐγνωμονῶ.

— Εἰπέ με, φίλτατε Σταφὸρ, τί σὲ συνέβη...

— Σιωπή... ἀργότερα σὲ λέγω.

Ἡ Κ. Σταφὸρ, ἱσταμένη εἰς παράθυρον μᾶς περιέμενε. Διευθυνθημεν λοιπὸν πρὸς αὐτήν.

— Τί ὡραία ἐξοχή! εἶπον καθ' ὁδόν.

— Ναί, ἄλλη Ἐδὲμ, ἀπεκρίθη ὁ Σταφὸρ εἰρωνικῶς. Λοιπὸν ὁ λόρδος... παρῃτήθη ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον.

— Τὸ ἤκουσα χθὲς τὸ βράδυ.

— Καὶ ὀνομάζουν τὸν διάδοχόν του;

— Τὸν λόρδον Δ...,

Ὁ φίλος μου δὲν ἀπεκρίθη, ἐσφόγγισε τὸ μέτωπόν του καὶ ἐφάνη τεταραγμένος. Εἰσελθόντες δὲ εὕρομεν τὴν οἰκοδέσποιναν ὡραιοτάτην καὶ χαριεστάτην ὅσον καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ γάμου της. Εἶχε τὴν ἀθωότητα τῆς παρθένου συνηνωμένην μὲ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς γυναικὸς, τὴν ἐσθῆτα λευκὴν, τὴν κόμην ἀφελέστατα δεδεμένην, τὸ πρόσωπον πλῆρες ἁπλότητος καὶ εὐγενείας, τὸ ἦθος σεμνὸν καὶ φυσικὸν, καὶ οὐδὲν ἔφερε κόσμημα, οὐδεμίαν ἐδείκνυε προσπάθειαν· ὅλα ταῦτα μὲ κατέθελξαν. Τί λοιπὸν, ἔλεγον κατ' ἐμαυτὸν, ζητεῖ περισσότερον ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὅταν ἀγαπᾶται ἀπὸ τοιοῦτον ἄγγελον, ἀφοῦ μάλιστα τὴν ἀγαπᾷ καὶ αὐτὸς, ὅσον τοὐλάχιστον δύναται ν' ἀγαπήσῃ καρδία τικωμένη ἀπὸ φιλοδοξίαν!

Ἐνῷ ἐπρογευόμεθα, ἐκεῖνος μὲν ἐφαίνετο ἀνήσυχος, καὶ αἱ ἀποκρίσεις του ἦσαν βραχεῖαι καὶ μᾶλλον ἀπότομοι, ἡ δὲ σύζυγός του ἔρριπτεν ἐπ' αὐτοῦ βλέμματα τεθλιμμένα. Ἐπὶ τέλους ἐγερθεῖσα ἐστάθη εἰς τὸ παράθυρον.

— Τί λαμπρὰ ἡμέρα! ἀνεφώνησε.

— Καὶ τί ὡραία θέα! προσέθηκα ἐγώ.

— Ἐννοῶ καὶ τῶν δύο σας τὰ σχέδια, εἶπεν ὁ Σταφόρ. Θέλετε νὰ μὲ ἀποκαταστήσετε βουκολικὸν ἥρωα καὶ νὰ μὲ ἀποσπάσετε ἀπὸ τὴν πολιτικήν.

— Ὑπάρχουν πολλοὶ λύκοι εἰς τὴν πολιτικήν σου, εἶπε μειδιάσασα ἡ Κ. Ἔμμα. Χειροτέραν μάνδραν δὲν γνωρίζω.

— Ναί, ἀπεκρίθη ὁ Σταφόρ. Θέλεις νὰ κάμω ἐλεγεῖα ὡς ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει λόρδος Ῥοσκόμμων.

Καὶ μὲ ἄπειρον χάριν, θὰ ἔλεγον δὲ καὶ πεποίθησιν ἐὰν δὲν ἐγνώριζον τὸν ἄνδρα, ἀπήγγειλέ τι ἐλεγεῖον. Ἀφοῦ δὲ ἐτελείωσε, τὸ εἰρωνικόν του ἦθος ἔλεγε πόσον ὀλίγον τὰ αἰσθήματά του ἦσαν σύμφωνα μὲ τὰ τοῦ ποιήματος. Ἡ σύζυγός του παρετήρει τὴν ἀντίφασιν ταύτην τὴν ὁποίαν καὶ ἐγὼ ἔβλεπον. Ἐν τοσούτῳ ἡ ὥρα τῆς λειτουργίας ἔφθασε, καὶ ἡ ὡραία Ἔμμα, ὑπὸ τὴν γαλήνην καὶ τὴν γλυκεῖαν φυσιογνωμίαν τῆς ὁποίας ἐφαίνετο μικράτις θλίψις, ἀνεχώρησεν. Ἐμείναμεν δὲ οἱ δύο· ἡ περιέργειά μου, τὸ ὁμολογῶ, ἦτο μεγάλη· τί ἄρα εἶχε νὰ μ' ἐμπιστευθῇ; καὶ διατί ἔκρυπτεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του;

— Ἀγαπητέ μου ἰατρέ, εἶπεν ἀφοῦ περιεπλανήθημεν ὀλίγον εἰς τὸν κῆπον, πρὸ πολλῶν χρόνων ἀπολαμβάνεις τὴν ἐμπιστοσύνην μου· δὲν θὰ μὲ προδώσῃς εἰς περίστασιν σπουδαιοτάτην;

— Ἔχε πεποίθησιν εἰς ἐμέ· περὶ τίνος πρόκειται;

— Θὰ λάβω τὴν ἀνάγκην σου τὴν ἑβδόμην ὥραν ἀπόψε.

— Πῶς! εἰς μονομαχίαν! σύ!

— Ἀρνεῖσαι;... ὄχι, εἶμαι βέβαιος! Μὴ παιδαριώδη πράγματα, ἰατρέ· ἡ κοινωνία καὶ ἡ τιμή μου τὸ ἀπαιτοῦν. Ὁ περίφημος χειρουργὸς Γ.... εἰδοποιήθη· θὰ τὸν βοηθήσῃς. Ὡς φίλος μου μᾶλλον σὲ παρακαλῶ νὰ ἔλθῃς μαζῆ μου. Ἐὰν ἀποθάνω, πληροφόρησε τὴν γυναῖκά μου περὶ τῶν διατρεχόντων... παρηγόρησέ την, φίλε μου.

Ἐγὼ δὲ ἐσιώπων καταβληθείς. Ἐκεῖνος ὅμως ἐπανέλαβε μὲ ὕφος ἀλαζονικὸν τὸ ὁποῖον μὲ προσέβαλε·

— Λοιπὸν ἠπατήθην ἀναθεὶς εἰς σὲ τὴν ἐμπιστοσύνην μου; Κάμε ὅπως θέλεις. Ἐνθυμήσου μόνον ὅτι ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ, λυπηρὰ βεβαίως, ἀλλ' ἀξία φίλου, εἶναι ἡ πρώτη τὴν ὁποίαν σὲ ζητῶ.... Ἀρνεῖσαι;

— Ὄχι... ὄχι... ἡ πρὸς σὲ ἀγάπη μου εἶναι τόσον ἔνθερμος, τὸ ἔμπροσθέν σου στάδιον εἶναι τόσον λαμπρὸν, ὥστε εἶναι πολλὰ φυσικὸν καὶ νὰ λυπηθῶ καὶ νὰ τρομάζω διὰ τὴν ἀπόφασίν σου. Καὶ διὰ τὰ παιδία σου... καὶ διὰ τὴν σύζυγόν σου... ἐσκέφθης;

— Ὅλα τὰ ἐσκέφθην... πλὴν εἶναι ἄφευκτον....

— Τί λοιπὸν τρέχει;

— Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ προκαλέσας. Ὁ λόρδος Πόρδεν, γερουσιαστὴς ἀγένειος ἀκόμη, γελοῖος κομπορρήμων, ἠθέλησε νὰ μὲ δείξῃ ψευδόμενον ἐνώπιον ὅλης τῆς γερουσίας. Ἐγὼ ὅμως ἀπεκρίθην εἰς τρόπον ὥστε τὸν κατεκερανυοβόλησα. Τότε μ' ἐκάλεσεν εἰς μονομαχίαν· νὰ τὴν ἀρνηθῶ δὲν εἶναι δυνατόν. Μήπως νομίζῃς ὅτι μὲ φαίνεται ὅτι ὑπάγω εἰς πανήγυριν; Νὰ μὲ φονεύσῃ σφαῖρα ἑνὸς μωροῦ, ἀθλίου, ἀνοήτου, χαρτοπαίκτου, καταχρεωμένου, χωρὶς ὑπόληψιν! Κανεὶς δὲν ἐννοεῖ ὅσον ἐγὼ τὴν βαρύτητα τῆς πράξεως τὴν ὁποίαν θὰ κάμω. Ὁ λόρδος Πόρδεν εἶναι ἄριστος σημαδευτής· δὲν ἐγλύτωσε ποτὲ κανεὶς ἀπὸ τὸ χέρι του.

— Τρομερὸν ὅ,τι λέγεις.

— Ἡ ἀθλία Ἔμμα! νὰ μείνῃ χήρα τόσον νέα, καὶ νὰ χηρεύσῃ ἐξ αἰτίας ἑνὸς ἀνοήτου ὁ ὁποῖος ἄλλο δὲν ἠξεύρει νὰ κάμῃ παρὰ κακόν!... Καὶ τὰ ταλαίπωρά μου παιδία!

Καὶ ἔκλαιε, καὶ μὲ τὴν δεξιὰν ἐπροσπάθει νὰ κρύψῃ τὰ δάκρυά του.

— Ὅταν ὑπανδρεύθην τὸ εἶπα εἰς τὴν Ἔμμαν· « ὑπανδρεύεσαι ἄνθρωπον προσδιωρισμένον εἰς μακρὰ βάσανα. Τὸ στάδιόν μου, στάδιον φιλοδοξίας, εἶναι ἄκανθαι, λύπαι, θλίψεις, ἐλπίδες ἀποτυχοῦσαι, πόνοι ὀδυνηροί... » Ἀλλοίμονον! ἡ προφητεία μου δὲν τὴν ἐτρόμαξε. Τὴν ἐδυστύχησα.

— Καὶ ἀπόψε εἶναι ἀποφασισμένον;

— Ἀναποφεύκτως. Προσμένω τὸν λόρδον Ἀλκὸκ ὡς μάρτυρά μου· διατί δὲν ἔρχεται;... Σὺ δὲ τί ἀπεφάσισες;

Ἐσφιγξα τὴν χεῖρά του καὶ ἐσιωπήσαμεν ἀμφότεροι. Ὁ σφιγμός του δὲν ἦτο ἀνώμαλος καὶ τὸ εἶπον πρὸς αὐτόν.

— Τόσον καλήτερα! ἀνέκραξε, θὰ κάμῃ ἀνδρικώτερα τὸ χρέος της ἡ δεξιά μου. Καὶ ὅμως ὅλην τὴν νύκτα δὲν ἐκοιμήθην διορθώνων τὸν μεγάλον μου λογον, καὶ συντάττων τὴν διαθήκην μου..., Δὲν μὲ λέγεις· ἀνέγνωσες τὸν λόγον τοῦ λόρδου Οὐίλλιαμς; Τί ἀναίδεια! Αἱ αὐταὶ φράσεις, αἱ αὐταὶ εἰκόνες, καὶ αἱ αὐταὶ λέξεις τοῦ λόγου τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρὸ τριῶν ἐτῶν... Δὲν ἀποκρίνεσαι... ἔλα, ἰατρὲ, θάῤῥος. Εἶσαι πλέον καταβεβλημένος ἀπὸ ἐμέ.. Ἡσύχασε, θὰ γλυτώσω.

Ἐγὼ δὲ ἀνελογιζόμην τὸ θηριῶδες τῆς μονομαχίας, ἥτις θέτει εἰς χεῖρας ἀνοήτου ἢ μωροῦ τὴν ζωὴν ἀνθρώπου ὡς τοῦ Σταφόρ. Οἱ λογισμοί μου ἦσαν ὀδυνηρότατοι. Πόσον λυπηρὰ θὰ ἦσαν τὰ ἐπακόλουθα τῆς ὑποθέσεως ταύτης! Ὁποία μωρία

νὰ γείνῃ τις θῦμα ἑνὸς ἐλεεινοῦ! Καὶ ὅμως ὁ Σταφὸρ ἐξηκολούθει ὁμιλῶν ἐν ἀδιαφορίᾳ, ὅτε ταχυδρόμος πνευστιῶν καὶ κάθιδρος σταθεὶς παρὰ τὴν πύλην, ἐπέζευσε καὶ ἐνεχείρισε πρός τινα τῶν ὑπηρετῶν ὑπουργικὸν ἔγγραφον. Ὁ Σταφὸρ ἔσπευσε νὰ ἀνοίξῃ αὐτό, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν μοὶ τὸ ἔδωκεν. Ὁ πρῶτος ὑπουργὸς προέτεινεν αὐτῷ ἓν τῶν ὑπουργείων καὶ ἐζήτει ἀμέσως ἀπάντησιν. Ἡ ἐπιστολὴ ἦτο γεγραμμένη ἐν Whitehall, καὶ ὁ ταχυδρόμος εἶχε διαταγὴν νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ ῥυτῆρος φέρων ἀπόκρισιν.

— Λοιπὸν μοὶ εἶπεν ὁ Σταφὸρ, ἰδοὺ τὸ ἀληθὲς δυστύχημα. Ἐνῷ φθάνω εἰς τὸν σκοπὸν, ἐνῷ μὲ δίδεται ἡ ἀμοιβὴ τόσων μόχθων, πρέπει . . . τί βάσανον! . . . ν' ἀποθάνω; Εἶδες ποτέ σου τοιοῦτόν τι, φίλε μου;

Καὶ ὠχρία καὶ ἠρυθρία ἀλληλοδιαδόχως. Ἡ ἐσωτερικὴ πάλη του ἐφαίνετο ὁλόκληρος καὶ ἐκίνει τὸν οἰκτόν μου. Ἐνῷ δὲ ἐγύριζε καὶ ἐξανεγύριζε μεταξὺ τῶν δακτύλων του τὸ ἔγγραφον τοῦ ὑπουργοῦ, ἀριθμός τις μικρεμπόρων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, σεσωρευμένος ἐντὸς πλοιαρίου ἐξ ἐκείνων ἅτινα μετακομίζουσι τοὺς τοιούτους κατὰ Κυριακὴν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Λονδίνου καπηλεῖα, διέβη φαιδρὸς καὶ ψάλλων. Ἡ σύγκρισις τῆς χαρᾶς τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀνθρώπων τῶν ὁποίων ὁ ἀδρανὴς νοῦς δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἐργαστηρίου των, πρὸς τὴν ἀπελπισίαν τοῦ εὐτυχεστέρου ἀνδρὸς τῆς Ἀγγλίας, ἦτο τὴν ὥραν ἐκείνην ἀξιοσημείωτος. Διὸ καὶ ὁ Σταφὸρ αὐτὸς ἀνεφώνησε·

— Τοὺς βλέπεις τοὺς ἀνοήτους! Πῶς εὐθυμοῦν! Εὐτυχῆ κτήνη!

Καὶ τῷ ὄντι, πρὸς τί τὸ πνεῦμα, τὸ μεγαλεῖον, ἡ δύναμις, ἡ ἐπιῤῥοή; ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ὁ εὐφυὴς, ὁ ἀγαπώμενος, ὁ φιλόδοξος, ὁ ἀπολαυὼν τῶν δαφνῶν τὰς ὁποίας ἐπεθύμει, ἰδοὺ ὡς ὁ Προμηθεὺς ἐπὶ τοῦ βράχου, περίλυπος καὶ ἀπελπικώς. Μετέβημεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην του· ἐκάθησεν, ἐστήριξε τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ κλείσας τὰς χεῖρας καὶ ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς οὐρανόν·

— Τί νὰ κάμω, ἀνέκραξε! νὰ μὴ δεχθῶ . . . . νὰ καταστρέψω ὅλον τὸ μέλλον μου . . . νὰ μὴ συνάξω τοὺς καρποὺς τόσων κόπων;

— Ζήτησε καιρὸν ἀπὸ τὸν ὑπουργόν.

— Δὲν περιμένει ποτέ.

— Γράψε τον εἰς ποίαν περίστασιν εὑρίσκεσαι.

— Πῶς! νὰ τὸν ζητήσω βοήθειαν! Θὰ στείλῃ εὐθὺς χωροφύλακας εἰς τὸ μέρος τῆς μονομαχίας. Τότε θὰ χαθῶ διὰ παντός. . . . Ἀ! ὁ νοῦς μου κινεῖται.

— Παρακάλεσέ τον νὰ σὲ δώσῃ καιρὸν ἕως τὴν ἑννάτην τῆς ἑσπέρας . . . Ἕως τότε ἠμπορεῖ νὰ διορθωθῇ τὸ σφάλμα.

— Κύριε, εἶπεν εἰσελθὼν ὑπηρέτης, ὁ ταχυδρόμος δὲν θέλει πλέον νὰ περιμείνῃ, λέγων ὅτι ἔχει ὁριστικὰς διαταγάς.

— Εἰς τὸν διάβολον! ἂς περιμείνῃ . . . ὄχι, ἓν μόνον λεπτόν· ἰδοὺ ἡ ἀπόκρισις.

Καὶ κατὰ τὴν προτροπήν μου ἀπεκρίθη ζητήσας μικρὰν ἀναβολήν. Μετ' ὀλίγον ἰδοὺ καὶ ὁ λόρδος Ἀλκὸκ, ὁ μάρτυς τοῦ Σταφόρ· ἦτο στρατιωτικὸς ἐμπειρότατος, πρὸς ὃν ἦσαν οἰκεῖαι ἅμα δὲ καὶ εὐχάριστοι αἱ αἱματηραὶ διατκεδάσεις. Ὁ Σταφὸρ παρουσίασεν ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους.

— Καλ' ἡμέρα, φίλε μου. Μὲ κακοφαίνεται ὅτι σὲ κάμνω τοιαύτην ἐπίσκεψιν· πλὴν ἐλπίζω νὰ μὲ ἀνταποδώσῃς ὁμοίαν.

— Ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ σὲ τὴν ἀνταποδώσω.

— Εἰς τὸν μωρὸν, τὸν ἠλίθιον, τὸν αὐθάδη ἐκεῖνον θὰ δώσῃς καλὸν μάθημα· ἔ;

— Ἴσως δύο ἢ τρία μολύβδινα ἐπιχειρήματα τὸν καταπείσουν.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη εὐγλωττία, ἡ ὁποία ἔχει ἰσχὺν εἰς τὸν μολύβδινον ἐγκέφαλόν του.

— Εἶναι ὅλα ἕτοιμα;

— Ὅλα· ἓξ βήματα μακράν! . . . . Βέβαια θὰ τὸν φονεύσῃς· τοὐλάχιστον θὰ σπάσῃς κανέν του κόκκαλον.

— Ἓξ βήματα! ἀνέκραξα· λοιπὸν εἶναι φόνος.

— Καὶ τῶν δύο μας τὰ μυελὰ θὰ πηγαίνουν συγχρόνως εἰς τὸ καλόν, εἶπεν ὁ Σταφορ. Δὲν μὲ ἀρέσκει νὰ ταξειδεύω μὲ τόσῳ κακὴν συνοδίαν.

— Μπᾶ! ἴσως δὲν κτυπηθῇ οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος.

— Νὰ μὴ κτυπηθῶμεν τόσον κοντά!

— Βέβαια· ὅταν εἶναί τις τόσον κοντὰ τὸ χέρι τρέμει· καὶ ἄγαλμα θὰ ἠσθάνετο ἐρεθισμένα τὰ νεῦρά του.

— Φίλτατέ μου Ἀλκὸκ, λέγεις τὴν ἀλήθειαν; αὐτὰ ἀπεφάσισες;

— Εἰς τὴν τιμήν μου! Πλὴν τούτου τί σημαίνουν ἓξ ἢ ἑξήκοντα βήματα ὅταν πρόκειται περὶ ἱκανοποιήσεως;

— Ἐντάμωσες ἐρχόμενον ἕνα ἔφιππον ταχυδρόμον; ἠρώτησεν ὁ Σταφὸρ τὸν Ἀλκὸκ μετά τινα δισταγμὸν καὶ ταραχήν.

— Ναὶ, ταχυδρόμον ὑπουργικόν· τὸν ἐγνώρισα. Μήπως ἔχῃς σχέσεις μὲ τὸν πρωθυπουργόν, τὸν ὁποῖον ἐκακομεταχειρίσθης τόσον πολὺ πρὸ δύο χρόνων;

— Καὶ στενοτάτας. Μὲ προσφέρει ὑπουργεῖον. Ὁ ταχυδρόμος ἐκεῖνος μ' ἔφερε τὴν πρότασιν.

— Διάβολε . . . ἐνῷ θὰ μονομαχήσῃς . . . λαμπρότατα! . . ἡ δόξα σου, τὸ μέλλον σου! . . . Σὲ βεβαιόνω ὅτι εἰς τὸν τόπον σου, θὰ ἐγύριζαν τὸ μυελά μου. . .

— Σκληρὸν, φίλτατέ μου Ἀλκόκ.

Καὶ ἐνῷ ὁ Σταφὸρ ἔγραφε τὰς τελευταίας του θελήσεις, ὁ Ἀλκὸκ περιεφέρετο ἄνω καὶ κάτω.

— Ἐὰν ἦτον δυνατὸν νὰ ἐνταμώσω τὸν λορδίσκον ἐκεῖνον, τὸν μωρὸν, τὸν ἀνόητον, νὰ τὸν ἀπαντήσω καθ' ὁδὸν, καὶ νὰ λάβω μικρὰν ὁμιλίαν μετ' αὐτοῦ . . . θὰ εὐχαριστούμην· πλὴν εἶναι ἀδύνατον.

Ὁ δὲ Σταφὸρ ἐμειδία ἀκούων τόν μονόλογον τοῦτον. Ἐντοσούτῳ ἡ κυρία Σταφὸρ ἐπανῆλθεν ἀπὸ

τὴν ἐκκλησίαν· ἡμεῖς δὲ ἠναγκάσθημεν νὰ ψευσθῶμεν καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι εἴμεθα προσκεκλημένοι καὶ οἱ τρεῖς εἰς γεῦμα.

— Καὶ ὅμως παράδοξον, ἀπεκρίθη ἡ κυρία· τὸ ἔνδυμα καὶ τῶν τριῶν δὲν εἶναι κατάλληλον.

Καὶ τοῦτο λέγουσα περιέφερεν εἰς ὅλους μας τὸ βλέμμα. Ἡ μελαγχολικὴ ἡμῶν σοβαρότης δὲν ἦτον εὐαρμοστοτέρα πρὸς τὴν εὐθυμίαν εἰς ἣν ἐλέγομεν ὅτι θὰ παρευρεθῶμεν.

— Ὦ Ἔμμα μου, εἶπεν ὁ Σταφὸρ μὲ ἦθος ἀνάλγητον, θὰ εἴμεθα ὅλοι νέοι. . . .

— Πλὴν σὺ μὲ φαίνεται ὅτι εἶσαι ὑπανδρευμένος, ὑπέλαβεν ἡ Ἔμμα.

— Ναί! πλὴν τὸ γεῦμα θὰ εἶναι γεῦμα ἀνδρῶν.

Καὶ ἠσπάσθη τὴν σύζυγόν του, καὶ δύο ὡραιότατα κοράσια τὰ ὁποῖα ἐλθόντα ἐκρεμάσθησαν εἰς τὸν λαιμόν του. Ἐγὼ δὲ ἀνεπόλησα τὴν κατανυκτικὴν ἐκείνην περίοδον τοῦ Εὐριπίδου, ὅπου ἡ Μηδεία βλέπει κλαίουσα τὸ τελευταῖον μειδίαμα τῶν τέκνων της. Ἡ βία τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο ἐπὶ τῆς καρδίας του ὁ Σταφὸρ ἵνα μὴ παραδοθῇ ἡ ταραχή του, ἐσπάρασσε τὴν καρδίαν μου.

— Μὴν ἐπιστρέψῃς ἀργὰ, φίλε μου, εἶπεν ἡ κυρία.

— Ἅμα ὡς τὸ κατορθώσω εἶμαι ἐδῶ.

— Ὄχι ἀργότερα τῆς ἑνδεκάτης· ἔ;

— Ὄχι βέβαια.

Καὶ ἡ φωνή του ἔτρεμεν· διότι ἐὰν ἡ σύζυγός του δὲν τὸν ἔβλεπεν ἐπανερχόμενον μετὰ τὴν ἑνδεκάτην, ὅλα θὰ τὰ ἐνόει. Μία δὲ τῶν μικρῶν του θυγατέρων, τρέξασα πρὸς αὐτὸν ἐνῷ ἐκάθησεν εἰς τὴν ἄμαξαν, ἔκραξε μὲ ὅλην της τὴν δύναμιν·

— Παπᾶ! νὰ σὲ περιμείνω! θὰ καθήσω μὲ τὴν μαμάν μου ἕως οὗ ἐπιστρέψῃς.

— Ἐμπρὸς λοιπόν! ἔκραξεν ὡς κεραυνὸς πρὸς τὸν ἁμαξηλάτην· καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ βάθος τῆς ἁμάξης ἔκλαυσε πικρῶς.

Ὁ ταλαίπωρος Σταφόρ!

Ὁ δὲ λόρδος Ἀλκὸκ παρατηρήσας καλῶς αὐτόν·

— Ἔλα δὰ, εἶπε, Σταφόρ, τί θὰ εἰποῦν οἱ φίλοι σου; Σφόγγισε γρήγορα τὰ δάκρυά σου· εἶσαι ἄνδρας.

— Διότι εἶμαι ἄνδρας κλαίω.

Ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἀνέλαβε τὴν ἀταραξίαν του.

— Δός με τὴν ἄδειαν, εἶπεν, ὁ Ἀλκὸκ νὰ σὲ δώσω μίαν συμβουλήν. Θὰ φωνάξω μόνον μίαν λέξιν πῦρ· εὐθὺς σηκόνεις τὸ πιστόλι, καὶ χωρὶς νὰ σημαδεύσῃς, χωρὶς νὰ διστάσῃς, χωρὶς νὰ περιμείνῃς οὔτε στιγμὴν, τραβᾷς· νὰ τὸ ἐνθυμῆσαι καλά.

— Ναί, ναί, ἐννοῶ.

— Τὸ πᾶν κρέμαται ἀπὸ τὴν ταχύτητά σου.

— Ἠξεύρω ὅτι ὁ ἀντίπαλός μου δὲν θὰ χάσῃ οὔτε τὸ ἐλάχιστον μέρος ἑνὸς λεπτοῦ· τὸ ἠξεύρω. .

— Ναί· ἐὰν κάμῃς τὴν ἐλαχίστην ἀργοπορίαν εἶσαι χαμένος. Μὴν σταθῇς διόλου. Ἡ σφαῖρά σου ἠμπορεῖ νὰ περάσῃ δύο δάκτυλα κοντὰ ἀπὸ τὴν κεφαλὴν ἢ τὴν πτέρυγα τοῦ ὀρνέου ἐκείνου, τὸ ὁποῖον τόσον ἐπαίρεται διὰ τὰ πτερά του . . .

— Μήπως νομίζῃς ὅτι εἶμαι πρωτόπειρος; Δὲν ἠξεύρεις ὅτι δὲν εἶμαι ξένος εἰς τὰς μονομαχίας, καὶ ὅτι ὁ Κ. Α. . . ἔμαθε πῶς μεταχειρίζομαι τὸ πιστόλι;

Ἐν τοσούτῳ ἀπηντήσαμεν τὸν χειρουργὸν Γ. . . καὶ ἐπεζεύσαμεν. Ἡ ἑσπέρα ἦτο ἐξαισία, καὶ ἡ φυσις γαληνιαία, ἥσυχος, χαρίεσσα, ἐκάλει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ ἀπολαύσωσι τὰ κάλλη καὶ τὰς εὐεργεσίας της. Ὡμίλησα εἰς τὸν χειρουργὸν Γ. . . διὰ τοὺς φόβους καὶ τὴν λύπην μου· ἀλλ' αὐτὸς μὲ τόνον εἰρωνικὸν καὶ βάναυσον ναύτου γεγηρακότος μεταξὺ τρικυμιῶν, ὅταν παραπονῆταί τις πρὸς αὐτὸν ὅτι πάσχει εἰς τὴν θάλασσαν·

— Εἶδα πολλά, μοὶ ἀπεκρίθη.

— Νὰ χαθῇ ἄνθρωπος ὡς ὁ Σταφόρ.

— Ναί, ἀπεκρίθη, λυπηρόν· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος χάνεται, ἀνανεοῦται καὶ φθείρεται ἀδιακόπως.

— Καὶ ἡ σύζυγός του!

— Μὴν ἀνησυχεῖς· καὶ οἱ δύο ἀγαποῦν τὴν ζωήν των, καὶ θὰ λάβουν τὰ μέτρα των. Θὰ πυροβολήσουν· δὲν θὰ ἐπιτύχουν, καὶ θὰ τελειώσῃ τὸ πρᾶγμα.

Ἐν τοσούτῳ ἐφθάσαμεν εἰς τὸν τόπον τῆς μονομαχίας. Ὁ λόρδος Ἀλκὸκ εἰσῆλθε πρῶτος.

— Οἱ ἀνταγωνισταί μας εἶναι ἀκριβεῖς. Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τὸν νέον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος σείεται καὶ λιγύζεται; αὐτὸς εἶναι ὁ ἀντίπαλος. Πῶς στέκεται φουσκωμένος! Ἄνθρωπος τόσῳ ποταπὸς νὰ θέλῃ νὰ παίζῃ μὲ τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωήν! Πόσον εὐχαριστοῦμαι νὰ τὸν ἰδῶ τιμωρούμενον!

Ὁ ἥλιος ἐπλησίαζε νὰ δύσῃ· εἰκὼν θλιβερὰ, τὴν ὁποίαν ἐξέλαβον ὡς ἀπαίσια εἰκονίζουσαν διὰ τὸν φίλον μου. Ὁ Σταφὸρ ἔλαβε κατὰ μέρος τὸν λόρδον Ἀλκὸκ, καὶ ἀποκομβώσας τὸ ἔνδυμά του, ἀνέσυρε χρυσῆν ταμβακοθήκην εἰπών·

— Θέλω νὰ εὐκολύνω τὰ πάντα εἰς τὸν μωρὸν ἐκεῖνον.

— Τρέλα! ἀπεκρίθη ὁ λόρδος Ἀλκόκ.

Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἵσταται ὀρθὸς, ἀτάραχος, σοβαρὸς, σκεπτικὸς ὁ Σταφὸρ, ὁ ῥήτωρ, ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ ἀγχινούστατος καὶ ἐνεργητικώτατος· ἐκεῖ δὲ ὁ νέος λόρδος, κόπτει ἀναλγήτως μὲ τὴν ῥάβδον του τὰς κεφαλὰς τῶν ἀκανθῶν καὶ τῶν μηκώνων. περίεργος ἡ ἀντίθεσις! Μειδίαμα περιφρονήσεως ἐπλανᾶτο εἰς τὸ κάτω χεῖλος τοῦ πρώτου, ἐνῷ ὁ ἐχθρός του, προσποιούμενος ἀδιαφορίαν, ἐφαίνετο ὡς δειλὸς ζητῶν νὰ δείξῃ γενναιότητα. Τὴν ὥραν αὐτὴν καθ' ἣν ἔμελλε νὰ κινδυνεύσῃ ἡ ζωή του, ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ νὰ καταστρέψῃ ἄκανθαν εὑρισκομένην πρὸ αὐτοῦ.

— Τί παιδί! μὲ εἶπε κατ' ἰδίαν ὁ Σταφόρ.

Ἐν τοσούτῳ ἐμετρήθη ἡ ἀπόστασις, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐστάθησαν τόσῳ πλησίον, ὥστε φρίττοντες ἐβλέπομεν αὐτούς.

— *Πῦρ!* ἀνέκραξεν ὁ Ἀλκόκ.

Καὶ εὐθὺς ἀκούεται κρότος πυροβόλου, τοῦ πυροβόλου τοῦ νέου λόρδου. Ἡ σφαῖρα ἐσύριζε παρὰ τὸ ὠτίον τοῦ Σταφὸρ, ὅστις οὔτε ἔσεισε τὴν χεῖρά του· ἀλλ' ἀτενίσας καλῶς τὸν ἀντίπαλόν του, ἐπυροβόλησεν εἰς τὸν ἀέρα εἰπών·

— Δὲν ἀξίζεις ἄλλως.

Ἀλλ' ὁ νέος λόρδος ὡς ἐμμανὴς ἀνέκραξε·

— Τοῦτο εἶναι ἱκανοποίησις; ἀπαιτῶ νὰ ἐξαναρχίσωμεν . . . καὶ ἀμέσως.

Ἡμεῖς δὲ διεμαρτυρήθημεν κατὰ τῆς νέας μονομαχίας· εἰς μάτην ὅμως διότι καὶ οἱ δύο ἐπέμενον.

— Μὴ διστάζεις πλέον, Σταφὸρ, εἶπε κατ' ἰδίαν ὁ Ἀλκὸκ πρὸς αὐτόν.

— Ὄχι, ὄχι. Ὁ ἀνόητος ζητεῖ τὸν θάνατον, καὶ θὰ τὸν εὕρῃ.

Οἱ μάρτυρες ἐγέμισαν ἐκ νέου τὰ ὅπλα, καὶ οἱ ἀντίπαλοι, κάτωχροι ὑπὸ μανίας, ἐστάθησαν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Καὶ οἱ δύο ἐπυροβόλησαν συγχρόνως, καὶ οἱ δύο ἔπεσαν. Ἔδραμον πρὸς τὸν Σταφὸρ· ὁ ἀνταγωνιστής του ἦτο ὅλος καθημαγμένος, διότι ἡ σφαῖρα τοῦ ἐναντίου εἶχε συντρίψει τὴν σιαγόνα του. Ὁ λόρδος Ἀλκὸκ ἐσφόγγιζε μὲ τὸ μανδύλιόν του τὸ αἷμα τοῦ Σταφὸρ ῥέον ἀπὸ πληγὴν μεγάλην, γενομένην εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν του. Καὶ τὸν μὲν νέον λόρδον μετέφεραν ἀμέσως, ὁ δὲ Σταφὸρ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἰδών με.

— Ἰατρέ μου, εἶπε . . . τὴν γυναῖκά μου . . . ἐνθυμήσου. . .

Ἀλλὰ δὲν εἶχε δύναμιν νὰ ἐξακολουθήσῃ. Παρεστάθην εἰς τὴν πρώτην θεραπείαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀναβὰς τὸν ἵππον τοῦ χειρουργοῦ Γ. . . ἔτρεξα πρὸς τὴν Κ. Σταφόρ. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἔπινε καφέν. Ἀπορήσασα δὲ διὰ τὴν ἀπροσδόκητον παρουσίαν μου, ἐσηκώθη, παρετήρησε σιωπῶσα τὸ τεταραγμένον ἦθός μου, καὶ ὡς ἂν ἐμάντευσε τὰ συμβάντα ἔπεσεν ἀναίσθητος εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Πολλὴν ὥραν ἔμεινεν εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην· ὅτε δὲ ἀνέβλεψε, διηγήθην πρὸς αὐτὴν ὅσον ἦτο δυνατὸν μὲ μετριότητα τὰ τῆς μονομαχίας· αὐτὴ δὲ μὲ ἤκουε χωρὶς κἂν νὰ συνοφρυωθῇ. Ἐν τοσούτῳ ἔφεραν τὸν Σταφὸρ, ἀλλ' ἡ σύζυγός του δὲν ἐζήτησεν οὔτε νὰ τὸν ἴδῃ. Εἶδός τι ἀπαθείας καὶ ἀναισθησίας τὴν εἶχε κατακυριεύσει.

Ὁ χειρουργὸς ἐξήγαγε τὴν σφαῖραν, ἥτις εἶχε μὲν βλάψει τὴν τετάρτην καὶ πέμπτην πλευράν, δὲν εἶχεν ὅμως φθάσει μέχρι τοῦ πνεύμονος. Τὸ τραῦμα δὲν ἦτο θανατηφόρον. Ὁ ἀντίπαλος ὅμως ἔτυχε, κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν μονομάχων, ἐντελοῦς ἱκανοποιήσεως· διότι κλεισθέντος τοῦ στόματός του, ὁπῆρξεν ἀδύνατον νὰ φάγῃ ἢ νὰ καταπίῃ ἰατρικόν, καὶ οὕτω ἀπέθανε θάνατον οἰκτρόν. Ὁποῖον θέαμα παρίστα ἡ πρὸ μικροῦ τοσούτῳ εἰρηνικὴ ἐκείνη οἰκία! Ἡ Κ. Σταφὸρ ἦτο πάντοτε βεβυθισμένη εἰς τὴν νάρκην ἐκείνην εἰς ἣν εἶχεν ὑποπέσει κατ' ἀρχάς. Εἰς μάτην δὲ ἡγωνιζόμην μεταχειριζόμενος πάντα τρόπον νὰ τὴν φέρω εἰς ἑαυτήν. Μίαν τῶν ἡμερῶν παρατηρήσασα τὸν λόρδον Ἀλκὸκ εἰς τὸν κῆπον, ἀνεπήδησεν εἰς τὸ ἀνάκλιντρον ἐφ' οὗ ἀνεπαύετο, καὶ ἀνεκάγχασε κάγχασμα τρομερόν. Ἔδωκα ἀμέσως αὐτῇ μικράν τινα δόσιν λαυδάνου τὸ ὁποῖον τὴν καθησύχασεν. Ἐπέρασα τὴν νύκτα εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἐξοχήν, τῆς ὁποίας εἶχον θαυμάσει τὴν γαλήνην καὶ τὴν ὡραιότητα. Ὁ δὲ Σταφὸρ μόλις κατώρθωσε νὰ ὁμιλήσῃ, καὶ πρώτας ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας· *ὑπουργεῖον! ὑπουργός!* Ἐσπεύσαμεν δὲ νὰ τῷ ἐπιτάξωμεν σιωπήν. Ὦ φιλοδοξία! μανία! χίμαιραι! Εἶχεν ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ὅσα δύναταί τις νὰ ἐπιθυμήσῃ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· εἰς τὸ εὐρὺ ἐκεῖνο μέτωπον ἐκυκλοφόρουν ὅλαι αἱ μεγάλαι ἰδέαι ὅσας δύναται νὰ συλλάβῃ νοῦς ἰσχυρός. Ὁ ὀφθαλμός του ἐσπινθηροβόλει πνεῦμα, ζωὴν, ἀγαθότητα· ὅλα ταῦτα ἴσως ἀπολεσθῶσι διὰ παντὸς, γινόμενα θῦμα φιλοδοξίας καὶ κοινωνικῆς εὐπρεπείας! Ἠθέλησε νὰ κυριεύσῃ τῶν ὁμοίων του· ἠθέλησεν, ὡς πρέπει εἰς ἄνδρα καλῶς ἀνατεθραμμένον, ν' ἀντικρούσῃ τὴν ὕβριν ἑνὸς μωροῦ· καὶ ὁ μωρὸς οὗτος, δι' ὀλίγης κόνεως σωρευθείσης ἐντὸς σωλῆνος, ἔφερε τὸν διακεκριμένον τοῦτον ἄνθρωπον εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου. Μονομαχία! κηλὶς ἀτιμίας στιγματίζουσα τὸν νεώτερον πολιτισμόν! Ἔθος αἰσχρόν! Ἠλιθιότης ἀκατονόμαστος ποιοῦσα ὑποχείριον τοῦ ἐλαττώματος καὶ τῆς ἀνοησίας τὸν νοῦν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην! Μωρία κἂν μὴ ἀποδεικνύουσα μήτε γενναιότητα, ἔχουσα μόνον σημασίαν τινὰ κατὰ τοὺς ἐνθεομανεῖς καιροὺς τοῦ μεσαιῶνος, ὅτε ἐθεωρεῖτο ὡς θεία ἀπόφασις.

Τὴν ἐπιοῦσαν μὲ ἐξύπνισαν φωναὶ μεταπρατῶν, αἱ φωναὶ αὗται· *Ἰδοὺ ἡ λεπτομερὴς διήγησις τῆς μονομαχίας τοῦ Κ. Σταφὸρ καὶ τοῦ λόρδου Πόρδερ, ὁμοῦ μὲ τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ὁ Κ. Σταφὸρ ἀπήγγειλε πρὶν ἀποθάνῃ, καὶ τὴν διαμαρτύρησίν του κατὰ τῶν συκοφαντιῶν τοῦ ὑπουργείου. Ἰδοὺ, ἀντὶ μιᾶς δεκάρας.* Καὶ ἀγοράσας τὴν ὡραίαν αὐτὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν, ἀνέγνων μεταξὺ ἄλλων ὅτι οἱ δύο ἀντίπαλοι ἑξάκις ἐπανέλαβον τὴν μονομαχίαν, ὅτι ἡ πυρῖτις αὐτῶν εἶχε τελειώσει, καὶ ὅτι ἐμονομάχησαν ἐπὶ τέλους δι' ἐγχειριδίων. Αἱ ἐφημερίδες ὅμως περιέγραψαν ἀκριβέστερον τὴν μονομαχίαν· μία δὲ αὐτῶν, ὑπουργική, ἔγραφε ταῦτα· « Εἰδήσεις νεώταται· τὸ ὑπουργεῖον τῶν . . . . ἐδόθη πρὸς τὸν λόρδον Οὐΐλλιαμ· τὸ εἶχε ζητήσει ὁ λόρδος Σταφὸρ, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχεν. »

Ὡμίλησα περὶ τούτου τὸν λόρδον Ἀλκὸκ, ὅστις εἶχέ τινα γνωριμίαν μὲ τὸν πρῶτον ὑπουργόν· μεταβὰς δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τούτου διηγήθη τοὺς λόγους δι' οὓς εἶχε ζητήσει προθεσμίαν ὁ Σταφόρ.

— Δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ περιμείνωμεν, ἀπεκρίθη ὁ ὑπουργός· τιμῶ τὸν Κ. Σταφόρ· εἶναι ἄνθρωπος ἱκανώτατος ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὁ διορισμὸς ἔγεινε, καὶ δὲν ἀλλάζει.

Ἡ περίστασις αὕτη, ὡς ἐννοεῖ εὐκόλως ὁ ἀναγνώστης, δὲν συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν ἀνάῤῥωσιν τοῦ φίλου μου. Ἔπρεπε ν' ἀκούῃ τις τὴν Κ. Σταφὸρ διαῤῥηγνύουσαν τὰ ἱμάτιά της κατὰ τῆς φιλοδοξίας ἥτις κατέστρεψε τὴν εὐδαιμονίαν της, ἵνα θαυμάσῃ τὴν γυναικείαν της εὐγλωττίαν καταρωμένην τὴν πολιτικήν.

— Ἆ! ἰατρὲ, μὲ ἔλεγε, διὰ τί μὲ ἠπάτησες; Δὲν ἐνθυμήθης κἂν τὰ παιδία μου; εἶχα πάντοτε τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ σύζυγός μου θ' ἀποφεύγῃ τὰς ἀπρεπεῖς καὶ γελοίας αὐτὰς μωρίας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δίδει τὸ ὡραῖον ὄνομα τῆς *τιμῆς*· τὸν παρέσυρεν ὅμως ἡ πολιτική του φιλοδοξία· αὐτὴ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν μονομαχίαν. Πόσον τὴν μισῶ, τὴν πολιτικήν! ὅταν σὲ κυριεύσῃ ἡ ἀγάπη τῆς ἐξουσίας δὲν εἶσαι πλέον οὔτε πατὴρ, οὔτε σύζυγος, οὔτε υἱὸς, οὔτε ἀδελφός. Ἔχασα τὴν εὐτυχίαν μου διὰ παντός. Ἂς ἦτον δυνατὸν νὰ τὸν περιορίσω εἰς τὰς οἰκιακὰς ἀπολαύσεις, εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, καὶ μὲ ὅλην μου τὴν καρδίαν θὰ κατεδικαζόμην εἰς τὸ νὰ ἐργάζωμαι, νὰ πάσχω, νὰ ἐξορισθῶ εἰς τὴν ἐρημίαν· ὅλα θὰ τὰ ἔκαμνα. Τὴν ἡμέραν περᾷ ταραγμένος, τὴν νύκτα ὅλην ἐργάζεται. Δὲν τὸν βλέπω σχεδὸν πλέον, καὶ ὅταν τὸν βλέπω ἔχει τόσας φροντίδας, εἶναι τόσον τεταραγμένος. . . . Ναὶ, λυποῦμαι ὅταν τὸν βλέπω νά. . . φοβοῦμαι μὴν τρελαθῇ. . . τὸ φοβοῦμαι.

— Μὴν τὸ λέγετε, κυρία!

— Ἰατρὲ, ἠξεύρω τί λέγω· γνωρίζω τὴν θέρμην τῆς φαντασίας του, τὴν ὁρμὴν τῶν ἰδεῶν του.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ἐλθὼν ὑπηρέτης εἶπε πρὸς τὴν Κ. Σταφόρ·

— Μὲ συγχωρεῖτε, κυρία, ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω τί νὰ κάμω. Ὁ αὐθέντης παραλογίζεται. Θέλει ἀφεύκτως ν' ἀφήσω νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν κοιτῶνά του ὁ πρῶτος ὑπουργός, πιστεύων ὅτι ἡ ἐξοχότης του ἦλθε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸν πείσω ὅτι δὲν ἦλθε.

— Τί λέγεις, ἰατρέ· ἀνεφώνησεν ἔντρομος ἡ Κ. Σταφόρ.

— Τίποτε· ἰδέαι ἀσθενοῦς. Ὑπάγω νὰ τὸν ἰδῶ.

Εἶδα καὶ ἔπαθα ἕως οὗ τὸν καθησυχάσω. Ἐστέκετο ὀρθὸς εἰς τὴν κλίνην του, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων φλογεροὺς, τὸ ἦθος ἄγριον καὶ ἔκραζεν·

— Ἰατρὲ, ἰατρέ! θέλω νὰ ἀφήσουν νὰ ἔλθῃ ὁ ὑπουργός . . . Πρέπει νὰ ὁμιλήσω τὴν ἐξοχότητά του· πρέπει ἀφεύκτως.

— Φίλτατέ μου Σταφὸρ, ἀνεχώρησεν· ἄφησε μόνον τὸ ὄνομά του εἰπὼν ὅτι θὰ ἔλθῃ αὔριον.

— Πολὺ καλά . . . εὐγενὴς ἄνθρωπος. Καταχαίρω. . . Πλὴν ἰδοὺ ἐπιστρέφει . . . τὸν ἀκούω . . Γεώργιε, Γεώργιε! ἂς ἐμβῇ ἡ ἐξοχότης του . . . Πῶς θέλετε νὰ μὴν δεχθῶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὑπουργείου . . . καὶ νὰ τὸ ἰδοῦν οἱ ἄλλοι . . . οἱ λειποτάκται . . . οἱ ῥαδιοῦργοι . . . οἱ . .

Ἐπρόφερε δὲ τὰς λέξεις ταύτας σχεδὸν κοιμώμενος, καὶ τὰς ἐπανέλαβε πολλάκις. Μετὰ ταῦτα κατέπεσε καταβεβλημένος καὶ παρεδόθη εἰς τὸν ὕπνον. Ἰδρὼς γενικὸς κατέβρεξε τὸ σῶμά του, καὶ μετά τινας ἡμέρας ἡ κατάστασίς του ἐβελτιώθη. Τῷ ἐπέτρεψα δὲ ν' ἀναγινώσκῃ ἐφημερίδας, καὶ νὰ δέχεται τοὺς φίλους του, ἔχων τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ περίεργος αὐτὴ θεραπεία, ἐρεθίζουσα τὰς διανοητικάς του δυνάμεις καὶ τὸ ζωηρότερον τῶν παθῶν του, θὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀνάῤῥωσιν αὐτοῦ· ἂν καὶ αἱ μὲν ἐφημερίδες δὲν ἔγραφον πολλὰ εὐνοϊκῶς ὑπὲρ αὐτοῦ, μεταξὺ δὲ τῶν φίλων του εἶχε καὶ ἀντιζήλους, δηλαδὴ ἐχθροὺς τοὺς ὁποίους ἐμίσει ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΠΥΓΜΑΧΙΑ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ.

—ooo—

Καί τοι ὁ ἀγγλικὸς νόμος ἀπαγορεύει τὴν πυγμαχίαν, ἀκαταπαύστως ὅμως γίνοντσι τοιαῦται, διότι τὸ κοινὸν πνεῦμα, ἰσχυρότερον κατὰ τοῦτο καὶ τοῦ νόμου, δὲν ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ἡ δικαιοσύνη οὔτε ἡ ἀστυνομία δὲν ἔχουσι τὴν ἄδειαν ἐν Ἀγγλίᾳ νὰ καταδιώκωσιν αὐτεπαγγέλτως τὸ ἔγκλημα, ἄνευ ῥητῆς ἐγκλήσεως ὑπογεγραμμένης ὑπὸ ἐντίμων πολιτῶν, αἱ ἐφημερίδες συνεχῶς ἀναγγέλλουσιν ὅτι τὴν δεῖνα ὥραν εἰς τὴν δεῖνα θέσιν θέλουσι μονομαχήσει δύο πυγμάχοι. Σημειωτέον δὲ ὅτι ποτὲ ἔγκλησις δὲν παρουσιάσθη ὑπ' οὐδενός.

Ἡ πυγμαχία διδάσκεται ἐν Ἀγγλίᾳ ὅπως ἀλλαχοῦ ἡ ξιφομαχία, καὶ ἔχει τοὺς κανόνας αὐτῆς, τοὺς ὁποίους οἱ πυγμάχοι δὲν παραβαίνουσιν· Ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ πυγμάχου συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐκτίθεται ὅσον ἔνεστιν ὀλιγώτερον, καὶ νὰ καταφέρῃ γρόνθους δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, εἰς τὸ πρόσωπον καὶ μάλιστα εἰς τὸ στῆθος τοῦ ἀντιπάλου. Μάχονται δὲ γυμνοὶ μέχρις ὀσφύος.

Εἷς τῶν κανόνων, διατηρούμενος μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος, εἶναι καὶ τὸ νὰ μὴ γρονθοκοπῆται ὁ πεσὼν ἀντίπαλος μέχρις οὗ ἀνεγερθῇ.

Οἱ πυγμάχοι, ἵνα τηρῶσι καλὰς τὰς δυνάμεις αὐτῶν, τρώγουσι κρέας ἐψητὸν ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων, καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἦναι παχεῖς, ἀνθηροὶ, κόκκινοι καὶ ῥωμαλέοι. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἀγγλικὴν συνήθειαν ἄπειρα στοιχήματα κερδαίνονται καὶ χάνονται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πυγμαχίας, ἣν παριστῶσιν αἱ δύο ἑπόμεναι εἰκόνες.

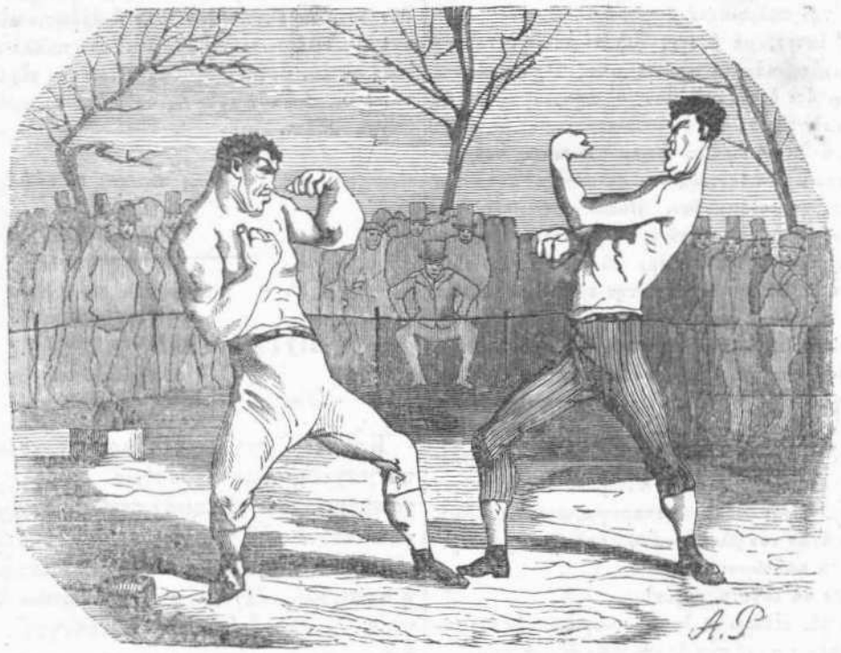

Πυγμάχοι Ἄγγλοι.

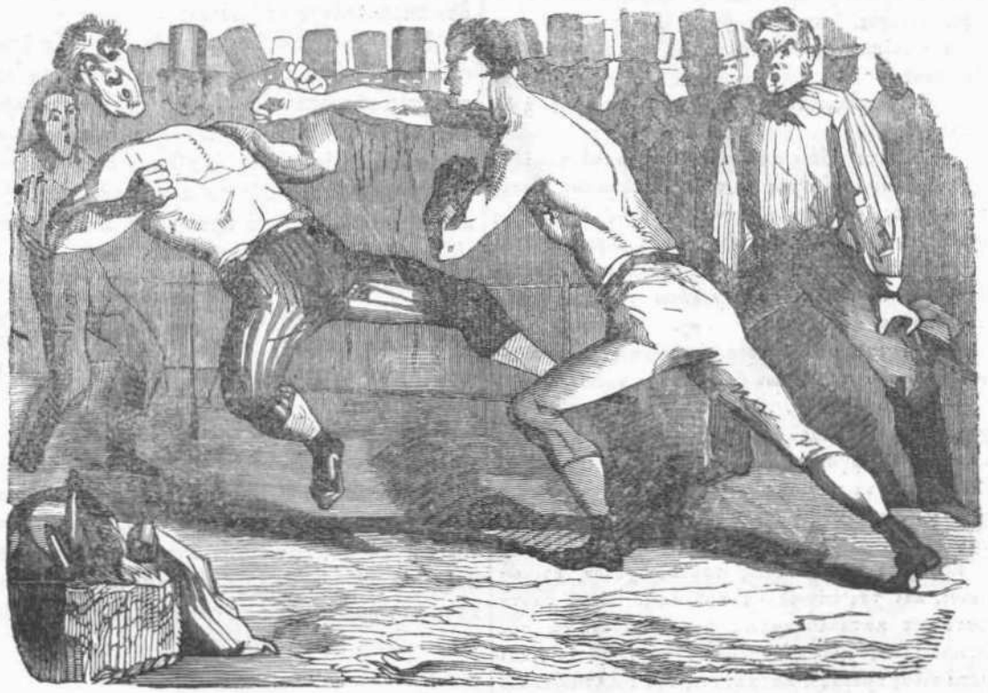

ΣΥΡΙΑΚΑ.

Γεωγραφικὴ ἔποψις τῆς Συρίας. — Αἱ ἐν αὐτῇ οἰκοῦσαι φυλαί. — Μαρωνῖται.

Ἐπένθησεν ἡ γῆ, ἰσχύνθη ὁ Λίβανος . . . .
(ΗΣΑΙΑΣ, 9.)

—ooo—

I.

Τὰ τελευταῖα ἐν Συρίᾳ τραγικὰ συμβάντα βαθέως συνεκίνησαν τοὺς συμπολίτας ἡμῶν, καὶ ἐπέσυρον ὅλην αὐτῶν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ γραφικῶν ἐκείνων χωρῶν, αἵτινες περιλαμβάνονται ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπωνυμίαν τῆς Συρίας. Καὶ τοι δὲ αἱ χῶραι αὗται πολλαχῶς ἐνδιαφέρουσι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὀλίγα ὅμως καὶ ἀτελῆ περὶ αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι ἐν γένει γινώσκομεν. Αἱ συνοπτικαὶ αὗται πληροφορίαι (ἀφορῶσαι ἰδίως τὰ τελευταῖα συμβάντα), εἰ καὶ λίαν ἀτελεῖς καὶ ταχέως γραφεῖσαι, δὲν θέλουσιν ἴσως ἀποβῆ πάντη ἀνωφελεῖς εἴς τινας ἀναγνώστας, μὴ προτιθεμένους νὰ ἐγκύψωσιν ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ὀλίγα ὀνόματα ἐν τῇ γεωγραφίᾳ ἀνακαλοῦσι τόσας ἱστορικὰς ἀναμνήσεις, ὅσας τὸ τῆς Συρίας. Αἱ χῶραι αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο περιλαμβανομένην γεωγραφικὴν διαίρεσιν, ἐνδιαφέρουσι τὰ μέγιστα τὴν γεωγραφίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἰδίως τὸ ὕψιστον τῶν ἀντικειμένων ὅσα ἐπασχολοῦσι τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν θεολογίαν. Συντομωτάτη σκιαγραφία τῆς γενικῆς γεωγραφικῆς φύσεως τῆς Συρίας δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν εὐκρινεστέραν ἰδέαν τοῦ θεάτρου τούτου τῶν ἀξιολογωτάτων γεγονότων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι τῆς Παλαιστίνης ἀποτελούσης μέρος τῆς Συρίας, οὐδεμίαν λέγομεν ὑπερβολὴν, τοιαύτην ἀποδίδοντες ὑψηλὴν θέσιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ἐν αἷς ἀνέτειλεν ὁ Μωσαϊσμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, ἤγουν ἡ ἀληθὴς καὶ σωτήριος θρησκευτικὴ ἔννοια.

Ἡ Συρία περιορίζεται πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ ὄρους Ταύρου, ὅπερ διαχωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· βορειοανατολικῶς ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, πέραν τοῦ ὁποίου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐκτείνεται ἡ χώρα Ἀλ-Δζεζυρὲχ καὶ ἡ Κουρδιστάνη· πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς καλουμένης ἐρήμου τῆς Συρίας, ἥτις εἶναι συνέχεια τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας· νοτειοδυτικῶς ὑπὸ ἑτέρας ἐρήμου ἐκτάσεως ἑβδομήκοντα μιλίων, δι' ἧς συνέχεται μετὰ τοῦ Πηλουσίου ἰσθμοῦ, καὶ δυτικῶς ὑπὸ τῆς μεσογείου θαλάσσης. Ἡ ἔκτασις τῆς Συρίας κατὰ μῆκος εἶναι 650 χιλιομέτρων· ἡ δ' ἐπιφάνεια αὐτῆς 120,000 χιλιομέτρων τετραγωνικῶν.

Ἀξιοσημείωτος γεωγραφικὸς χαρακτὴρ τῆς Συρίας εἶναι ὁ ἑξῆς· Μία σειρὰ ἢ ἅλυσις ὀρέων, ἡ τοῦ Λιβάνου κοινῶς καλουμένη, διέρχεται τὴν Συρίαν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ ἀποτελεῖ ὅλον τὸ κατοικήσιμον μέρος αὐτῆς, καθ' ὅσον πᾶσα χώρα μὴ ἀνήκουσα εἰς τὸ ὀρεινὸν τοῦτο σύστημα, εἶναι ἔρημος. Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν ὀρέων ὀρθῶς παρά τινων γεωγράφων ἐπεκαλέσθη Συροπετραϊκὸν, διότι διέρχεται ὅλην τὴν μεταξὺ τοῦ Πηλουσίου ἰσθμοῦ καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ἔρημον, τὴν καλουμένην σήμερον Πέτραν, ἐκ τῆς ἐν ἐν αὐτῇ κειμένης πολίχνης Πέτρας (1). Τὸ Συροπετραϊκὸν σύστημα ἄρχεται ἐν τῇ Σιναϊκῇ χερσονήσῳ, προεκτείνεται δὲ πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Ταύρου, μεθ' οὗ καὶ ἑνοῦται. Ἡ κατὰ μῆκος ἔκτασις τοῦ συστήματος τούτου εἶναι 1,100 χιλιομέτρων γαλλικῶν. Αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων τούτων ὑψοῦνται εἰς 1,000 μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἐν τῇ Σιναϊκῇ χερσονήσῳ, ἐν ᾗ κεῖται καὶ τὸ γραφικώτατον ὄρος Σινᾶ, τὸ ὄρος τῆς δεκαδέλτου, τὸ ὁποῖον ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησιαστικὴ ἔκφρασις τοσοῦτον ἐμφαντικῶς ἀποκαλεῖ θεοβάδιστον· Τὰ ὄρη χαμηλοῦνται προεκτεινόμενα πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Θαβωρείου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου εἰς τὴν πεδιάδα Ἐσδρελὼν δὲν ἔχει πλέον ἢ 139 μέτρων ὕψος. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ὑψοῦνται πάλιν, καὶ λαμβάνουσι κυρίως τὸ ὄνομα τοῦ Λιβάνου μετὰ τὴν κοιλάδα τὴν καλουμένην Νάχρ-Κασμιέχ. Ὁ Λίβανος εἶναι ὄρος στενόν· τὸ σύνηθες αὐτοῦ ὕψος εἶναι περίπου 2,600 μέτρων, ἡ δὲ ὑψηλοτέρα αὐτοῦ κορυφὴ ὑψοῦται κατὰ 2,857 μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Αἱ κορυφαὶ τοῦ Λιβάνου παριστῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀροπέδια καὶ στρογγύλας κατωφερείας. Ἐπὶ τοῦ Λιβάνου πλησίον τῆς φάραγγος, τῆς ἀγούσης ἀπὸ Δαμασκοῦ εἰς Τρίπολιν, εὑρίσκεται εἰς ὕψος 1,900 μέτρων, τὸ περίφημον δάσος τὸ συγκείμενον ἐκ τετρακοσίων περίπου κέδρων. Ὁ περιηγητὴς Ῥούσεγκερ ἀξιοῖ, ὅτι τινὰ τῶν δένδρων τούτων ἔχουσιν ἀρχαιότητα 6,000 ἐτῶν, καὶ παρετήρησεν ἓν ἐξ αὐτῶν ἔχον τεσσαράκοντα πέντε ποδῶν περίμετρον καὶ πεντήκοντα ποδῶν ὕψος. Τὸ κατ' ἐμὲ θεωρῶ ὡς ἀρκούντως ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ κέδροι αὗται εἰσὶν αὗται ἐκεῖναι ἃς ἀναφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Καὶ αὗται μὲν μένουσιν ἐκεῖ ἀπὸ τοσούτων αἰώνων ἀναλλοίωτοι, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὁπόσας ἔκτοτε ὑπέστη μεταβολὰς καὶ καταστροφάς! Πέραν τῆς κοιλάδος Οὐάδι-ἐλ-Χόσν τὰ ὄρη λαμβάνουσι τὸ ὄνομα Δζεβὲλ (ὄρος ἀραβιστὶ) ἐλ-Μοσσαϊριὲ, καὶ ἐκτείνονται μέχρι τῆς χαράδρας, ἐν ᾗ ῥέει ὁ Ὀρόντης ποταμός. Πρὸς βορρᾶν τῆς χαράδρας ταύτης τὰ ὄρη ἀκολουθοῦσι προεκτεινόμενα ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ, καὶ τέλος εἰς τὸν βυθὸν τοῦ κόλπου τῆς Ἀλεξανδρέττης συνδέονται μετὰ τοῦ Ταύρου. Ὁ καλούμενος Ἀντιλίβανος δύναται νὰ θεωρηθῇ οὐ μόνον ὡς

(1) Οἱ Ἄραβες ὀνομάζουσι σήμερον τὴν ἔρημον ταύτην Κοράκι.

συμπλήρωμα τῆς Συροπετραϊκῆς ταύτης ἀλύσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς προεκβολὴ τῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων τῆς δυτικῆς Ἀραβίας. Ἐκτείνεται δὲ παραλλήλως πρὸς τὸν Λίβανον καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπολήγει ὀλίγον τι πρὸ αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν. Εἰ δὲ καὶ ὑψοῦται ἐπὶ πεδιάδος ὑψηλοτέρας τῆς ἐφ' ἧς κεῖται ὁ Λίβανος, εἶναι ὅμως ἐν γένει χαμηλότερος τούτου. Ἀλλὰ καίτοι χαμηλότερος ἐν γένει τοῦ Λιβάνου, ἡ ὑψηλοτερα κορυφὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑψίστη τῶν Συριακῶν ὀρέων. Ἡ κορυφὴ αὕτη καλουμένη Δζέβελ-ἐλ-Σέχ, ἔχει ὕψος 4,500 μέτρων, ἐνῷ, ὡς εἴπομεν, ἡ ὑψηλοτέρα τοῦ Λιβάνου κορυφὴ ὑψοῦται μόνον ὡς 2,857 μέτρα, καὶ ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τῶν ὀρέων ἐν τῇ Σιναϊκῇ χερσονήσῳ ὑψοῦται εἰς 3,000 μέτρα. Ἡ μεγαλοπρεπὴς αὕτη τοῦ Ἀντιλιβάνου κορυφὴ φαίνεται ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Συρίας, καὶ χρησιμεύει ὡς ὁδηγὸς εἰς τὰ *καραβάνια*. Ὁ Ἀντιλίβανος ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Δζέβελ-ἐλ-Βουάστ ἢ Δζέβελ-ἐλ-Σχάρκ. Ἡ τελευταία αὕτη ἐπωνυμία σημαίνει *ὄρος τῆς Ἀνατολῆς*. Μεταξὺ τοῦ Δζέβελ-ἐλ-Σὲχ καὶ τοῦ Λιβάνου κεῖται κοιλὰς εὐφορωτάτη, παρὰ μὲν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Κοίλη Συρία, παρὰ δὲ τῶν ἐγχωρίων σήμερον καλουμένη *Βεκάα*. Εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀντιλιβάνου, ὁ ἐκπεπληγμένος περιηγητὴς θαυμάζει τὰ κολοσσιαῖα ἐρείπια τῆς Μπααλπὲκ, ἤτοι τῆς ἀρχαίας Ἡλιουπόλεως. Πέραν τοῦ Ἀντιλιβάνου ἐκτείνεται τὸ μέγα συριακὸν λεκανοπέδιον μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ὁ Ναπολέων εἶπεν ὅτι ἡ Συρία εἶναι συνέχεια τῆς μεγάλης ἀραβικῆς χερσονήσου, προεκτεινομένης ἐπὶ τῆς μεσογείου. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Συρίας εἶναι ὀρθὸς καὶ σύμφωνος πρὸς τὰς τελευταίας γεωγραφικὰς παρατηρήσεις. Ἡ τοπογραφικὴ αὕτη τῆς Συρίας θέσις εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς ἐγχωρίους, οἵτινες ἀποκαλοῦσι συνήθως τὴν Συρίαν Ἀραβίαν, ὡς ἀποτελοῦσαν φυσικῶς μέρος τῆς χερσονήσου ταύτης.

Τὸ σύστημα τῶν ὀρέων τούτων διαιρεῖ τὴν Συρίαν εἰς τρεῖς πάντη διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων χώρας ἢ ζώνας· ἤγουν Α', εἰς τὴν δυτικὴν ζώνην, κειμένην μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ὀρέων καὶ σχηματιζομένην ὑπὸ πεδιάδων χθαμαλῶν, θερμῶν, μιασματικῶν καὶ εὐφόρων· εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι εἰς τὴν ζώνην ταύτην ἀνεπτύχθησαν αἱ περίφημοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ναυτικαὶ πόλεις τῆς Συρίας. Β', εἰς τὴν μέσην ἢ κεντρῴαν ζώνην, ἧς τὸ ἔδαφος εἶναι ὑψηλότερον, ὁ ἀὴρ ὑγιεὶς καὶ ἡ γῆ εὔφορος· καὶ Γ', εἰς τὴν ἀνατολικὴν, ἥτις εἶναι ἔρημος ἄχανὴς, ξηρὰ καὶ ἀμμώδης, μεταξὺ τῆς ὁποίας ἀπαντῶνται τινὲς ὀάσεις, ἐν αἷς καὶ ἡ τῆς Παλμυρηνῆς, ἔνθα σώζονται εἰσέτι τὰ ἐρείπια τῆς Παλμύρας, τῆς ἄλλοτε τοσοῦτον λαμπρᾶς ἐκείνης βασιλίδος τῆς ἐρήμου, ἐντὸς τῶν ἐξαισίων λειψάνων τῆς ὁποίας στρατοπεδεύουσι σήμερον οἱ νομάδες καὶ ἀτίθασσοι τῶν ἐρήμων κάτοικοι, οἱ Ἄραβες Βεδουῖνοι.

Οἱ διαῤῥέοντες τὴν Συρίαν ποταμοὶ εἰσὶ ὁ Εὐφράτης, ὅστις περιβρέχει ἓν μέρος τῶν βορειοανατολικῶν τῆς χώρας ταύτης ὁρίων, ὁ Ὀρόντης, ὁ Ἰορδάνης ὁ καὶ ἐλ-Γκὸρ παρὰ τῶν ἐγχωρίων καλούμενος, ὁ Βαραδίας, ὅστις διαῤῥέει τὴν κοιλάδα τῆς Δαμασκοῦ καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην Μπάρ-ἐλ-Μάρτζη, καὶ μικρά τινα ἄλλα ποτάμια περιβρέχοντα τὰς γονίμους τοῦ Λιβάνου κοιλάδας καὶ ἐκβάλλοντα εἰς τὴν μεσόγειον. Ἐν τῶν ἀξιολογωτέρων γεωγραφικῶν φαινομένων τῆς Συρίας εἰσὶν αἱ δύο τοσοῦτον ἐπίσημοι ἐκεῖναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ λίμναι, ἡ Τιβεριὰς ἡ καὶ λίμνη Γενισαρὲτ ἢ θάλασσα τῆς Γαλιλαίας καλουμένη, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, καὶ ἡ Νεκρὰ θάλασσα ἢ Ἀσφαλτῖτις ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἡ Βάχρ-Λοὺτ ἤγουν λίμνη τοῦ Λὼτ παρὰ τῶν ἐγχωρίων ὀνομαζομένη. Αἱ δύο αὗται λίμναι καὶ ἰδίως ἡ τελευταία εἰσὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαι οὐ μόνον διὰ τὰς μεγάλας καὶ θείας ἱστορικὰς ἀναμνήσεις τὰς ὁποίας ἀναμιμνήσκουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν φυσιολογικὴν ἔποψιν θεωρούμεναι ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Ἐν γένει δὲ ἡ Συρία ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα ὅλους τοὺς κλάδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον τὸ πλούσιον εἰς φυσιολογικὰς ἐρεύνας ἔδαφος αὐτῆς παρέχει ἀνεξάντλητον ὕλην μελέτης.

Τὸ κλίμα τῆς Συρίας εἶναι θερμὸν μὲν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ παράλια, ψυχρὸν δὲ εἰς τὰ ὄρη. Ὅτε ἤμην εἰς τὴν Βηρυτὸν κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1858 ὑπέφερον ὑπὸ ὑπερβολικοῦ καύσωνος, ἐνῷ ἔβλεπον τὰς κορυφὰς τοῦ Λιβάνου χιονοσκεπάστους. Ἀπερχόμενος δὲ εἰς Δαμασκὸν διενυκτέρευσα τὴν πρώτην νύκτα, νύκτα τρικυμιώδη, ἐπὶ τοῦ Λιβάνου, ἀπέχων περίπου κατὰ τὸ ἓν πέμπτον ἀπὸ τῶν κορυφῶν, καὶ οὐδέποτε ἠσθάνθην ψῦχος τοιοῦτον ὁποῖον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Ὡς εἰκὸς, ἡ θερμοκρασία δὲν εἶναι ἀπανταχοῦ ἡ αὐτὴ ἐπὶ τῶν ὀρέων τούτων, ἀλλὰ διάφορος εἰς τὰ διάφορα αὐτῶν ὕψη. Ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων προκύπτει ἡ ἀφθονία καὶ ἰδίως ἡ ποικιλία τῶν φυτικῶν προϊόντων τῆς Συρίας, ὧν ἕνεκα ἡ χώρα αὕτη ἤθελεν ὑπάρχει ἐκ τῶν πλουσιωτάτων τοῦ κόσμου, ἐὰν ἐκαλλιεργεῖτο καλήτερον, καὶ πρὸ πάντων ἐὰν ἄλλως πως ἐκυβερνᾶτο. Εἰς τὴν Συρίαν παρατηρεῖ τις τὰς μεγαλητέρας ἀντιθέσεις. Ἤγουν καύσωνα ὑπερβολικὸν καὶ ψῦχος δριμύτατον, ἄκραν ξηρασίαν καὶ εὐφορίαν ἐξαισίαν. Οὐ μόνον αἱ πέραν τοῦ Ἀντιλιβάνου καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ἔρημοι εἰσὶ πάντη ἄγονοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη καί τινες κοιλάδες τῆς Ἰουδαίας παριστῶσιν ὡς ἐπὶ πολὺ θέαμα τελείας σχεδὸν ξηρασίας. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἡ Γαλιλαία καὶ αἱ κοιλάδες τοῦ Λιβάνου καὶ τοῦ Ἀντιλιβάνου ἔχουσι γονιμότητα ἐξαισίαν.

Παραιτοῦμαι ἐντελῶς τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα ὁπωσοῦν λεπτομερῆ γεωγραφικὴν περιγραφὴν τῆς Συρίας. Τοιαύτη ἐπιχείρησις ἀπαιτεῖ γνώσεις εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὧν στεροῦμαι. Ἡ χωρογραφία τῆς Συρίας περιέχει πολλὰ σπουδαῖα ἐπιστημονικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐλύθησαν μέχρι τοῦδε. Ἡ ἀρχαία δὲ πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Συρίας ἀρκεῖ αὕτη μόνη ὅπως ἐπιστήσῃ τὴν συντονωτέραν προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ βουλομένου νὰ ἐγκύψῃ εἰς αὐτὴν σπουδαίως. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις τοῦτο καλῶς ἀρκεῖ ν' ἀναλογισθῇ πόσας πολιτικὰς περιπετείας ἔπαθεν ἡ Συρία τὸ πάλαι, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων (μνημονευομένη ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ) μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων καταλύσεως τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας τῷ 636. Ἰδίως δὲ πρὸς τὸν Ἕλληνα ὑπάρχει λίαν ἀξιοσπούδαστος ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἱστορία τῆς χώρας ταύτης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς αὐτόθι ἐμφανίσεως τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ ἑλληνισμὸς κατέλιπεν ἐν Συρίᾳ ἴχνη μεγάλα. Ἡ δυναστεία τῶν Σελευκιδῶν διατηρηθεῖσα αὐτόθι διακόσια τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἔτη, ἀπὸ τοῦ τριακοσιοστοῦ δωδεκάτου μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἑβδόμου ἔτους πρὸ Χριστοῦ, ἐθεμελίωσεν ἐκεῖ ὁλόκληρον κόσμον Ἑλληνικὸν, τοῦ ὁποίου σήμερον σώζονται πολλαχοῦ τῆς Συρίας μόνα τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια. Πολὺ ὅμως δυσχερέστεραι ἀποβαίνουσιν αἱ γεωγραφικαὶ διαιρέσεις τῆς Συρίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως. Οἱ Ἄραβες ἔδωκαν εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὰς κοιλάδας, τὰ ὄρη, τὰς λίμνας καὶ τοὺς ποταμοὺς τῆς Συρίας ὀνόματα ἀραβικά. Τὰ ὀνόματα ταῦτα συγχεόμενα μετὰ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων καθιστῶσι τὴν σημερινὴν ὀνοματολογίαν τῆς Συρίας ἀληθῆ κυκεῶνα πρὸς τὸν μελετῶντα τὴν χώραν περιηγητήν.

Ἡ σύγχυσις αὕτη τῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων εἶναι ἡ ἐλαχίστη τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας ὁ περιηγητὴς ἀπαντᾷ ἐν Συρίᾳ. Ἀλλ' οὐδεμία δυσχέρεια δύναται ν' ἀποθαῤῥύνῃ αὐτὸν, διότι τὰ ἀντικείμενα ὑφ' ὧν περιστοιχίζεται πληροῦσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Πρὸ πάντων ἡ Συρία εἶναι τὸ μεγαλοπρεπὲς θέατρον, ἐφ' οὗ παρεστάθησαν τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ συγκινητικὰ, τὰ θεῖα τῆς θρησκείας ἐπεισόδια ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἡ Σιναϊκὴ χερσόνησος, ἡ Ἰουδαία, ἡ Σαμάρεια, ἡ Γαλιλαία, ἡ πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρα, ὁ Λίβανος, καὶ τόσοι ἄλλοι τόποι τῆς χώρας ἐκείνης εἰσὶ, τόσαι σκηναὶ ἐφ' ὧν παρέστη τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο δρᾶμα, καὶ τίποτε εἰς τὸν κόσμον δὲν δύναται ν' ἀντισταθμίσῃ τὰς ἐντυπώσεις τῶν θείων ἐκείνων ἀναμνήσεων.

Ἡ αὐτὴ ποικιλία παρουσιάζεται καὶ ὡς πρὸς τὰς φυλὰς τὰς ἐν Συρίᾳ οἰκούσας. Δύσκολον εἶναι καὶ ἐνίοτε ἀδύνατον νὰ προσδιορίσῃ τις ἀκριβῶς τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν φυλῶν ἐκείνων. Σήμερον αἱ ἐν Συρίᾳ οἰκοῦσαι ποικίλαι αὗται φυλαὶ ἔχουσι τοὐλάχιστον ἓν κοινὸν χαρακτηριστικὸν, ἤτοι ὁμιλοῦσι τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν (1). Ἡ ἀραβικὴ κατάκτησις ἔσχε τοῦτον τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα, ὅτι ἐπέβαλε τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν κατακτηθέντων ἐθνῶν, ἤγαγεν εἰς ὅλην τὴν Συρίαν, εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ εἰς ὅλην τὴν βορείαν Ἀφρικήν. Ἐν Συρίᾳ τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἐπιβολῆς τῆς γλώσσης εἶναι λίαν ἀξιοπαρατήρητον, καθόσον αἱ διάφοροι φυλαὶ διαφέρουσι πολὺ ἀπ' ἀλλήλων κατά τε τὸν φυλετικὸν τύπον, τὸ θρήσκευμα, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὸν χαρακτῆρα, κτλ.

Οὐδαμοῦ τῆς οἰκουμένης ἴσως ἀπαντᾷ τις τοιαύτην ποικιλίαν φυλῶν οἵαν ἐν Συρίᾳ. Ἡ χώρα αὕτη, ἥτις εἶναι τόσον περίεργος καὶ ἀξιοσπούδαστος ὑπὸ τὴν γεωγραφικὴν, χωρογραφικὴν καὶ φυσιολογικὴν ἔποψιν, πρόκειται ἀντικείμενον σπουδαιοτάτης μελέτης εἰς τοὺς ἐθνολόγους. Ὁ πληθυσμὸς ὁ περιλαμβανόμενος ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός. Γνωστὸν εἶναι μόνον ὅτι δὲν ὑπερβαίνει τὰ τρία ἑκατομμύρια. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος σύγκειται ἐκ διαφόρων φυλῶν· περὶ τῆς καταγωγῆς δὲ τῶν πλείστων ἐκ τῶν φυλῶν τούτων ἡ ἐθνολογία ὑπάρχει εἰσέτι εἰς τελείαν ἀπορίαν. Εἰς τὴν ποικιλίαν ταύτην τῶν φυλῶν προσθετέον καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν Συρίᾳ ἀπαντῶνται αἱ πλεῖσται τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ αἱρέσεων. Καὶ αὐτὴ ἡ εἰδωλολατρεία ἔχει ἀκόμη τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς ἐπὶ τῆς παραδόξου ταύτης γῆς. Ἡ ἀξιοσημείωτος αὕτη ποικιλία τῶν φυλῶν καὶ τῶν δοξασιῶν ἐν Συρίᾳ, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰς ἱστορικὰς περιπετείας τῆς χώρας ταύτης, τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας ἐπάτησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ μεγάλοι κατακτηταὶ ἀπὸ τοῦ Σεσώστριος μέχρι τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ Συρία ἔλαβε μέρος εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ, πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα, ὅσα ἔσχον ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς τύχης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ὁπωσοῦν λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν ποικίλων φυλῶν ὅσαι οἰκοῦσιν ἐν Συρίᾳ, εἶναι ἔργον εἰδικῆς πραγματείας.

Ἐκ τῶν φυλετικῶν τούτων διαιρέσεων ἡ πρώτη ἥτις παρουσιάζεται ἐν Συρίᾳ εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ περιηγητοῦ εἶναι ἡ ἀραβική. Οἱ Ἄραβες, οἵτινες καὶ ἐπέβαλλον τὴν γλῶσσάν των εἰς ὅλας τὰς ἄλλας φυλὰς, εἰσὶν οἱ πολυαριθμότεροι εἰς τὰς πεδιάδας, εἰς τὰς κοιλάδας καὶ εἴς τινας μεγαλοπόλεις, ἀλλ' ἐλασσοῦνται εἰς τὰ ὄρη. Οἱ κυρίως Τοῦρκοι, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται ἐν Συρίᾳ ὡς κατακτηταὶ ἐπὶ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἰσὶν ὀλιγάριθμοι. Οἱ Τουρκομάνοι καὶ οἱ Κοῦρδοι, ἦλθον ἀπὸ τῶν λεκανοπεδίων τῆς ἄνω Ἀσίας. Οἱ Ἑβραῖοι εἰσὶ τριάκοντα χιλιάδες περίπου τὸν ἀριθμόν. Οἱ Ἑβραῖοι οὗτοι τῆς Συρίας οὐ μόνον διαιροῦνται εἰς τὰς γνωστὰς ἐν Εὐρώπῃ αἱρέσεις, ἀλλὰ παριστῶσι καὶ ζῶντα τινὰ λείψανα τῆς πρὸ Χριστοῦ ἱστορίας τῆς φυλῆς αὐτῶν. Οὕτω λόγου χάριν σώζεται εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ναπλοῦζ (Νεαπόλεως) μικρά τις φυλὴ, ἀνάγουσα τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Σαμάρειαν, καὶ ἀξιοῦσα ὅτι εἶναι τὸ τελευταῖον λείψανον τοῦ ἀρχαίου βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ. Οἱ Σαμαρεῖται οὗτοι βεβαιοῦσιν, ὅτι κατέχουσι Πεντά-

(1) Θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, ὅτι παρουσιάζεται ἐν Συρίᾳ ἐξαίρεσίς τις τοῦ κανόνος τούτου, καὶ ὅτι σώζονται ἴχνη ἀρχαίας συριακῆς γλώσσης. Πλὴν τὰ ἴχνη ταῦτα εἰσὶ τόσον μικρὰ, ὥστε δὲν ἀλλάσσουσι τὸν κανόνα.

τευχον γραφεῖσαν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Μωϋσέως, ὅπερ ὑπάρχει λίαν ἀπίθανον. Τῷ 1840 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέβαινεν εἰς 153 ψυχάς. Οἱ Μαρωνῖται, οἱ Δροῦσοι, οἱ Μετουάλαι, οἱ Ἀνσαρίαι ἢ Νοσαΐριοι, οἱ Ὑεζίδαι, καὶ δέκα περίπου ἄλλαι φυλαί, ὅλως διάφοροι ἀπ' ἀλλήλων, εἰσὶν ἀγνώστου ἢ ἀμφισβητουμένης καταγωγῆς. Ἐκ τούτων οἱ Μαρωνῖται μόνοι εἰσὶ χριστιανοί. Οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανοὶ τῶν διαφόρων δογμάτων παρουσιάζουσιν ἐπίσης ἀπορίας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς αὐτῶν. Οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοί, οἵτινες καθ' ἅπασαν τὴν Συρίαν συμποσοῦνται περίπου εἰς 250,000 ψυχῶν, κατάγονται οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν τῆς Συρίας κατοίκων, ἢ εἰσὶ μέτοικοι ἐκ διαφόρων τῆς Ἀνατολῆς μερῶν (1). Οἱ χριστιανοὶ οὗτοι φαίνονται ἔχοντες ἰδιαιτέραν πρὸς τοὺς Ἕλληνας κλίσιν, διατηρουμένην ἐπιμελῶς μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ὑπὸ τῶν δύο Πατριαρχικῶν Θρόνων Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Ἐκ τῶν καθολικῶν, ὀλίγοι τινὲς ἀνάγουσι τὴν γενεαλογίαν αὐτῶν εἰς τοὺς σταυροφόρους. Ἅπαντες δὲ οἱ χριστιανοὶ τῆς Συρίας συμποσοῦνται εἰς 600 ἕως 800,000 ψυχῶν. Ἀσιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι καὶ ὅλαι αἱ αἱρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ ἀντιπροσωπεύονται σήμερον ἐν Συρίᾳ.

Ὁ ἰσλαμισμὸς εἶναι ἡ ἐπικρατεστέρα ἐν Συρίᾳ θρησκεία. Ἀλλ' οἱ μωαμεθανοὶ τῆς χώρας ταύτης οὐδόλως παρίστανται ἡνωμένοι, εἰμὴ ὁσάκις πρόκειται νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν. Οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Συρίας διαιροῦνται εἰς δύο κυρίως κατηγορίας, πάντη ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένας, εἰς τοὺς μονίμους κατοίκους τῶν πόλεων καὶ τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν, καὶ εἰς τοὺς νομάδας κατοίκους τῶν ἐρήμων. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὑπερέχουσι πολὺ τῶν λοιπῶν μωαμεθανῶν τῆς Συρίας κατὰ τὴν ἀνδρίαν. Οὗτοι εἰσὶ καθαροὶ θεῖσταί, καὶ θεωροῦσιν ὡς ἀσεβεῖς τοὺς ἐξωτερικοὺς θρησκευτικοὺς τύπους, οὓς εἰσήγαγον οἱ οὐλεμάδες εἰς τὰς πόλεις. Τρεῖς φυλαί, οἱ Κοῦρδοι, οἱ Τουρκομάνοι καὶ οἱ Ἄραβες βεδουῖνοι ἀποτελοῦσι τοὺς νομάδας τούτους. Ἐκ τούτων οἱ Ἄραβες βεδουῖνοι εἰσὶν οἱ μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι διὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Οὗτοι διατηροῦσι καθαρὸν τὸν ἠθικὸν καὶ φυσικὸν τύπον τῶν ἀρχαίων Ἀράβων. Οἱ βεδουῖνοι, (περὶ ὧν ἐπικρατοῦσι παρ' ἡμῖν ἐπιπόλαιοι καὶ ἐσφαλμέναι ἰδέαι), εἰσὶ σήμερον οἱ εὐγενέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς μεγάλης ἐκείνης σημιτικῆς φυλῆς, ἧς τὸ κυριώτερον ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα. Ἀξιοθαύμαστον τῷ ὄντι εἶναι, πόσον οἱ νομάδες οὗτοι Ἄραβες διετήρησαν ζωηρὸν τὸ ἐνθουσιῶδες τοῦτο θρησκευτικὸν αἴσθημα. Δὲν εἰξεύρω ποῖον εἶδος μυστηριώδους μετὰ τοῦ θείου συγκοινωνίας ἀνακαλύπτεται εἰς τὰ σοβαρὰ μέτωπα καὶ εἰς τὰς ἐκφράσεις τῶν νομάδων ἐκείνων. Ὅτε εἶδον αὐτοὺς κατὰ πρώτην φορὰν εἰς Παλαιστίνην, προσεελήφθην ἀμέσως ὑπὸ τοῦ φαινομένου τούτου, τὸ ὁποῖον καὶ ἐσημείωσα· ἀλλ' ἠγνόουν τότε, ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἴδιος χαρακτὴρ τῆς ἐξόχως θρησκευτικῆς σημιτικῆς φυλῆς. Ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις Ἄραβα γονυπετῆ προσευχόμενον ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτε ὁ δύων ἥλιος χρυσίζει τὰς ἀχανεῖς ἐκείνας ἐκτάσεις, χωρὶς νὰ ἠλεκτρισθῇ ὑπὸ ἀνεκφράστου ἐνθουσιασμοῦ, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ αἴσθημά τι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Τοσοῦτον ἰσχυρὸν ὑπάρχει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐν τῇ ψυχῇ τῶν νομάδων τούτων, ὥστε καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ ὑλικῇ καὶ καταστρεπτικῇ θρησκείᾳ τοῦ Μωάμεθ, φαίνονται ἔχοντες ὡς ἐκ μυστηριώδους τινὸς χάριτος βαθεῖαν τὴν συναίσθησιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Οἱ νομάδες οὗτοι, καί τοι πολλὰς ἔχοντες ἐλλείψεις, οὐχ ἧττον παριστῶσιν ἐνίοτε θέαμα ἐξυψοῦν τὴν φαντασίαν. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας οἱ μωαμεθανοὶ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων οὐδὲν τοιοῦτον παριστῶσιν. Ἰδίως οἱ χωρικοί, οὓς ἐν Συρίᾳ ἀποκαλοῦσιν ὡς ἐν Αἰγύπτῳ *Φελάχους*, εὑρίσκονται εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν. Ἡ ἀθλιότης καὶ ἡ ἀποκτήνωσις τῶν δυστυχῶν τούτων ἀνθρώπων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀπηυδημένη τοῦ ἀνθρώπου συνείδησις δὲν δύναται κἂν νὰ παρηγορηθῇ διὰ τῆς ἐλπίδος βελτιώσεώς τινος, ἔστω καὶ εἰς ἀπώτατον μέλλον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ χριστιανοὶ χωρικοὶ τῶν πεδιάδων δὲν παριστῶσι θέαμα μᾶλλον παρήγορον.

Οἱ νομάδες μωαμεθανοὶ περιφρονοῦσι τοὺς μὴ ἀσπαζομένους τὸν βίον τοῦτον ὁμοθρήσκων των, οἵτινες ὡσαύτως μισοῦσιν ἐκείνους. Αὕτη δὲ δὲν εἶναι ἡ μόνη μεταξὺ μωαμεθανῶν διαίρεσις. Ἐν τοῖς Σύροις μωαμεθανοῖς ὑπάρχουσι καὶ οἱ Μετουάλαι, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀλῆ, καὶ τοὺς ὁποίους ὡς τοιούτους οἱ λοιποὶ μωαμεθανοὶ ἀποστρέφονται ὡς αἱρετικούς. Ἡ δυστυχὴς αὕτη φυλὴ κατεστράφη κατὰ τὸ ἥμισυ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου, ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ Δζεζάρ-Πασᾶ, καὶ ἤδη συμποσοῦται εἰς μόνας 40 ἢ 50,000 ψυχῶν. Οἰκοῦσι δ' οἱ Μετουάλαι εἰς τὴν μεταξὺ Διβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου κειμένην Κοίλην Συρίαν.

Ἀλλ' ἓν τῶν θαυμασιωτέρων φαινομένων, τὰ ὁποῖα παριστᾷ ἡ Συρία, εἶναι ἡ ὕπαρξις ἐν αὐτῇ οὐκ ὀλίγων φυλῶν εἰδωλολατρικῶν. Ἡ πολυπληθεστέρα καὶ σημαντικωτέρα τῶν φυλῶν τούτων, εἶναι ἡ τῶν Δρούσων· ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν ὁμιλήσει παρακατιόντες ὁπωσοῦν ἐκτενέστερον. Ἐκ τῶν λοιπῶν εἰδωλολατρῶν ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τῶν γνωστοτέρων. Οἱ Νοσαΐριοι ἢ Ἀνσαρίαι, οἰκοῦσι πρὸς βορρᾶν τῶν Μαρωνιτικῶν ὀρέων πέραν τῆς Τριπόλεως. Αἱ θρησκευτικαὶ δοξασίαι τούτων εἰσὶν ὀλίγον γνωσταί. Ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἄγνοια ἐπικρατεῖ περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Ἰσμαηλιτῶν, τοὺς ὁποίους κατηγοροῦσιν ὅτι παραδίδονται κατὰ τὰς τελετὰς τῶν μυστηρίων των εἰς αἰσχρότητας. Τὰ αὐτὰ λέγονται καὶ περὶ τῶν Κυεδαμεσέων, οἵτινες λατρεύουσι μέλανας τινὰς ὄρεις τοῦ τόπου των καὶ περὶ τῶν Κελβιέχων, λατρευόντων κύνας. Ἐν γένει περὶ ὅλων τῶν ἐν Συρίᾳ οἰκούντων εἰδωλολατρικῶν φύλων βεβαιοῦται ὅτι παραδίδονται εἰς ὄργια κατὰ τὰς τελετὰς τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν μυστηρίων. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κεκμηκὼς ὑπὸ τῆς θέας τόσων καὶ τόσων ἀτόπων δοξασιῶν, ὅσαι περιοδικῶς κατεσπάραξαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἐξηυτέλισαν καὶ ἐστρέβλωσαν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἀτενίζει μετὰ μελαγχολίας ἐπὶ τῶν ἐλεεινοτήτων τούτων, αἵτινες σώζονται ὅπως μαρτυρῶσιν ἕως ποῦ δύναται νὰ πέσῃ καὶ νὰ ἐξευτελισθῇ ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἰς τὰς ἠθικὰς πτώσεις του καθίσταται ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ κατώτερος τοῦ κτήνους. Ἵνα δὲ μὴ ἐκλάβῃ τις τὰς μελαγχολικὰς ταύτας ἐκφράσεις μου ὡς ἀποτέλεσμα μισανθρωπίας, ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσω ἐνταῦθα, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐν ἀγρίοις ὀργίοις τελούντων τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν μυστήρια εἰδωλωλατρῶν τούτων, ὑπάρχουσιν οἱ Ὑεζίδαι, οἵτινες λατρεύουσι τὸν διάβολον ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει μερίς τις δολοφόνων καλουμένων *Κατηλής*, καὶ ὁμοιαζόντων τοὺς Θύγους τῶν Ἰνδῶν. Ἤθελεν ἀπατηθῇ πολὺ ὅστις φαντασθῇ, ὅτι οἱ δυστυχεῖς οὗτοι εἰδωλολάτραι εἰσὶν ὄντα ἀποτροπαίου κακίας. Ἐξ ἐναντίας, δὲν εἶναι κακοὶ ἐκ φύσεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς θύματα ἀπάτης. Ἐφιλοξενήθην ἐπὶ τοῦ Ἀντιλιβάνου καὶ εἰς Δζέβελ-Χαουρὰν ὑπὸ Μετουαλῶν καὶ Δρούσων· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἠσθάνθην μᾶλλον οἶκτον καὶ βαθεῖαν συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν τούτων, ἢ ἀποστροφήν.

Ἐξ ὅλων τούτων τῶν ἐν Συρίᾳ οἰκουσῶν φυλῶν αἱ μᾶλλον ἀξιοσπούδαστοι πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις εἰσὶ δύο, οἱ Δροῦσοι καὶ οἱ Μαρωνῖται. Αἱ δύο αὗται φυλαὶ ἐπέσυρον ἐσχάτως ἐφ' ἑαυτῶν ὅλην τὴν προσοχὴν τῶν Εὐρωπαίων.

II.

Οἱ Μαρωνῖται εἶναι μικρά τις χριστιανικὴ κοινότης, ἥτις ἔχει ἴδιον θρήσκευμα καὶ ἰδίαν ἐθνότητα, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἰδίαν προσωπικότητα. Ἡ μικρὰ αὕτη κοινότης εἶναι λίαν ἀξιοσπούδαστος, καὶ ἀξία ὅλης τῆς συμπαθείας τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τὰ σφάλματα καὶ αἱ ἀτέλειαι, τὰς ὁποίας δύναταί τις νὰ εὕρῃ εἰς τοὺς Μαρωνίτας ὡς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦσι τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τῆς μικρᾶς ταύτης χριστιανικῆς κοινότητος. Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν κατοικοῦσι τὸ μέρος τοῦ Λιβανείου ὄρους τὸ κείμενον μεταξὺ Βηρυτοῦ καὶ Τριπόλεως. Τὸ μέρος τοῦτο κατοικεῖται ὑπὸ 150,000 Μαρωνιτῶν περίπου, καὶ ὀλίγων καθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων. Πρὸς μεσημβρίαν, ἐπίσης ἐπὶ τοῦ Λιβάνου μεταξὺ Βηρυτοῦ καὶ Σαΐδας (Σιδῶνος), κατοικοῦσιν οἱ Δροῦσοι, οἵτινες συμποσοῦνται εἰς 80 ἕως 100,000. Εἰς Χαουρὰν (τὴν Αὐρανίτιδα τῶν ἀρχαίων), κατοικοῦσιν ἕτεραι 3 ἕως 4,000 Δρούσων. Εἰς τὰ ὄρη τῶν Δρούσων τοῦ Διβάνου πλησίον τῆς Βηρυτοῦ, κατοικοῦσι μεταξὺ τῶν Δρούσων καὶ ὀλίγοι Μαρωνῖται. Ἀδύνατον νὰ φανταασθῇ τις ἢ νὰ περιγράψῃ τὴν ῥωμαντικὴν καλλονὴν τῶν ὑπὸ τῶν Μαρωνιτῶν καὶ τῶν Δρούσων οἰκουμένων ὀρέων. Ἰδίως ὅμως ἐξαίσια εἶναι τὰ μεταξὺ Βηρυτοῦ καὶ Τριπόλεως τὰ ὑπὸ τῶν Μαρωνιτῶν οἰκούμενα. Ἡ σειρὰ αὕτη τῶν ὀρέων τῶν Μαρωνιτῶν, καλουμένων παρ' αὐτῶν Κεσρουὰν, Ἐλ-Φετύχ, Δζεβεῖλ, Βατροὺν καὶ Ἐλ-Κούρα, παριστᾷ θέαμα μοναδικὸν ἴσως εἰς τὸ εἶδος της. Ὁ ἐκπεπληγμένος περιηγητὴς ἀπαντᾷ εἰς πᾶν βῆμα τῆς ὁδοιπορίας του μίαν σκηνὴν μαγικὴν, μίαν σκηνὴν τὴν ὁποίαν ὁ κάλαμος δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ἐκφράσεις καὶ χρώματα ὅπως περιγράψῃ ὁπωσοῦν ἀκριβῶς. Κοιλάδας καταφύτους, ἐνιαχοῦ βράχους ἀποτόμους καὶ ἄφθονα ὕδατα, ἀπαντᾷ τις ἀπανταχοῦ ἐπὶ τῶν ὀρέων τούτων. Ἀπὸ ὅλα δὲ τὰ ἐξέχοντα σημεῖα φαίνεται μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ὁρίζοντος ἐκτεινομένη ἡ μεσόγειος θάλασσα. Προσθέσατε ὅτι τὰ ὄρη ταῦτα φέρουσιν ὡς σεμνὰ κοσμήματα ἐφ' ὅλων τῶν ῥωμαντικῶν κορυφῶν, μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀρχαῖα μοναστήρια.

Οἱ Μαρωνῖται ἀποτελοῦσι κυρίως μίαν θρησκευτικὴν ἐθνότητα. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Μαρωνιτισμοῦ δὲν εἶναι ἱστορικῶς γνωστή, καὶ ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Κατά τινας, οἱ Μαρωνῖται εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν *Μαρδαϊτῶν*, λαοῦ οἰκοῦντος τὸ πάλαι ἐπὶ τοῦ Λιβάνου καὶ τοῦ Ἀντιλιβάνου. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, οἱ Μαρδαῖται ἠσπάσθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος τὴν ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου καταδικασθεῖσαν αἵρεσιν τῶν μονοθελητῶν καὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον φέρουσι σήμερον, παρὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν ἐπισκόπου *Ἰωάννου τοῦ Μαρωνίτου*, μοναχοῦ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μάρωνος, κειμένου ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ὀρόντου. Αἱ ἐγχώριοι παραδόσεις δὲν ἀναφέρουσι ποσῶς τὴν ἐκ Μαρδαϊτῶν καταγωγήν. Κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας (συλλεχθείσας παρὰ τοῦ Γάλλου Βόλνεϋ, ἐπισκεφθέντος τὴν Συρίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος), τῷ 400 μετὰ Χριστὸν εἷς ἅγιος ἐρημίτης καλούμενος Μάρων, κατῴκει ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οἱ μαθηταὶ τούτου διεσπάρησαν καθ' ἅπασαν τὴν Συρίαν, ᾠκοδόμησαν πολλὰ μοναστήρια, ἐξ ὧν τὸ κυριώτατον ἔκειτο ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ὀρόντου. Πάντες δὲ οἱ Σύροι χριστιανοί, οἱ μὴ προσβεύοντες τὸν μονοθελητισμόν, συνεκεντρώθησαν περὶ τὰ μοναστήρια ταῦτα, καὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου ἐρημίτου, ἐπονομασθέντες Μαρωνῖται (1). Παρα-

(1) Ἐκ τούτων 50,000 περίπου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ 200,000 εἰς τὸν τῆς Ἀντιοχείας.

(1) Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἀνεφάνη ἐν τῇ ἀνατολῇ ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καίτοι ἔχων ἐν αὐτῷ δύο φύσεις, τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἐνήργησεν ὅμως ὑπὸ μιᾶς μόνης θελήσεως κινούμενος, ἐξ οὗ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης ὠνομάσθησαν μονοθελῆται. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπεστηρίχθη ὑπό τινων αὐτοκρατόρων, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Φιλίππου Βάρδα, τοῦ τελευταίου τῶν μονοθελητῶν προστά-

τηρητέον ὅτι ἡ ἐγχώριος αὕτη παράδοσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ἄνω ἐκτεθείσης γνώμης, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸν κατὰ τὸν Ιϛ' αἰῶνα ἀκμάσαντα ἔξοχον διαμαρτυρόμενον Γερμανὸν θεολόγον Λαυρέντιον Μοσχάϊμ. Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Μαρωνιτῶν, βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ χριστιανικὴ αὕτη κοινότης φαίνεται ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος παραιτήσασα τὰς πρώτας αὐτῆς δοξασίας καὶ ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Γουλιέλμον τὸν Τύρου, τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέβη τῷ 1182. Καίτοι ὅμως ἀποτελοῦντες μέρος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ Μαρωνῖται οὐδόλως ἀπέβαλον τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν θρησκευτικὰς παραδόσεις. Ὁ Μαρωνιτικὸς κλῆρος ἀναγνωρίζει μὲν τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ ἑπομένως ὅλα τὰ δόγματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὐχ ἧττον ὅμως διατηρεῖ καὶ ὅλας αὐτοῦ τὰς ἰδιαιτέρας θρησκευτικὰς παραδόσεις καὶ ἐθιμοταξίας, καὶ ἰδίως τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συριακῇ γλώσσῃ λειτουργίαν. Ἡ ὑπὸ τῶν Μαρωνιτῶν ἐν τῇ λειτουργίᾳ περίσωσις τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης γλώσσης, εἶναι ἓν τῶν ἀξιολογωτέρων προσόντων τῆς Μαρωνιτικῆς ἐθνότητος. Ὡς γνωστὸν, ἡ ἀρχαία συριακὴ ἀνήκει εἰς τὴν σημιτικὴν οἰκογένειαν, ἥτις ὑποδιαιρεῖται εἰς ἰδιαιτέρους κλάδους. Ἡ συριακὴ γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὸν ἀραμαϊκὸν κλάδον. Ἔχει δὲ μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, ἥτις εἶναι ἡ τελειοτάτη μορφὴ τῶν διαφόρων γλωσσῶν τῆς σημιτικῆς οἰκογενείας (1). Ὑπάρχει καὶ τυπογραφεῖον συριακὸν ἐπὶ τοῦ Λιβάνου, δυστυχῶς ὅμως ἄγονον καὶ ἄχρηστον. Ὁ Μαρωνιτικὸς κλῆρος ἐκλέγει ἕνα ἀρχηγὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδει τὸν τίτλον τοῦ *Μπατρὰκ* (Πατριάρχου) Ἀντιοχείας. Ἄξιον σημειώσεως δι' ἡμᾶς εἶναι, ὅτι ὁ κλῆρος οὗτος, καί τοι ἀνήκων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν ἡμέτερον κατά τε τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα. Οἱ Μαρωνῖται ἱερεῖς νυμφεύονται ὡς καὶ οἱ ἡμέτεροι· ἀλλ' εἶναι ὑπόχρεοι νὰ νυμφεύωνται πάντοτε παρθένους, καὶ οὐδέποτε χήρας. Ζῶσιν ἀπὸ τῆς συνδρομῆς τῶν πιστῶν, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐργασίας, καὶ ἀπολαύουσι μεγίστου σεβασμοῦ.

Οἱ Μαρωνῖται ἔλαβον μέρος εἰς τοὺς σταυροφορικοὺς πολέμους. Κατὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν, ἥτις ἤρξατο τῷ 1189 ἐπὶ τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ τρίτου, εἶχον τεσσαράκοντα χιλιάδας ἐνόπλους ἄνδρας. Κατὰ τὴν ἑβδόμην σταυροφορίαν, ἧς ἡγεῖτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἅγιος Λουδοβῖκος ὁ Θ', ὁ ἡγεμὼν τῶν Μαρωνιτῶν ἀπέστειλε τὸν υἱόν του Σίμωνα ἀρχηγὸν εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν, τῷ ζηλωτῇ τούτῳ βασιλεῖ, ἅμα ἀποβιβασθέντι εἰς Παλαιστίνην. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔγραψε τότε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Μαρωνιτῶν ἐπιστολὴν, ἥτις σώζεται μέχρι σήμερον παρὰ τῷ Μαρωνίτῃ Πατριάρχῃ, ὡς λέγουσιν. Ἡ περίστασις αὕτη εἶναι ἡ πρώτη παράδοσις, ὁ πρῶτος ἠθικὸς σύνδεσμος, ὅστις συνδέει τοὺς Μαρωνίτας μετὰ τῆς Γαλλίας. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, χρονολογουμένῃ ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ Ἄκρης (Πτολεμαΐδι), τὴν 21 Μαΐου 1250, ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἀποκαλεῖ τοὺς Μαρωνίτας μέλη τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, καὶ ἀποφασίζει ὅπως πάντες οἱ Μαρωνῖται τυγχάνωσι τῆς αὐτῆς προστασίας, ὡς οἱ Γάλλοι, καὶ ὦσι δεκτοὶ εἰς ὅλας τὰς δημοσίας θέσεις τῆς Γαλλίας. Οἱ Μαρωνῖται βεβαιοῦσιν ὅτι ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν ἐδέχθησαν χιλιάδας σταυροφόρων εἰς τὰ ὄρη των, καὶ ὅτι τὸ αἷμά των ἀνεμίγη μετὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ. Καὶ πιθανὸν μὲν τοῦτο ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνον εὐρωπαϊκὸν αἷμα, τὸ ὁποῖον, ἔχουσιν εἰς τὰς φλέβας, διότι οἱ Μαρωνῖται εἰσὶ μίγμα πολλῶν λειψάνων ἀρχαίων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐζήτησαν νὰ πνεύσωσι τὴν οὐράνιον αὔραν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ ἴσως κατὰ τὸ πλεῖστον κατάγονται ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐκάλυψαν ὅλην τὴν Συρίαν δι' ἀποικιῶν.

Ἔκτοτε ἡ Γαλλία οὐδέποτε ἔπαυσε προστατεύουσα τοὺς Μαρωνίτας. Ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ' καὶ ὁ Λουδοβῖκος ΙΕ' ἐξέδωκαν διπλωματικὰ ἔγγραφα πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις αὐτῶν, ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς τὴν προστασίαν τῶν Μαρωνιτῶν. Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι, ὅτι τὴν χριστιανικὴν ταύτην παράδοσιν εὐλαβῶς ἐτήρησεν ἡ Γαλλία καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἃς ἠρνεῖτο τὴν πατροπαράδοτον αὐτῆς πίστιν. Τοιαῦται αἱ παραδόσεις τῆς Γαλλίας ἐν Συρίᾳ· ἐνόμισα δὲ ἀναγκαῖον ν' ἀναφέρω αὐτὰς ἐνταῦθα ἐν συνόψει, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἐν Συρίᾳ χριστιανισμὸς ἀτενίζει μετ' εὐγνωμοσύνης πρὸς μόνην τὴν Γαλλίαν.

Ἡ κατάστασις τῶν Μαρωνιτῶν ἦτον ἀρκούντως ἥσυχος ἐπὶ τῶν Μαμελούκων ἡγεμόνων τῆς Αἰγύπτου, οἵτινες ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας κατεῖχον τὴν Συρίαν. Ἡ ἡσυχία αὕτη διεταράχθη προσωρινῶς ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Σελίμου Β', ὅστις ὅμως ἐπησχολημένος ὢν εἰς σπουδαιότερα, δὲν ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῶν Μαρωνιτῶν· ἀλλ' αὐτοὶ συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Δρούσων, ἐπεδόθησαν εἰς τολμηρὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατείας. Τοιοῦτό τι συνέβη περὶ

του, ἐθεωρήθησαν ὡς αἱρετικοὶ παρὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς αὐτοκρατορίας. Παράδοξον τῷ ὄντι τύχην ἔλαβεν ὁ χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ. Ἡ ἀνθρώπινος διάνοια οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ οὔτε ὑψηλοτέραν, οὔτε ἁπλουστέραν καὶ πρακτικωτέραν διδασκαλίαν τῆς τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Καὶ ὅμως ἡ διεφθαρμένη κρίσις καὶ καρδία τοῦ ἀνθρώπου εἰς πόσας ἐξώκειλε τερατώδεις παρεξηγήσεις αὐτοῦ!

(1) Ἡ συριακὴ γλῶσσα περισώζεται ὡς γλῶσσα λειτουργικὴ, ἐκτὸς τῶν Μαρωνιτῶν, καὶ παρὰ τοῖς Ἰακωβίταις καὶ τοῖς Νεστοριανοῖς. Περισώζεται ὅμως καὶ ὡς ζῶσα γλῶσσα, καθ' ἃ βεβαιοῦσιν ἀξιόπιστοι περιηγηταί, παρά τισι λαοῖς τῆς Συρίας. Οὕτω λόγου χάριν οἱ Νοσαΐριοι ἢ Ἀνσαρίαι τοῦ Λιβάνου, μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Ἀντιοχείας, καὶ οἱ κάτοικοι κωμοπόλεώς τινος καλουμένης Μάρα καὶ ὀλίγον ἀπεχούσης τῆς Δαμασκοῦ ἐπὶ τῆς εἰς Μπααλπὲκ ἀγούσης ὁδοῦ, ὁμιλοῦσιν εἰσέτι τὴν συριακὴν, δηλαδὴ παραφθοράν τινα τῆς συριακῆς γλώσσης.

τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἐμίρης τῶν Δρούσων ἦτο τότε ὁ Φάκρ-ἐδ-Δὶν, καὶ σουλτάνος ὁ Ἀμουράτης Γ'. Οὗτος ὁ Ἀμουράτης ἐπεφόρτισε τὸν πασᾶν τοῦ Καΐρου Ἰβραΐμην νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Δρούσων καὶ τῶν Μαρωνιτῶν. Ὁ Φάκρ-ἐδ-Δὶν ἔκαμεν ἀντίστασιν πεισματωδεστάτην, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβλήθη καὶ ἀπηγχονίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου τῷ 1635. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην, οἱ Μαρωνῖται καὶ οἱ Δροῦσοι, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλας ζημίας κατὰ τὰς ἐκστρατείας ταύτας, ἔμειναν φόρου ὑποτελεῖς τῆς Πύλης. Ἀλλ' ἡ ὑποταγὴ αὕτη περιωρίζετο πάντοτε εἰς φόρους, διότι οἱ γενναῖοι οὗτοι χριστιανοὶ οὐδέποτε ἠνέχθησαν εἰς τὰ ὄρη των τὴν σιδηρᾶν τῶν Τούρκων δεσποτείαν. Ὁ σταυρὸς ὑβριζόμενος εἰς τὰς πεδιάδας ὑψοῦτο πάντοτε γενναίως ἐπὶ τῶν εὐλογημένων κορυφῶν τοῦ Λιβάνου.

Μετὰ τοὺς ἐπὶ Ἀμουράτου τοῦ Γ' πολέμους, οἱ Μαρωνῖται, οἱ Δρουσοι, οἱ Μετουάλαι καὶ οἱ Νοσαΐριοι, συνεκρότησαν εἶδος ὁμοσπονδίας ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον κυβέρνησιν ἐμίρου. Καίτοι αἱ φυλαὶ αὗται διαφέρουσι κατά τε τὴν καταγωγὴν, τὸ θρήσκευμα καὶ τὰ ἤθη, ὅμως τὸ συμφέρον τῆς ὑπερασπίσεως τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἀπέναντι τῶν Τούρκων καὶ ἡ κραταιὰ χεὶρ τῶν ἀρχηγῶν των, διετήρουν αὐτὰς συνδεδεμένας. Ἡ ἐλευθέρα αὕτη χώρα ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Λαοδικείας μέχρι τῆς Πτολεμαΐδος ἀφ' ἑνὸς, καὶ ἀπὸ τῆς Βηρυτοῦ μέχρι τῆς Δαμασκοῦ ἀφ' ἑτέρου, περιλαμβάνουσα οὕτω τὰ κυριώτερα μέρη τοῦ Λιβάνου, τοῦ Ἀντιλιβάνου καὶ τῆς Κοίλης Συρίας. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος περιῆλθεν ἡ ἡγεμονία τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης εἰς τὴν μωαμεθικὴν οἰκογένειαν τῶν Σχεχάβ. Ἡ οἰκογένεια αὕτη κατάγεται ἀπὸ τῆς Μέκκας, ἔνθα τὸ ὄνομα αὐτῆς εἶναι γνωστὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν πρώτων καλιφῶν. Αὕτη ἡ οἰκογένεια ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἐν Ἀραβίᾳ χώρας Χετζάζ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν, καὶ κατῴκησε πρῶτον εἴς τι χωρίον τοῦ Χαουρὰν (Αὐρανίτιδος), εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς. Εἶναι πιθανὸν ὅτι αἱ ἄνω ῥηθεῖσαι φυλαὶ ἐξελέξαντο τὴν οἰκογένειαν ταύτην, διότι ἦτο μωαμεθικὴ, καὶ ἑπομένως δὲν ἀνῆκεν ἰδιαιτέρως εἰς οὐδεμίαν τῶν συνασπισθεισῶν φυλῶν, διότι ὡς εἴπομεν οἱ Μετουάλαι θεωροῦνται αἱρετικοὶ παρὰ τῶν ὀρθοδοξούντων μωαμεθανῶν. Ὀλίγα τινὰ ἔτη μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ ὡς ἡγεμονικῆς, ἡ οἰκογένεια αὕτη ἠσπάσθη κρυφίως τὸν χριστιανισμὸν, καί τοι δημοσίως τελοῦσα τὰ παρὰ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ νενομισμένα, καὶ ὡς μωαμεθικὴ θεωρουμένη παρὰ τῶν πασάδων τῆς Συρίας.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὁμοσπονδικῆς ἡγεμονίας διετηρήθη μέχρι τοῦ 1840. Οἱ πασάδες τῆς Τριπόλεως, τῆς Σαΐδας (Σιδῶνος) καὶ τῆς Δαμασκοῦ, ἐπετίθεντο περιοδικῶς κατὰ τῶν μελῶν τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης, τὴν ὁποίαν δυσχερῶς ὑπέφερον. Ἡ ῥᾳδιουργία ἦτον αὐτόθι ὡς ἁπανταχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας τὸ σύνηθες ὅπλον τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Εἰς τὰς ῥᾳδιουργίας ταύτας ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος αἱ μεταξὺ Δρούσων καὶ Μαρωνιτῶν, καὶ αἱ μεταξὺ διαφόρων Μαρωνιτικῶν οἰκογενειῶν περιοδικῶς ἀναφυόμεναι ἔριδες· ἀλλὰ παρήρχοντο πάντοτε ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Οἱ πασάδες ἐπεθύμουν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τοῦ Λιβάνου, διὰ νὰ ἐξασκῶσι καὶ ἐκεῖ καταχρήσεις. Τῷ 1832, ὁ Ἰβραΐμης, ὁ υἱὸς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἐγένετο κύριος τῆς Συρίας καὶ καθυπέταξεν ὅλον τὸν Λίβανον. Ἔκτοτε δὲ ἤρξατο ἡ ἐπὶ τὰ χείρω τροπὴ τῶν πραγμάτων τοῦ Λιβάνου.

Λίαν ἀξιοσπούδαστος καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις περίεργος ἦτον ὁ πολιτισμὸς, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον φθάσει τότε οἱ Μαρωνῖται, ὠφελούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀσφαλείας ἧς ἀπελάμβανον. Βάσις τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τῶν Μαρωνιτῶν εἶναι ἡ θεοκρατία. Οἱ Μαρωνῖται διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς ἱερεῖς, εἰς ἄρχοντας καὶ εἰς χωρικούς. Ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ Λιβάνου διακόσια περίπου Μαρωνιτικὰ μοναστήρια, περιέχοντα εἴκοσιν ἕως εἰκοσιπέντε χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἱερατικὴν τάξιν. Ἐπειδὴ δὲ ὅλη ἡ Μαρωνιτικὴ φυλὴ σύγκειται ἐκ 200,000 περίπου ψυχῶν, ἕπεται ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐνηλίκων ἀνδρῶν τῆς φυλῆς ταύτης εἰσὶν ἱερεῖς, ζῶντες διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας. Ὁ βίος αὐτῶν κατ' οὐδὲν διαφέρει τοῦ τῶν ἐργατικωτέρων χωρικῶν. Οἱ ἀρχιερεῖς ἔχουσιν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς μοναστηρίων. Ἀλλ' ἡ δικαιοδοσία αὕτη δὲν εἶναι πολλὰ ἐκτεταμένη, διότι ἕκαστον χωρίον ἔχει ἴδιον ἀρχιερέα. Οἱ ἄρχοντες συγκροτοῦσιν εἶδος τιμαριωτικοῦ συστήματος, ἔχοντος ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα ἀρχηγὸν, τὸν Ἐμίρην. Τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο σύστημα φαίνεται ὅτι εἰσήγαγον εἰς Λίβανον οἱ σταυροφόροι κατὰ τὴν ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα· σήμερον ὅμως παρακμάζει.

Τὸ κατ' ἐμὲ νομίζω ὅτι τὸ Μαρωνιτικὸν ἱερατεῖον εἶναι εὐεργητικὸν πρὸς τὸν λαόν. Δὲν ἀξιῶ ὅτι ἱερατεῖον τοσοῦτον ἐκτεταμένον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν γένει ὡς συμφέρον εἰς τὴν ἁγνὴν θρησκείαν, τὴν ἀπέχουσαν πάσης ἐντελοῦς κοσμικῆς ῥᾳδιουργίας. Ὡς πρὸς τοὺς Μαρωνίτας ὅμως τὸ ἱερατεῖον συντείνει πολὺ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τοῦ λαοῦ. Ἀνεπτύχθη δὲ τὸ ἱερατικὸν τοῦτο σύστημα ἕνεκεν ἰδιαιτέρων ὅλως περιστάσεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔζησε καὶ ηὐξήθη ἡ κοινότης τῶν Μαρωνιτῶν. Ναὶ μὲν δὲν εἶναι ἀλάνθαστον, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐκπληροῖ ἐντίμως τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ. Τὰ δυστυχήματα τῶν Μαρωνιτῶν δὲν προέκυψαν ἐκ τοῦ κλήρου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν διχονοιῶν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ξένων ῥᾳδιουργιῶν καὶ ἐπιδρομῶν. Πάντες οἱ περιηγηταὶ ἐπαινοῦσι τὴν εὐσέβειαν, τὴν ἠθικότητα καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν γενναίων ἐκείνων. Κατὰ τὴν εὐτυχεστέραν περίοδον τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, οἱ Μαρωνῖται παρουσίαζον χριστιανικὴν κοινότητα μοναδικὴν ἴσως εἰς τὸ εἶδός της. Μεγίστη ἀσφάλεια ἐβασί-

λευεν ἐπὶ τῶν ὀρέων. Ἡ εὐγένεια τοῦ ἤθους, ἡ σεμνότης, τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν ὀρεινῶν τούτων, ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν ζωηρὰν εἴς τινας διασήμους εὐρωπαίους περιηγητὰς, ἐπισκεφθέντας αὐτοὺς πρὸ τοῦ 1840 ἔτους. Ὁ Μαρωνιτικὸς κλῆρος δὲν ἀποτελεῖ, οὔτε δύναται ν' ἀποτελέσῃ τάξιν ἰδίαν, διότι ἑκάστη οἰκογένεια ἔχει ἓν ἢ πλειότερα μέλη ἀνήκοντα εἰς τὸν κλῆρον τοῦτον. Ἐννοεῖται ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπὸ τὸ κράτος διοικήσεως ὅλως χριστιανικῆς, ἡ πενία καὶ πολλαὶ ἄλλαι συμφοραὶ, κατατρώγουσαι τὰ σπλάγχνα τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν, δὲν ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς Μαρωνίτας. Ὅσοι ἀμφιβάλλουσι περὶ τούτου, ἂς ἀναγνώσωσι τὰς περιηγήσεις τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Γεωργίου Ῥοβινσὼν καὶ ἄλλων, διὰ νὰ ἴδωσιν ὅτι οἱ εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εἰσὶ πάντες σύμφωνοι ὑπὲρ Μαρωνιτῶν.

Ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι δὲν θεωρῶ τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Μαρωνιτῶν τόσον εὐεργετικὴν, ὅσον ἐφάνη ὁ κλῆρος, μ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐλλείψεις. Πολλοὶ ἐπαινοῦσι τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο σύστημα, καὶ εἰς τὴν ἐξασθένισιν αὐτοῦ ἀποδίδουσιν ἐν μέρει τὴν κατὰ τὰς τελευταίας περιστάσεις ἀναφανεῖσαν ἀδυναμίαν τῶν Μαρωνιτῶν. Καὶ αὐτοὶ ὅμως οἱ ἐνθερμότεροι τοῦ συστήματος τούτου ὑπερασπισταὶ δὲν ἀρνοῦνται, ὅτι οἱ ἄρχοντες ἢ ἐμίριδες ὑπῆρξαν ἡ συνεχὴς αἰτία ἐρίδων, ἐνίοτε αἱματηρῶν, μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν. Ἐπὶ τέλους αἱ περιστάσεις ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ἄρχοντες οὗτοι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ οὔτε τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν νὰ τηρήσωσιν, οὔτε τὸν τόπον νὰ προστατεύσωσι κατ' ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως. Ἐκ τῆς πείρας ἀπεδείχθη ἐπίσης, ὅτι τὸ ἀριστοκρατικὸν σύστημα ἐν τῷ Λιβάνῳ, εἰς ἓν μόνον ἐχρησίμευεν, εἰς τὸ νὰ προσκαλῇ διχονοίας μεταξὺ τῶν συνήθως εἰρηνικῶν κατοίκων τοῦ ὄρους. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς, ὅτι ἐν ἐλλείψει τῶν ἀρχόντων τούτων, οὐδὲν ἄλλο στοιχεῖον συνοχῆς ὑπάρχει δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ὠργανισμένον εἰς τὸν τόπον. Διὰ τοῦτο ἐσχάτως οἱ Μαρωνῖται, στερούμενοι ἀρχηγῶν, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιτάξωσι σπουδαίαν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Δρούσων, ἐχόντων ἀρχηγούς. Εὐχῆς ἔργον ἦτον ἐὰν, ἀντὶ τοῦ ἤδη πεσόντος συστήματος τῶν διαδοχικῶν τῶν Μαρωνιτῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἀπέβλεπον εἰς μόνα τὰ ἴδια οἰκογενειακὰ συμφέροντα, ὠργανίζετο σύστημα ἐκλεκτικῆς δημογεροντίας, στηριζομένης ἐπὶ ἐπιῤῥοῆς προσωπικῆς ἀποκτωμένης δι' ἀγαθοεργιῶν. Μὲ τοιαύτην δημογεροντίαν οὔτε ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι ἀναπτύσσονται ἐν καιρῷ εἰρήνης, οὔτε ὁ λαὸς μένει ἄνευ ἀρχηγῶν ἐν ὥρᾳ κινδύνου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὁ τόπος ἔχει πάντοτε τοὺς φροντίζοντας ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ ἀσφαλείας του.

Ὁπωσδήποτε, μ' ὅλας τὰς ἔριδας ἃς ἐπροκάλει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἐσφαλμένον ἀριστοκρατικὸν συστημα, ἡ εὐημερία τῶν Μαρωνιτῶν ἀνεπτύχθη σπουδαίως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐνῷ δὲ τὰ πάντα ἐφθείροντο πέριξ αὐτῶν μαραινόμενα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀκηδίας, οἱ Μαρωνῖται μόνοι ἐφαίνοντο ἀνανεούμενοι καὶ ἀναλαμβάνοντες νέας δυνάμεις. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ηὔξανε ταχέως. Ἡ βιομηχανία καὶ ἰδίως ἡ μεταξουργία ἀνεπτύχθη ἐξαισίως ἐν τῷ ὄρει. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ μόρφωσις καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις, ὑπῆρξαν τὸ ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς τῶν ὀρεινῶν τούτων. Τὸ σχολεῖον τῆς Ἀντούρας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κεσρουὰν ὠργανίσθη καλῶς καὶ ἀπέδωκε καρποὺς οὐχὶ εὐκαταφρονήτους.

Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Μαρωνῖται ἐπροχώρουν πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν, καὶ ἐφαίνοντο προωρισμένοι εἰς καλητέραν μέλλουσαν τύχην, ὁ φθόνος τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας εἰργάζετο ἐν τῷ σκότει διὰ παντὸς τρόπου τὴν καταστροφὴν τῆς εὐγενοῦς ταύτης χριστιανικῆς κοινότητος. Οἱ Τοῦρκοι ἐζήτουν εὐκαιρίαν ἵνα φέρωσι μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα τῶν Μαρωνιτῶν. Τὰ συμβάντα τοῦ 1840 παρέσχον τὴν ἀφορμὴν ταύτην. Ὡς γνωστὸν, ὁ Ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ Ἀλῆς, μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ καταστροφὴν τοῦ στόλου του, ἐζήτει νὰ λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης τὴν Συρίαν, εἰς ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων αὐτοῦ θυσιῶν εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἠρνεῖτο νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, προφασιζόμενος ὅτι οἱ ἐν Συρίᾳ πασάδες δὲν ἀπέδιδον αὐτῷ τοὺς ἐκεῖ προσφυγόντας λειποτάκτας τοῦ στρατοῦ του, διέταξε τὸν υἱόν αὐτοῦ Ἰβραΐμην τῷ 1831 νὰ εἰσβάλῃ εἰς Συρίαν. Ὁ Ἰβραΐμης, ἡγούμενος ἀξιομάχου τακτικοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ταχέως ἐπέτυχε τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Ἰκονίῳ νίκην (τῇ 21 Δεκεμβρίου 1832), ὁ Ἰβραΐμης ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ν' ἀναστείλῃ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν θριαμβικὴν αὐτοῦ πορείαν, Κατώρθωσεν ὅμως ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς διὰ τῆς ἐν Κοτυαείῳ (Κουταγιὲ) συνθήκης (τῇ 14 Ἰουνίου 1833) ν' ἀσφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν κατοχὴν τῆς Συρίας καὶ τῆς ἐπαρχίας Ἀδάνων (τῆς ἀρχαίας Κιλικίας) ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Τῷ 1839, ὁ Μαχμούτης, ὅστις παρέστη μετ' ἀγωνίας εἰς τὴν πρώτην ἀπόπειραν τοῦ διαμελισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ὀσμάνων, ἠθέλησε ν' ἀνακτήσῃ τὴν Συρίαν· ἀλλ' ὁ Ἰβραΐμης ἐξεστράτευσε πάλιν, ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὴν ἐν Νεζὶπ μάχην τὴν 24 Ἰουνίου 1839, καὶ ἔφερε τὸν σουλτάνον εἰς θέσιν λίαν κρίσιμον. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις ἔσωσε καὶ αὖθις τὸν σουλτάνον ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὸν κινδύνου, καὶ ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἠναγκάσθη ν' ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Συρίας.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΙΠΑΛΔΟΣ (υἱός).